

szél-járás

XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM • 2022. JÚNIUS

Görföl Jenő főszerkesztő (Pozsony)

Böröndi Lajos (Feketeerdő)

Deák Ernő (Bécs)

Hornyák István (Pozsony)

Kovács László (Egyházgelle)

Tuba László (Mosonmagyaróvár)

Uzsák Zoltán (Mosonmagyaróvár)

Végh László (Somorja)

Zsódi Viktor (Mosonmagyaróvár)

Szerkesztőség:**Bratislava – Pozsony,**

Námestie 1. Máj 10/12, 815 57 Bratislava

E-mail: csemadok@csemadok.hu

Feketeerdő, Erdőalja u. 11. 9211.

borondi@falu-tv.hu

mosonvarmegye@gmail.com

Wien – Bécs, Schwedenplatz, 2/I/8.

Levélcím: A-1011 Wien, Postfach 358.

E-mail: becsi-naplo@aon.at

**A Pro Patria Honismereti Szövetség
megbízásából kiadja:**Mosonvármegye Lap- és Könyvkiadó,
9211 Feketeerdő, Erdőalja u. 11.

E-mail: mosonvarmegyekft@gmail.com

Nyugat Takarékszövetkezet:

HU90 5950 0155-1108 5733 0000 0000

SWIFT: TAKBHUHB

*Előfizethető a fenti bankszámlára való
utalással, előzetes vagy utólagos számlázással.
Egy évre a négy szám 3200 Ft, illetve 10 euró.
Sárga csekk a kiadó címén kérhető!
mosonvarmegyekft@gmail.com*

ISSN: 2060-3886

Megjelenik a Palatia Nyomda és Kiadó Kft.
gondozásában (9026 Győr, Viza u. 4.).
Felelős vezető: Radek József ügyvezető.

Görföl Jenő*Összetartozunk*

3

Szabó Ferenc*Kittenberger történetek (Samu, Miske)*

4

Czirok Ferenc*Békesség virága, Atyai szeretet (versek)*

10

Gál Sándor*Maradék (napló)*

11

Döme Zsuzsa*Kegyelem (elbeszélés)*

18

irodalom

Duba Ernő*A gyarmati dohány*

22

Görföl Jenő*Jókai Mór*

29

Oros László*Fehér Zoltán gazdatiszt, az Esterházyak
felsőszeli gazdaságának híres
jószágfelügyelője*

33

Garamvölgyi György*Huszonöt év a politika és a rendőrség
szolgálatában 1969–1994*

37

barangoló

Pálffy Lajos*A város, ahol Juhász Gyula is tanított*

49

Szabó Jolán*A Kis-Kárpátokban túráztunk*

54

közművelődés

Neszméri Tünde*Fontos zenei anyanyelvünk (Beszélgetés
Kertész Attila karnaggyal)*

56

Varga Sándor*„Hídon együtt...” (Egy áttelepített komáromi
család sorsa a 20. században)*

60

szélfúvás

Marafkó Mónika*Magyarországon szerepelt a Harmónia női
éneklőcsoport*

70

Görföl Jenő*Gál Sándorra emlékeztek Buzitán
és Búcsón*

71

Böröndi Lajos*Mindent meg kell tenni azért, hogy a múlt
ne váljon jelenné*

73

>>

>>

könyvek között

Mezey László Miklós	<i>Egy gondolányi élmény</i> (Czirok Ferenc versciklusának margójára)	76
Saitos Lajos	<i>Lélekbogáncs - Fellingner Károly versei</i>	80
Mészely József	<i>Bóklászó (Fellingner Károly falujáró versei)</i>	81
Száraz Pál	<i>Daloló Zoboralja</i>	82
Böröndi Lajos	<i>Élethosszig tartó szerelem</i> (Szakály Sándor Talpraállás Trianon után)	83

Szenc város

CSEMADOK

Mosonvármegye Lap- és Könyvkiadó

Görföl Jenő

Összetartozunk

2010 óta nemzeti emléknap a trianoni békediktátum aláírásának napja. A Csemadok 2015-ben emlékezett meg szervezett módon a nemzeti emléknapról, amely az elcsatolt területek magyarságát az egységes magyar nemzettel összekapcsolja és az összetartozás érzését erősíti minden magyarban.

Most, idén is emlékeztünk. Hagyományosan az éberhardi Apponyi-sírkápolnában, ahol Apponyi Albert földi maradványai is nyugszanak. Miközben áldást osztott, ígét hirdetett a két – református és katolikus – istenszolgá, megszólaltak a Boldogasszony anyánk és Tebenned bízunk kezdetű régi himnuszaink, arra gondoltam, bár csak 2010 óta emléknap június negyedike, mi el- vagy leszakítottak előtte is nagyon igényeltük az összetartozást. És mindenkit a szívünkbe zártunk, aki tett ezért valamit, ezt segítette. Hála Istennek sokan voltak ilyenek, hosszú a névsor, szinte kevésnek bizonyulna lapunk a felsorolásához. Mi, a határokon túli magyarság társadalmi és kulturális szervezeteinek munkatársai és tagjai, ahogy lehetett, hol szorosabban, hol meg lazábban, de tartottuk a kapcsolatot, tudtuk, hogy összetartozunk. A határokon túliakkal és a maradék országon belül élőkkel szilárd és gyümölcsöző kapcsolatokat építettünk ki. Nem volt az olyan rég, amikor tavasszal Pécsen találkoztunk, hogy tiszteletünket, elismerésünket fejezzük ki azoknak, akik a harminc év előtti, szintén bonyolult társadalmi helyzetben, akkor az ország déli határai mentén dúló háborús időszakban, felismerték a segítségnek az összefogásban, az összetartozásban rejlő hatalmas erejét, és életre hívták a Határokon Túli Magyarságért Alapítványt.

A további években az alapítvány természetes módon vált a határokon túli magyarság, a határokon túli magyarság szervezeteinek, intézményeinek jelentős központjává. Önkormányzatok, társadalmi szervezetek, szakmai társulások vezetőinek találkozási helyévé nőtte ki magát a János utcai székház, ahol kötetlen beszélgetések és szakami viták alatt kristályosodtak ki a jövő alakításának körvonalai, elvei is.

És persze nem hagyhatom említés nélkül, azt sem, hogy folyóiratunk is hasonló kezdeményezés nyomán jöhetett világra az egymást kereső, együtt munkálkodni akaró szigetközi és csallóközi-mátyusföldi emberek akaratából. Még jóval a kilencvenes évek előtt, az adott lehetőségek kereteit feszegetve találtunk egymásra társadalmi és kulturális szervezetek, önkormányzatok képviselői és keressük egymást megvalósításra váró jó ötletek megvitatásával, közös rendezvények szervezésével, az eredmények, tapasztalatok és gondok megosztásával. Vagy csak azért, mert a baráti társaságban megnyitott palack tartalmának elfogyasztása is kellemesebb.

Mert összetartozunk. Sőt: összetartoztunk.

Szabó Ferenc László

Kittenberger történetek

Samu

Kittenberger Kálmán a szerkesztői szobában ült, és írt az írógéppel. Bátyja, Jánoska, hátrébb ült az ablak mellett.

– Esik a hó – mondta.

Kálmán kinézett az ablakon. Hópelyhek kergetőztek, mint fehér lepkék.

Megcsörrent a telefon.

– Kittenberger úr – mondta a nagymarosi postahivatal vezetője – Most volt itt Józsi, oszt’ azt üzeni, siessen haza, mer’ megtalálta a nyest nyomát a hóban,

és ha siet, még eléri a váci gyorsot.

Erre a nyestre Kittenberger már régóta vadászott. Azonnal taxit hívott, kabátjába bújt, és a szerkesztőségéből a pályaudvarra sietett.

Délre ért Nagymarosra, otthon puszt nyomott a meglepett Livia arcára, gyorsan átöltözött, és pórázt kötött az örömeiben ugráló Samura.

Kinn, a faluvégen düledezett egy pajta, közel a püspöki uradalomhoz. Kukoricaszár és széna volt benne, ott hagyott töppedt szőlőfürtök függtek a szarufán, a nyestek egyik csemegéje.

Józsi - Kittenberger „hajtóvezére” - már javában csapázott, kivezető nyomot nem talált, tehát a nyest benn bújt meg. Haditanácsot ültek, mivel minden vadász imád haditerveket szőni, amikor valamire lesben áll.

– Kálmán. Maga álljon oldalvást oda a rőzserakás mellé. A nyest arról fog kijönni – mondta Józsi és belökte a pajtába Samut.

Hamarosan hangos horkantás, mérges morgás hallatszott, várták a nyestet, de nem történt semmi. Kívülről legalábbis úgy tűnt. Duhaj szél fújt a tót hegyek felől, ami nem volt ritka cudar teleken Hont vármegyében, kergetőztek a hópelyhek, bebújtak a bunda és bekecs alá.

A nyest kidugta a fejét az egyik lyukon, észrevette a vadászt, aki másfelé tekintgetett, avarcsomót keresett, hogy ne fázzon a lába. Nosza. Kiugrott és eltűnt a pudvás körtefa mögötti hajlatban. Samu azon a lyukon nem fért ki, máshol bújt ki. Kálmán és Józsi bosszankodott, majd elindultak a nyest nyomán, ami egy dombosodó csutkaföld felé mutatott. A domb oldalán elfogyott a hó, elfújta a szél, és csak őzek csapáját látták. Sokáig keresték leszegett fejjel, mint a vizsla, merre mehetett a nyest, de nem találták.

– Hát ez elment! - sóhajtott Kittenberger.

Köd hidegedett rájuk, és a gyomruk is korgott, mint az elefántnak. Tudták hogy Livia asszony otthon már az asztal körül foglalatoskodik, tepsiben sült pecsenyével várja őket, móri dülön termett bort tölt a talpas poharaikba, ezért különösebb noszogató nélkül elindultak hazafelé. Nagy úr a gyomor, és fölöttébb kedvelték Livia gasztronómiai tudományának egyik bizonyítékát, a nyúlpecsenyét vadasmártással, amely pompás étkezhez nem kenyér, hanem zsemlegombóc illik... Volt az is. Egy lapostányéron púpozott halomban csiklandozta ínyüket. Vérré vált bennük, mint barátban a lencse.

Másnap reggel Kittenberger Budapestre utazott, ő volt a Nimród Vadászújság szerkesztője. Reggelre ismét felleges idő lett. Józsi korán kelt tapicsfalú házában, kipattant a kucikból, látta hogy hull a hó, nem kicsit, attól jókedve kerekedett gyorsan felrántotta a gatyát, csizmát, báránybőr bekecsét, fejére

kucsmát tett, leöblítette torkát kisüstivel, és bundába bújt. A töretlen hóban könnyű a nyomolvasás, hamar megtalálta a nyest nyomát, követte egészen a latorvölgyi vízmosás omladékos padmalyáig, de nem ott volt a nyest, hanem visszament abba a pajtába, ahonnan előző nap Samu kiűzte. Tehát ott volt. A tanyázóhelyén. Valószínűleg jóllakott egy reves fa odújában gubbasztó kismadárral, és most összegömbölyödve alszik. Farka a feje párnája.

Józi visszasietett a faluba és becsöngetett Livia asszonyhoz.

– Kérem adja kölcsön Samukát – mondta.

A kutya értette mit akar az Öreg, lelkesen csaholt, Kittenberger Kálmánné nevetett, és hozta a pórázt.

– Aztán vigyázzon rá!

Józi azt a bebújolyukat kereste, ahol a nyest a pajtába ment, talált is egyet, azt betömte, Samut meg berakta az ablakon.

Samu, híven harcászati szokásához, némi keresgélés után azonnal a nyestnek ugrott, az sem volt rest, a pofájába mart, Samu sivalkodott, hanem csak-csak derékon kapta és kirázta a nyest bestye lelkét. Képes volt őt pofán harapni! Mit képzeli? Halál reá! Szép bundájú nőstény nyest volt, a váci bőrs hét pengőt adott a gereznáért, ami akkor egy pár csizma ára volt, úgyhogy Józinak új csizmája lett, amit vasárnap húzott fel, ha templomba ment.

Néhány szót Samuról.

Samu híres törzskan unokája volt, szeplőtlen pedigrével. Ha nem ebnek születik, báró lett volna: Méltóságos Samu Fox terrier úr. Mint kitenyésztett vadászebet - Fox : róka. Terre : föld - a birminghami kutyakiállításon kedvelte meg a publikum, 1862-ben. Rettenthetetlen kutya, bebújik még a borzvárba is, pedig ő és a tohonya borz, főleg ősszel, közel sincsenek egy súlycsoportban. Az angol vagy honi kutyaszépségszerepeken többnyire a dámák formás testű foxijai lettek a versenygyőztesek, akik legfeljebb patkányt hajkurásztak a kastély udvarában. A vérbeli kotorék- és kajtatóebnek, mint Samu, többnyire az ásás kubikmunkája volt lételeme, és a Harc! Kittenberger mellett Samunak a harcra sok alkalma nyílt, ettől szügye széles lett, testalkata marcona, már amennyire marcona egy kistestű kutya, ami viszont nem tetszett volna a szépségszerep zsűrijének.

Úrnője, Livia asszony, aki kéthónapos korában hazavitte, sejtette Samu előkelő származását, mivel Samu kicsit racsolva csaholt, orrhangon vinnyogott, és a nők füle csapathatlan. Később, amikor ki nyílt a kutyus csipája, felnőtt, ugatott ő, sőt ordított, ha a borz orron ragadta a föld alatti vaksötétben.

Már egyhónapos kölyökkorában úgy ült a fűzfavesszőből font füles kosárban, mint egy kékvérű nemes a könyvtárszoba gobelinnel bevont, oroszlánkörmös karosszékében.

Este nyolckor ért haza Kálmán Budapestről, a felesége a szájához tett ujjal mutatta: Pszt! - és a kosárban alvó picike ebre mutatott. Aki akkor még nem volt Samu.

Ennek külön története van.

Kittenberger Kálmán felesége egyik hétvégén a Balaton déli partján nyaralt. Lángolt a nap. Livia közel a vízhez szúrta le a napernyőt és alá telepedett.

Hozzá közel egy ötven körüli házaspár tett-vett, beszélgetett. Az asszonynak fölöttébb korpulens termete volt, sztentori hangja, és tóhesze akkora, mint a gönci hordó. Beszélgetésükből kiderült, hogy az asszony szívesen gázolna be a tó hús vizébe, ha úszni tudna, de nem tudott.

– Én tudok! – rikkantotta a férj.

- Sehová nem mész – mondta az asszony.

A férj, aki úgy nézett ki, mintha a pókok nemzetségébe tartozna, hasa potrohos, végtagjai soványak, felkelt, és közölte párjával, hogy megmártozik. Tudott úszni, bár az orvos óva intette, mert rendetlenkedett a szíve.

– Rendben van, fiam, de nem úszol sehová.

Papa nem szólt, levette a szemüvegét, megmártozott a fodrodózó vízben, kissé beljebb lábalt, majd nagy kaszáló karlendítésekkel olyan erőlesen úszott, mintha Tihanyban várná a szeretője.

Az asszony kétségbeesett.

– Istenem! Jaj! Azonnal gyere vissza!

Szaladgált a parton, mint a kotlóstyuk, amikor az alatta kikelt kiskacsák sorban beleugrálnak a megáradt árok vizébe.

– Azonnal gyere vissza!

Az asszony rémületes sikolyai a férjet visszafordulásra késztették.

Papa a partra caplatott, és zihált, mint egy hajótörött.

Asszonya így kiáltott fel.

– Samu, te egy hős vagy!

Otthon, Nagymaroson, Livia kuncogva mesélte el a történetet Kálmánnak, és kijelentette, hogy a foxi neve ezentúl: Samu.

Azt írja erről Kittenberger Kálmán. „Mármost, a feleségem szerint, a foxikölyök is oly kihívó bátorsággal tekintgetett kifelé füles kosarából, mint az a bizonyos hős Samu a parton, bele kellett hát nyugodnom végül, hogy az én foxim a Samu névre hallgasson.”

Kálmánnak, ez vele megesett többször, morgós kedve volt este otthon. Vacsora közben Samu került szóba. Kittenberger a vele vadászó kutyaikat - túl sok nem volt - „rövid pórázra” fogta, fegyelemre szoktatta, semmiféle kilengést nem engedélyezett nekik, de amit fáradozva felépített, Livia szeretete lerombolta. A női pátyolgatás Samut elrontotta, rontópál lett, leszaggatta a függönyt, szétrágta a cipőt, és erős „csirkehajszolási hajlandóság” tünetei ütözködtek ki természetén, Kálmán ezt nem tűrte. Amikor már túl sok csirkegyilkosság terhelte Samu bűnlajstromát, Kittenberger ácsolt egy ládikót, és vonattal elvitte őt a deviáns foxijellemek legjobb ismerőjéhez - nevét nem tudni - kutyaiskolába.

Ugyanakkor ott a vadászat minden fortélyát megtanulta. Minden tantárgyból jelesre vizsgázott. Két hónap múlva Kittenberger visszahozta Nagymarosra. A ház padlásáról eltűntek az egerek - igaz, újra kellett földelni - az istállóból kipusztult a vándorpatkány, a kóbor kandúrokat felkergette a háztető gerincére, és megtanulta szelíd disznón, hogyan terelje a vadász puskája elé a vadkant.

Hanem „háziak jóvoltából egykettőre meglazult a belevert fegyelem” - írja Kittenberger. De most szelídebben korholta asszonyát, nem is mindig, mivel Samu sokszor bizonyította rettenhetetlenségét a kotorékvadászatokon, amikor mogorva borzot ostromolt annak saját várában, sötét útvesztőkön, öt méter mélyen. Olykor tíz óra hosszat. Tíz óra! Fent már siratták, ásni sem lehetett a görgeteges hegyoldalban, rájuk omlott volna; olykor a földre tapasztották a fülüket, de a melyből nem hallottak semmit.

Aztán előkerült!

Józsi találta ki a megoldást. Hazament, hozott otthonról egy pulikislányt és berakták a kotorékba.

A puli kicsit klausztrofób, nem szívesen bújik be sehová, sötét lyukba főleg nem, inkább a térs rónát kedveli, de azt nagyon. Viszont a rendkívül értelmes puli megértette, hogy mit várnak tőle, bebújt a kotorékba, és nyafogott, kértelt, vakkantott, néha hangosan odaugatott Samunak, ahogy a nők teszik, ha mérgesek, s lám! Samu ezekre a csábos szirénhangokra otthagytá a fenébe a borzot, és végre előmászott. Gyorsan megittatták a kulacsból, letörölgették pofájáról a vért. Támolygott erősen, ezért Józsi a hátizsákjába rakta, aztán nyomás haza!

Samu, ha nem dolgozott, olykor rátört a kalandvágy, megszökött a kertből és csavargott.

Livia asszonynál csengett a telefon.

– Asszonyom, vigye haza a kutáját.

Livia kinézett a kertbe. Szikra, a rövidszőrű magyar vizsla. (majd máskor mesélek róla) a gesztenyefa terebélye alatt szunyókált.

– Szikra, vigyázz a házra! – mondta neki úrnője, Livia. A fazekat félrehúzta a tűzhelyen, és elindult

Samuért. Könnyű volt megtudni őkelme tartózkodási helyét, mivel a falú házőrző ebeinek nem volt kedvükre tetsző dolog, hogy ez a peckes kis foxi, akinek még a füle és farka is másképpen áll, mint az övék, az ő territóriumok környékén revideáljon. Oyan purparlé, kutyacécó lett a kerítések két oldalán, hogy Samukát nem volt nehéz megtalálni.

– Na csak jöjjön haza a gazda! – korholta az asszony, amikor pórázra fűzte, de Samu cseppet sem szepent meg, ásított egy nagyot, és hátra nézett: tényleg őt dorgálják? Szobaáristom lett a büntetése. Tűrte.

Kittenberger imádta Samut. Titkolta, de a kutya előtt nincs titok.

Ezt írta róla.

„A vadászember a vizsla munkáját értékeli a legtöbbre. Én azonban titokban úgy voltam a dologgal, hogy talán mégis a foxterrier a >legkutyább< , a legpompásabb kutya. Ez az izgékony, csupa ideg, acélizomzatú, hihetetlen vakmerőséggel telített, mintázni való kutyaszépség, s az élénk foxiszemekből kicsillanó magas fokú értelem - ez mindenképpen első helyen áll a kutyafajták között. Egy nagy baj van csak a foxival, hogy a házi kutyabarátok nagyon elkényeztetik”.

Erről eszembe jutott egy muris történet.

Kittenberger sokszor szinte egész nap Budapesten tartózkodott a szerkesztőségben. Samu, ha rájött a hoppáré, készítette érezte magát, hogy a csavargó hajlamait kiélje. A kutya szeret, főleg a kan, kutyálkodni. Egy kitorékebbnek nem tart semeddig kiszökni a kertből. Mennyi kaland, mennyi pompás szag, illat a fák tövében! Még rókát is látott. Azt jól megkergette. A faluban több kutyabarátra lelt, de voltak engesztelhetetlen ellenségei is.

Szikra, Kittenberger csoda-vizslája akkor már felcseperedett, velük élt. Sem Samu, sem Szikra nem a házban evett, aludt, hanem kint, a kennelben. Nem különösebben kedvelték egymást, dehát a kutyák már ilyenek. Sokszor háborúskodtak. Mindketten az „első kutya szerettek volna lenni” - írja Kittenberger. „Hatalmas csatákat vívtak egymással, sokszor csak azért, mert a másikat cirógattam meg, nem őt.” A két kennelt drótkerítés választotta el egymástól. A vizsla még azt sem tűrte, hogy Samu nézze, amikor eszik. „Mintha félt volna a szemveréstől, vagy talán attól félt, hogy az étele most már tisztátlanra válik, akárcsak egy indiai brahmin, ha az ételére ráesik egy páriának az árnyéka”.

Szikra odáig ment, hogy ebédkor a tányérját óvatosan a szájába vette és bevitte a házába.

Hanem!

Amikor szabadon szaladgáltak, és Samu – többnyire ő – összeakaszkodott egy külső ellenséggel, nála hatalmasabb farkaskutyával, Szikra azonnal a segítségére sietett, s az idegent elkergették. A kutyák már ilyenek.

Még elmesélek egy muris esetet.

Szikra mindig megérezte, amikor a Gazda felszállt Budapesten a váci vicinálisra. Leült Livia asszony elé, jelezte hogy mehetnékje van.

– Tessék!

Szikra kikocogott a nagymarosi vasútállomás várótermébe; jobban tudta mikor jön a vonat, mint az állomásfőnök. Ült és várt.

Megjött a Gazda, üdvözölték egymást, és elindultak haza. Mentek, mentek, amikor velük szemben hirtelen Samuval találkoztak. Kittenberger kék szeme szikrát szórt, tudta, hogy Samunak semmi keresnivalója, az utcán.

Megszökött.

– Lábhoz! – kiáltott rá. A foxi lábhoz ült.

Aztán megtörtént az, ami Samut napokig lelkiikeg teljesen tönkretette. Kittenberger lecsatolta Szikráról a pórázt, rácsatolta Samura, és a póráz végét Szikra szájába adta.

– Vezesd!

Úgy mentek haza. A vizsla vitte a foxit.

Miszke

Kittenberger Kálmánt a britek, amikor kitört a nagy háború, Ugandából Indiába, tüskés dróttal körbekerített fogolytáborba hurcolták, és öt év múlva engedték szabadon.

1919 végén végre hazatért, leszállt Budapesten a vonatról, betért a közeli vendégfogadóba, és bor fölött borongott jövőjén. Őrzőangyala vigyázott-e rá, vagy Diana istenasszony szegődött mellé? Mind-egy. Élt. Sőt, megtalálta élete párját, és hozzá költözött. Ott oly' jó dolga lett, mint egy táblabírónak Jókai regényében. Becsülte és szerette is élete párját, nagyon. Annyi csavargás után végre révbe ért.

Nem is erről akarok írni, nem is tudnék, mivel Kittenberger soha nem írt le egy szót sem a magánéletéről. Fekete István özvegye kotyogott valamit arról - megjelent nyomtatásban - hogy Kittenberger nem vetette meg a fehérnépet... Önhibáján kívül.

Két remek kutyájáról írok.

Azt írja Kittenberger egyhelyütt, hiszen vadász maradt.

„Nagyon sokáig kutyátlan életet éltem. Fiatalságom javát Afrika vadonjaiban töltöttem, ahol kutyát tartani nem lehetett. Kár lett volna értük!”

Nem tarthatott kutyát Afrikában, mivel a maláriát terjesztő cecelégycsípése súlyos, krónikus betegséget okoz, gyógykezelés nélkül halálos az emberre is, de az ott nem honos kutyára mindenképpen.

„Indiában eltöltött hadifogoly-éveim is kutyátlanok voltak.” – írja.

Ott egyik fogolytársának volt két tacsckója. Kergették a tábor felett elsuhanó kányák árnyékát, megugatták a moslékos kukában kotorászó keselyűt. Egyszer az egyik tacsckóra végzetes nap virradt: pápaszemes kobra marta meg. A kígyó reflexe gyorsabb, mint a kutyáé. Sokkal gyorsabb. A görbelábú apró eb pillanatok alatt kiszenvedett. Párja attól kezdve nem ivott, nem evett, búskomorságba esett, és meghalt.

Úgy írta Kittenberger: „Azóta is úgy él ez az okos pofájú ebállat emlékezetemben, mint a bajtársi hűség megtestesítője”.

Kittenberger hazatért.

„A fogságából hazakerülve körülményeim annyira megváltoztak, hogy le kellett mondanom a világcsavargó életről és egyhelyben ülő polgár lettem” - írja.

Hosszas válogatás után vett egy kutyát, mivel „Eb a vadász kutya nélkül”.

A feleségében szétáradt a ki nem élt anyai érzés. Az angol szetter a „Miss” névre hallgatott. Ki-mondottan kecses „nemesvérű, selyemszőrű” (mindkét jelző Kittenbergeré), tarkabarka, lompos farkú, okos kutya.

„Különbözik menekült kutya volt – olvasom – Kassáról származott Budapestre, és gazdája és úrnője csak azért vált meg tőle, mert pesti lakásukban nem tarhatták”.

Ez az eredeti mondat.

Ezt a mondatot a Móra Ferenc könyvkiadó kommunista cenzora – Czibor János, kivételesen tehetséges, irodalmár, lektor, akinek még érettségije sem volt, végül fiatalon öngyilkos lett – úgy változtatta meg, hogy Miss „Vidékről származott Budapestre”. Pont. Minek oda úrnő? Minek oda Kassa? Nem is Kassa, hanem Kosice.

(Az alig publikáló Kittenbergert 1955 után, amikor újra kiadták műveit, olyan sokat cenzúrázták a marxista lektorok, hogy arról külön könyvet lehetne írni. Ki tudja miért, hiszen Kittenberger Kálmán mégiscsak vadászíró volt...)

A szetter mozgásigénye nagy, de a ház mögötti lugasban kedvére rohangálhatott

A szetter magyar jelentése „megmutatja a vadat”. Miss a madarat azért nem kergette, mivel tudta, hogy neki nincs szárnya. A macskák nemzetsége pedig nem érdekelte, akkor meg minek kergesse.

Miss jellemének volt olyan szeplője, amit nem minden vadász kedvel.

Miss ugyanis utált minden nyulat. Ennek oka kideríthetetlen, dehát a kutyaléleknek is vannak rejtelsei. Kittenberger ezen jól mulatott. Róla feljegyezték, hogy golyós puskával is bukfencre lőtte a bucka mögül kipattanó mezei nyulat, a hajtógyerek érte ment, vagy ő ment érte, ha csak a szetterrel cserkelt a pagonyban. De ha csak a kutyával cserkelt, Missnek sok hasznát nem vette. Miss Kittenberger előtt baktatott, hirtelen megtorpant, és riadt nyúl pattant ki a vackából. Miss viszont oldalra fordította a fejét, a róna végén kéklő kajla jegenyéket nézegette, az égen tornyosuló gomolyfelhőkön tűnődött - lesz-e holnap eső, fergeteg? — flegmán, mint egy velszi lord, eközben a tapsifules a szomszéd bérlő repceföldjébe nyargalt, s oda már nem volt szabad követni.

Kittenberger nem tudott vele mit csinálni; ráhagyta. Miss viszont a lelőtt szárcsát, tőkésrucát úgy kihozta a sűrű sásból, holt vizek nádasából, ahogy az a könyvben le van írva. Csurom víz lett a tarka bundája, Öröm volt nézni, ahogy a felrebbenő fácánkakast, foglyot, fürjet jelezte és apportírozta. Ha a kakas élt még, nem tette le a vadász elé. Miss nem ijedt meg a sörétes puska dörrenésétől, akár mozsárágyút is sütögethettek volna mellette, nem futott világgá, pedig csöppet sem volt süket.

Kittenberger imádta.

Szuka volt, fialt öt kölket. Amikor az öt szőrös csipája kinyílt, Livia asszony sűrűn ölelgette őket. Vacsoráztak.

– Kálmán! – mondta Livia.

– No.

– Adjunk más nevet Missnek. Ő sokgyermekes anya lett.

(A Miss jelentése: kisasszony)

– Éppen adhatunk – felelte Kálmán, amikor lenyelte a juhturós sztrapacsát, de mit szól ehhez Miss? Abban egyeztek meg, hogy Miss a jövőben „Miszke” lesz.

A kutya ezt a változást észre sem vette, de ha „Mici” lett volna új neve, biztosan bú marta volna a lelkét.

Magyarország egyik tündérmadara a szalonka, és Kittenberger soha annyi szalonkát nem lőtt, mint Miszkével.

„Az erdei szalonka volt Miszke legkedvesebb vadja. Mintha ő is átvette volna gazdája szenvedélyét a titokzatos madár vadászata iránt.

„Hogy abban az időben én lőttem vidékünkön a legtöbb erdei szalonkát, az csakis az én Miss kutyám érdeme”- írja Kittenberger.

Czirok Ferenc

Békesség virága

Nagy Gáspár halálára

Hát idekerültél, NI?
Ebbe a vér-és csontízű
földbe, ahol együtt porlik
hóhér és elítelt, lázadó
és sunyin lapuló, a hazug
és az őszintén kitárulkozó,
a józan és a részeg vagdalkozó.

Itt van, NI, a többség, kedveseim.
Mi még maradunk, hogy legyen
síroton elég virág,
mert egy-egy szép szál
mindenkor akad, míg a világ áll.
És aki itt él, örökkön-örökké
marad számára feladat.
Hallgasd, te lapuló,
te kitárulkozó,
te vagdalkozó!

keressétek a békesség
ritka virágát, nézzétek,
talán ott van, NI!

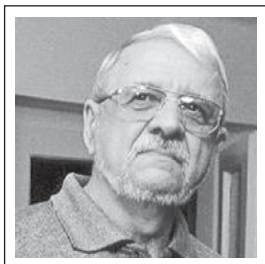
Zell am See, 2007. január 7.

Atyai szeretet

Az üdvöztőt
ellenfeleinek
félelme feszítette
keresztre.
S vérrel öntözött,
keresztfának öltözött
a szenvedő Atya.

Gál Sándor

A maradék

*A múltat és a jövőt meg lehet szüntetni, de a **jelen** megszüntethetetlen*

(S. Kierkegaard)

1.

Csak azt érdemes leírni, vagy megörökíteni, ami folytatható. "Beszélj, hogy láthassalak."

Ha visszafelé számlálom az éveket, bár tudom, hogy nincs sok értelme, de: mi lett a **több** és mi a **kevesebb**?!
•

A költészet emberi hang és emberi csend. A kettő nem választható egymástól el. Fáj-e a **halál**?
•

A hagyományos gazdálkodás teljes – szlovákiai magyar – szókészlete elveszett. Így az "anyanyelvi veszteségünk" több ezer szó, és azok változatai kihullottak az emberek tudatából.
•

Sok évtizedes tapasztalatom igazolja, hogy minden vers egyszeri. Amíg teljessé nem válik, akárha többször is átirom-fogalmazom, mert egy jelző is csodát művelhet, ha még időben érkezik, vagy pontosabb hasonlat, esetleg más mivoltában egy mozgó ige.
Szóval egy visszatérésben benne rejlik az előrehaladás esélye is.
Folytatólagosan: a gondolatban benne rejlik a gond, ami fordítva is igaz – a gondban a gondolat.
Ugyan hány alkalommal törlek ki egy jelzőt, hogy megállítsam a mozgást, ritmust fékezzek elfogadhatóvá... És végül: amit nem használok, az önmagát semmisíti meg. A NYELV se kivétel! (?)
De lehet, hogy mégse.
•

(2021 februárjában, a pandémia kirobbanását megelőző héten még sikerült a Belső Univerzum példányait elvinni Buzitára Gál Sándornak, aki nagyszerű ebéddel várt bennünket. Míg kedves felesége a tálalással bajlódott, Sanyi bácsi átjatszattott néhány kéziratot – Az Omega kísérlet – egy pendrájvra. S gondjaimra bízta a kéziratot. Majd jó néhány hónappal – talán egy évvel is – később az utolsó telefonbeszélgetést követően Görföl Jenőtől kaptam pár verset, s egy naplótöredéket, amit Sándor bátyám küldött. A versekből közöltünk néhányat, s most a küldött naplótöredéket tesszük közzé. A technika 2020 év végét jelzi dátumként, így úgy tűnik, ennek az évnek a hordaléka a Maradék.

A kéziratban a nyilvánvaló elütéseket javítottuk, a kiemeléseket vastagon szedtük. Úgy gondoljuk, a Belső Univerzum utószava lehet ez a néhány jegyzet, amelyet most átnyújtunk az olvasóknak. B.L.)

... hogyha eltalál egy hullócsillag! Elérkezett a globális halálküzdelem. A vég kezdete, önmagunk megsemmisítése.

Tudomásul kell venni, hogy létezésünk, meg- és fenntartója – a NAP is – elfáradhat!

•

Elérkezett az írás ideje. Megérzem mindig ezt a pillanatot. Mintha egy ismeretlen tér kivilágosodna, s egyféle kényszer: a cselekvés ideje tudatosulna. És soha előre még csak nem is sejtem, hogy mi változik belőle új, másik valósággá.

•

83 éves vagyok – vagy leszek pár nap múlva. És egy ilyen, magamfajta vén ember ne ugrabugráljon, ne kapaszkodjék fel egy létrára, egy körtefára, mert abból esetleg igen nagy baja származhat.

Vagyis – és ez az öregség feloldásának a titka – hogy meg kell tanulni a lassulás napi gyakorlatát, főleg most, hogy a bal szemem nem lát, csak **néz!**

Hát van mivel foglalkoznom, van mit újjá-tapasztalnom, napsütötte időben, vagy akár őszi záporok jöttén. De sok mindent elfúj az értelmetlenség szele...

•

Sok napot kihagytam azzal, hogy nem folytatom tovább a folytathatatlant. S az is oka volt, hogy utolsó „szellemi erőfeszítésből” mindent lezárva – egy kicsinyke verseskötetet megpróbáljak világra segíteni. Mostanra azonban az elképzelt búcsúkötetnek az első verse megjelent. És még az is megtörténhet, hogy megjelenik az Időtlenység dialektikája is.

Kicsit megborzongatott ennyi lehetőség, hiszen évek óta se lap, se kiadó nem volt számomra a közelebbi láthatáron. Most pedig egy „tágabb” interjút is kértek, s hogy a kérdéseket majd elküldik. A jövő héten, ha Sándorunk itthon lesz, az „Időtlenység dialektikáját”, mert együtt van a tetralógia, elküldjük Dunaszerdahelyre. Ha megérném a könyv megjelenését, az létezésem egyik csodája lenne!

•

(Itt most a „maradékot” igyekszem még összerakni, későbbi használatra). Ahogy kinéztem az ablakon, a tiszta alkonyat horizontját a tornai hegylánc sötét íve zárja le.

Szóval tegnapi elszánásaimat itt kéne folytatni, de hajnal óta kint dolgoztam a kertben, hogy a még meglévő növények ne jussanak ebek harmincadjára ebben a Közép-európai – „Szaharában”.

Élem, bár nehezen, mert a bal szemem lassan felmondja a szolgálatot, s minden **egészből** csak néhány részt látok. A jobb szemem egyelőre az egészet befogja még.

Így tudok írni és másolni is – ez utóbbi a bonyolultabb.

Ha lesz- ha marad bennem délutánra szándék és erő, folytatni majd a fontosnak vélteket. Esetleg a tervezett interjúban is hasznukat veszem.

•

Csak annyit, hogy elfárasztott a mai délután – tapasztalom: nem mindig jó emlékezni. Olykor elfogy körülöttem a levegő és tehetetlenül botorkálok – ahogy korábban leírtam – az udvar kövein.

Hiába, be kell vallanom töredelmesen, hogy az öregség együtt jár a lassú **butulással**, s ez ellen nincs semmi orvosság...

Mi lesz velem, ha elfelejtek beszélni, vagy írni?! Hát jó éjszakát...

•

Tenap pedig – november 10. Satyával kimentünk vadászni. Napnyugta táján parlagfüves-gyomos tarlóban felállt egy helyes bakocská, sikerült lapockán kapnom, bár egy kicsit bizonytalan voltam a találatban, annak ellenére, hogy a lövedék becsapódását hallottam. Csakhamar átjött Satya is, s alig fél perc múlva csak annyit mondott, hogy „megvan.”

Ma estére tettük rendbe.

Úgy találom, mindenek ellenére, hogy így a 83-ik évemben ez még tűrhető és megélhető teljesítmény – örömet adó pillanat volt.

•

Úgy volt, hogy itt a napi jegyzetek sorát lezárom. De mostanra (november 1.) a számítógép felmondta a szolgálatot. Így ami tervezett végeznivalóm volt – elakadt. Ha Satya a masinát rendbeteszi, talán majd folytatom...

2.

Egy hajnali kérdés. Amit én **lassulásnak** érzek- és élek meg, az **lényegét** tekintve nem más, mint hosszú agónia (!)

Több éve már annak, hogy ez a mi szép bolygónk – a FÖLD – egyszer az időtlenség végtelenjében – elérkezik oda, hogy a Mindenség úri szarkofágjává változva rója tovább a mérhetetlent.

Azt, hogy ennek a folyamatnak az első valós lehetőségét megéljem - lássam a totális emberpusztulást földgolyónkon, álmomban sem tudtam elképzelni.

Holott az elmúlt huszadik század „mindenség-eseményei”, a felmelegedés kivédhetetlenségén keresztül körvonalazódtak különféle lehetőségek. Mondjuk, hogy kiolvad a sarki jég, vagy hogy kiszabadul a fagy fogságából a metán, s akkor megfullad az élővilág egésze.

Rövidre fogva, az egykori, metaforának vélt versben és prózában is megfogalmazott „látomás” a koronavírus gyilkos realitásának következtében, ez bekövetkezhet.

Egy abszurd estéli kérdés: ki temeti el az utolsó embert? Később egy morbid villanása az értelemnek: és ha én leszek az utolsó? Az űrbéli szarkofág végső tulajdonosa.

•

Aktuálisá vált a kert fölszántása. de csak keveset haladtam előre – tíz talicska komposztot vittem ki a garázs mögül. Esik az eső, nem lehet dolgozni. Ami fontos, hogy Satyáék Bősön vannak, a vett házat teszik rendbe, hogy ott is lehessen lakni, élni és dolgozni. És Sándor onnan járhat Bécsbe.

És most arról kellene döntenem, hogy mi legyen a sorsa meglévő és használható kézírataimnak?

Szóval van mivel foglalkoznom itt, ebben a csupa-latyak világban. Különben a tegnapi koronavírus-teszt az egész családban negatív! Vagyis szabadok vagyunk(?). Alkalmassá váltunk megérinteni a mindenség küszöbét!

•

Magammal vagyok elfoglalva – s okkal. Leírni azt, amit érzek, a belső folyamatokat – kihagyásokat, változásokat és változtatásokat. Ez az egyik legnehezebb feladat!

Magamról – magamnak.
Egy szösszenet a koronavírus napjaiból verset írok / azt bizony / ész kell ahhoz / nem izom
Tegnapelőtt a számítógépünk felmondta a szolgálatot! Benne van (volt?) több, mint tíz évnyi írásom.
S lehet, hogy ez a több évnyi munkám megsemmisült. Ha csak nincs a gépben egy ön-mentő program...
(Utólag írom ide, hogy volt!) És az estéli égbolton a Hold beragyogja az elérhetlent.

•

Ma két halottunk van: Elment Kátai Zoltán és Szóts Géza. Mennyivel lett ma szegényebb a nyelvünk és a hangunk? Válasz nincs. Csak csend és csend...

•

Nagy ködök uralják a Kanyapta-mentét, s benne az egyik gólyánk álldogál tehetetlenül a szél- és esők rongálta fészekben – a pusztulás előtti tragédia – a gólyamagány.

•

November 8. Nem kis meglepetésemre, délelőtt Erdélyi Géza, nyugalmazott püspökünk hívott telefonon, hogy olvasta az egyik versemet (a lépéseket), s dicsért érte, meg a többiért is, hogy egy kicsit elpirultam – mert hát nem fordul elő gyakorta a megbecsülésnek ilyen őszinte megnyilatkozása. Hiszen püspökünk ma Szlovákiában csak egy van hivatalban.

•

Őszi nagytakarítás — a garázs-mögött összegyűlt “kuszalék” használhatóvá válogatása. Ami el-
égethető fa, vagy nyessedék, azt elégetem majd, ha tüzelhetővé szárad. A kertben pedig a komposztot
terítettem el — szántás előtti szükségből...

Mindennek ellenére, alig is érzem csekélyke értelmét a munkámnak.

•

Sándor óriási udvarának falu felüli részén néhány nagyon régi, feltehetően nálamnál is vénebb
almafa áll-él-vergődik és terem! Mégpedig szépséges, sötétvörös, öklömnyi nagyságú almákat. Az
idei termés is gazdag, jó ízű, élvezetes gyümölcs. Nem tudom milyen fajták a fák, de koruknál fogva
nagyon érékesek lehetnek és ritkák ezek az almafa-matuzsálemek.

Ebből következően elhatároztam, hogy belefogok egy bio-genetikai kísérletbe – ezeknek a nevenincs
fáknak a lehetséges reprodukciójába.

Tehát: kiválasztottam két egészséges, ököl-nagyságú almát a legnagyobb fáról valót, felszeletem
kellő óvatossággal, hogy az almamagok ne sérüljenek meg, s egy megfelelő, palánták nevelésére al-
kalmas edénybe friss földet szórtam, elegyengettem a tetejét és 12 almamagot beleültettem, azzal a
bizonytalanság tudattal és reménnyel, hogyha kísérletem sikerrel jár, megőrizhetem azt a biológiai
folytonosságot és értéket is, amelyet évtizedek óta meg- és túléltek ezek a „kortársaim.”

Mert: ha tyúktojásból lehet csirke, akkor az almamag is almává változhat – a genetika logikája
szerint. Vagy akár annak ellenére is. (nov.13.)

Nem mindig irodalom az, amit többek irodalomnak mondanak Azt hiszem jogom van a mindenkori kételkedésre.

Ami a legfontosabb: a számítógép újra működik, s ami még ezt is úbereli: minden írás épségben, használhatóan benne maradt. Holnap véglegesítem a „parallelás” jegyzetet, s megpróbálom elküldeni közhasználatra.

De: az elmúlt 8-10 nap nagyon hiányzik. Valós hozadék, hogy a garázs mögül a tönkre-ázott fát becipeltem a kócerájba száradni, mert úgy döntöttünk, hogy decemberben átkapcsolunk a gáztól a fára. Hogy legyen ünnep is ebben az elromlott vírusos világban.

Délutáni terveim dugába dőlték – a fabehordás megbosszulta magát, gond volt végigmenni az udvaron. A „lassulást” is csak kínlódva próbáltam kijavítani. De nem mentem sokra magammal. Ez ugyan látszólag nagy-fülű közhely, ám friss értelemmel felébredni és találkozni a hajnal derűjével, abban – tapasztalataim szerint – van némi elfogadható távlatosság...

Megyek is kipróbálni!

Az első, hogy délelőtt az udvarból és a kertből egy pótkocsi szemetet vittek el, másodjára pedig István szomszéd, aki lévén ezermester – a Trabant motorjából olyan kistraktort varázsolt elő, amellyel a kertünket már évek óta felszántja, így november közepe táján. Szóval most már jöhetnek a fagyos éjszakák, tavasz jöttéig pihenhet a kert.

Még az is egy hozadék, hogy véglegesítettem „Az ismeretlen út” szövegét. Nem lett egészen olyan, amilyennek szántam, de a semminél több és jobb – vagy jobb és több. Ami így leírva már önmagában is eredmény. Talán elküldöm az OPUS-nak.

Most még a „két Márait” kellene összeigazítanom. Szóval volna tennivalóm, csak hogy a szemem olykor elakaszt. bár néha már a „szándék” is majdnem cselekedet – csak nem olvasható a papíron.

Az előbb Boda Feri hívott, s az első mondata ez volt: „meghalt Polos Árpád.” Utoljára egy Trianon-évfordulón, Miskolcon voltam Vele és Kövesdi Szabó Marival az említett találkozón. Nekem egy emlékező szövegen volt, Árpiék pedig egy verseimből készült összeállítással emlékeztek a tragikus évfordulóról.

Tapasztalom – sajnos –, hogy fogatkozik már az utánam jövők sora is. Kulcsár Feri taval, most pedig Polos Árpád is. Illik fejet hajtani valahányukra emlékezve és emlékeztetve!

Ahogy jöttem a kaputól befelé, az állított és döbrentett meg, hogy az almafa még nem hullajtotta el az idei leveleit. Mintha elbizonytalanodott volna abban, hogy milyen is ez a mostani, mai évszak?!

Lehetséges volna, hogy az almafák ugyanúgy érzékelik az évszakok tapasztalható változásait, ahogy én föltételezem azok érezhető szűkülését és tágulását – hogy lassan nem négy, de csak két évszak lesz: nyár és tél. Vagy fordítva: tél és nyár.

Én ez utóbbit vélem lehetségesebbnek...

•

83-ik születésnapom előestéjén leesett az első hó. Megszépült tőle a messzeség. Ma reggelre pedig a moccsanatlan távolság csendje, friss hóval és a távoli Kanyapta-parti jegenyékkal.

Szél se mozdul, nincs egy ágrezzenés se – itt állok a 83. esztendőm bizonytalan-bizonyosságában: hogy mi van mögöttem és hogy mi lehet még előttem.

Nincs se kérdőjel, se felkiáltó-jel a mondatok után.

•

Nincs kitérő! Minden létező akadály láthatatlan. A fájdalom részletei – a szerteáramlás – oda- s vissza. Ahogy igyekszik az ember a sötétségben eligazodni. Egyféle teljesség – talán VERS, vagy a teljes magány – odáig. Így! És a befogadás.

A természetben ezer és ezer hang van. De ezek közül csak egy a névadó. És ez az emberé! Csak az ember képes megnevezni egy élőlényt, vagy egy tárgyat - eseményt, gondolatot. Az ember a névadó. Minden hatalma ebből származik.

Íme két jegyzetsor, amit szándékomban volt kibontani – tágasabbra, gazdagabbá, mélyebbé. De jobb, ha így hagyom.

Bárki, ha olvassa, élhet a belőle fakadó folytatással!

A 84-ik esztendő

A 84-ik évkezdetem - havas napragyogása a déli tereknek. Véglegesítettem – pontosabban: átnéztem egyrészt „Az időtlenség dialektikáját” és a Búcsra szántakat. Úgy találom, hogy minden a helyén van.

A Kortárs Kiadóból egy pakk új könyvet kaptam – mintának a náluk lévő gyűjteményhez. Így – mert ezt javasoltam – valószínűleg Csontváry „Magányos cédrusa” díszíti majd, ha elkészül a Lépések címdoldalát.

Azt is illik ide jegyezni, hogy tegnap délután kiszaladt – vagy csúszott? – alólam a konyha, bele a sötét végtelenségbe. Idő kellett később ahhoz, hogy fel tudjak állni és megtenni néhány lépést.

Ma, ennek ellenére, tudtam dolgozni, bár a fáradtság megmaradt bennem. Ám már az is a jobbulás jele, hogy ezt most ide tudom körmölni...

Két új verssel gazdagítottam az elmúlt hétvégét, együtt a mai délelőttel. És nekiültem „rendezni” a Magyar Széppróza Napja dokumentumok-dossziéját. Megpróbálom szigorúan tárgyiasítani-szelektálni, hogy beleférjen 10-15 oldalnyi egységbe. Csak az a gondom, hogy egyre rosszabbul látok, nem írni, hanem másolni a számítógépbe.

Hát igyekszem minden salakot kiostálni.

Megkaptam a Lilium Aurum Kiadótól a szerződést „Az időtlenség dialektikája” című kötetem kiadásáról. Ha megjelenhetne az azt jelentené, hogy jövőre két válogatott gyűjteményem lenne valósággá, amiről fél évvel ezelőtt álmodni sem mertem volna. Ma pedig megérkezett a Kortárs Kiadó szerződése is!

Ennyi jó hír egy héten belül már-már hihetetlennek tűnik! Főleg, hogy évek óta csak a bizonytalanság zuhogását éreztem. Kivétel volt a búcsi kiadások négy kötete.

Közeledik karácsony, hát ideje volna békét kötni magammal, ha ez vagy: az! egyáltalán lehetséges volna. Már csak a Magyar Széppróza Napja történelmi összefoglalóját kellene hozzábékítenem.

Újfent be kell ismernem magamnak, magamban, hogy ha megpróbálok kihátrálni egy-egy emlékből fölfakadó feladat leírása elől, csak a gondjaim szaporodnak általa. Napok óta igyekszem (-nék) a MSZN-nak világra segítségére belefogni, valami mélységes-mélységből buta, titokzatos akadályok buknak elő, hogy- ne! Másoldalról pedig az, hogyha ezt nem teszem meg, akkor kultúránkból, közéletünkből, irodalmunkból, kihull valami megőrzendő szépség és fontos egyetemes történés-sor mindörökre...

Nos-hát: ha tetszik, ha nem, hozzá kell látnom a munkához, amíg látni-olvasni tudok! Ami érdemes a megőrzésre, azt meg kell őrizni! Nincs jogom a hallgatásra.

Most nincs!

Vasárnap este van és szinte egész nap a tegnap leírtak világra-segítésével telt el – amellet, hogy közben főztem is. Aztán délután, hogy minden abszurditás egyetlen vasárnapot temessen be – elromlott a gázfűtés „valamije”, leállt, így a fafűtéses kazánt kellett beindítani – szerencsére még a nyáron rendbe tettem, s most csak gyújtóst kellett pocakjába rakni és alágyújtani. Rendbe is volna minden – a radiátorok melegek, nem fagyunk meg, de a gázkazánt holnap kell javíttatni, holnapután pedig a szemorvosunk vár ránk. Hát majd meglátom, ha meglátom milyen sikerélményekkel zárul a karácsony előtti hét eleje!

Persze, az is ebből fakadó tény, hogy a MSZN-ból nem lesz semmi. Majd a jövő év elején megkísérlem, hogy mire megyek magammal.

A havi szükséges vitam in injekció, aztán Szepsi, bevásárlás, miegyéb. Hát hiába, itt az ünnepek... (Nem ír jól a tollam...) De: a cseretoll használható szerszám.

Vagyis – folytatva a mai napot – hosszú idő után, s nem kis kockázattal – autót vezettem, Szepsibe, meg vissza. És gond nélkül (?) be tudtam állni a garázsba is, bár a tegnapi vizitáció a szemorvosnál csak a romlást erősítette meg – vagyis semmi új a Nap alatt!

Búcsról pedig egy nagy pakkban az utóbbi időben megjelent köteteimből Katáék készítettek egy válogatás-sort, amit illik valamivel viszonzni - majd!

Az előbb Satya hívott, hogy holnap éjszaka jönnek. De úgy tűnik Évusék és az unokák nélküli lesz az idei karácsony. Szóval nem vagyok valami jóban magammal meg az idei évzárás kilátásaival.

Na! Elég is! Tapasztalom: beleszürkültem a ma délutáni „vírusos” valóságba.

A felejtés a legnehezebb, amit ki kell egyenlítenie az embernek, hogy békét teremthessen a „volt és a „lehet” hétköznapi zuhatagaiban...

A „téli gólyánk” a romos fészekben...

Még él..

Döme Zsuzsa

Kegyelem

Napok óta vele volt, bármerre ment, bármit tett, mindenüvé elkísérte, fogva tartotta a réges-régi, gyönyörű dallam, sehogy sem tudott szabadulni tőle. Nem is nagyon akart. Halkan dudorászta, fogai közt zümmögte, egy-két sorát fennhangon el-elénekelgette.

*Kossuth a Batthyány
Slobodu nám dali,
Nech im pán Boh dopomáha
V tom uhorskom kraji.*

*V tom uhorskom kraji
Tambur vybubnuje,
Ze nám Kossuth s Batthyánym
Slobodu daruje.*

Üdítően hatott rá a szép népdal, ahogy dúdolgatta, megmelegedett tőle a lelke. Ha szlovákul szólt is, végső soron magyar ének volt ez a javából: a magyarság dicsőséges forradalmának legnagyobbjait, Kossuth Lajost és gróf Batthyány Lajost dicsőítette. Kossuth és Batthyány... Keserű sorsra jutott a gróf is, sortűz végzett vele, s vérpadra került a többi igaz hazafi mind. S velük együtt kivégezték az ő dédapját, Jeszenák Jánost is... Elmerengett a mártírok sorsán, s elmorzsolt emlékükre egy miatyánkot.

Sokat imádkozott. Igét mormolt, ha nem kulcsolhatta imára fagytól elgémberedett két kezét, mert csákányt kellett vele markolnia, s Istenhez menekült akkor is, amikor úgy érezte, nincs tovább. - *Asz-szonyunk, Szűz Mária, Istennek szent anyja, imádkozzál érettünk bűnösökért most és halálunk óráján, ámen.* A gyakorta mondott zsoltárok helyett ismét felzengett, tovább élt benne ez a mélyen a zsigereiben, tudatalattijában élő, földijeitől sokszor hallott ének. A dallam, versezet ugyanúgy szólt hozzá, mintha magyarul hangzott volna.

*Kossuth a Batthyány
Slobodu nám dali...*

Jókor kerítette hatalmába a népdal, legalább száműzte kis időre a fejében kavargó, mélyre elraktározott, gyakran fel-felelevenített szónoklatokat.

Amióta elítélték, azóta egyfolytában védőbeszédek fogalmaz kényszermunkán sínylődő rabtársai, az elhurcolt zsidók vagy a szlovenszkói magyarok érdekében... Egyre másra azon kapja magát, hogy gondolatban beszédek, cikkeket ír, parlamenti felszólalásra, előadásra, vádbeszédre, vitára készül. Magában érveket sorakoztat fel, koholt vádak ellen tiltakozik, cáfol, bizonyít, rávilágít az igazságtalanságokra és a visszaosságokra. A jogra, a józan észre, az emberségre, a történelmi hagyományokra és a törvényességre hivatkozik, felhívja a figyelmet az autonómia csorbításának következményeire. Hiszi, eljön az idő, amikor mindezt egyszer majd hangosan is elmondhatja. Idejét eltölti, önmagát leköti, memóriáját edzi addig is ezekkel a logikus belső beszédekkel, amelyeket csak néha szakít félbe egy-egy fohással, imával - vagy most ezzel a kis dallal.

*Ze nám Kossuth s Batthyánym
Slobodu daruje.*

Álmodni mindig magyarul álmodott. Otthon járt ilyenkor, gyermekévei színhelyén. Zöldellő réten fogócskáztak, sárból gyúrt golyóval és bogáncsal dobálóztak, szénakazal körül bújócskáztak, török ellen hadakoztak, összeverekedtek és kibékültek, egymás nyelvén mondókákat, versikét mondogattak, énekelgettek a falubeli gyerekek. Őnáluk szlovákul folyt a játék, de ha magyarra terelődött a szó, értették azt is mindannyian. A dallam hasonló, a sors közös, a szabadság korlátlan, a játék izgalmas, a barátság szép volt. Az őslakos szlovákok, németek, magyarok és ruszinok évszázadok óta jó szomszédként éltek békés napjaikat.

A családi örökségre, egykori javaira, földjeire nem gondolt, birtokai után nem vágyódott. Szabadsága megszűntével semmivé foszlott tulajdonostudata. A régi park az ős fakkal, a család ötezer holdja olybá tűnt számára, mintha soha nem is létezett volna. A földet már rég nem holdban – megemelendő súlyként mérte, latolgatva, hogy a fagyos talajból hány lapátnyit kell még megmozgatnia. A határ sem a saját földjei határát jelezte; a határ számára a gyalog megteendő több kilométernyi út volt, amelyet hajnali és esti szürkületben, munkába induláskor és a kényszerszermunka végeztével erőltetett menetben kellett megtennie. Reggeltől estig zokszó nélkül robotolt a dermesztő hidegben. Izmai megerősödtek, finom munkához, íráshoz szokott úri keze megkeményedett, tenyere, mely eleinte vérhólyagokkal volt tele, megkérgesedett. A silány tábori koszt ellenére kénytelen-kelletlen megedződött: nem gondolta volna, hogy ennyi mindent kibír. Szívósna hitte magát, de hetek óta érezte: fogytán az ereje. Csontjaiba beette magát a dermesztő hideg. Elalvás előtt hálát adott az istennek, hogy a napot élve kibírta. Éjszakánként melengető napsütésről álmodott. A hajnali ébresztéskor arra kérte a Teremtőt, szólítsa magához mielőbb.

A faluját övező gyalogutakra és ösvényekre, a szénailatra, a hazai ízekre emlékezett, ha hazagondolt. Ha hajnalok hajnalán szlovák szó ébresztette volna, otthon érezte volna magát; sajátjának tartotta azt is. De nem szlovák, nem is magyar szó süvített bele az éjszakától alig búcsúzó virradatba.

– Esterházy! Igtyíy számnój!

A gyalulatlan, vékony deszkákból összetákolt fapriccs reccsenve hajolt meg alatta az első hirtelen mozdulatra. Dideregve, sietősen bújt ki vackából, igyekezett, hogy minél kevesebb ideje legyen a metsző hidegnek még jobban a csontjaiba vájni magát. A feje alá gyúrt, párnául szolgáló kopott kabát alól kikandikáló cirill betűs újságpapírt gyakorlottan tekerte lábfejeére. Ez volt az első, amit a táborban megtanult: a kapca a ruházatnál is fontosabb, a lábat melegen kell tartani. Felöltője szakadozik, cipője foszlik, de még tart. Tart még a tél is: Szibériában különösen zord, nehezen fordul tavaszba. Tartania kell az erőnek is. De már alig van belőle.

– Bizstro! Bizstro, bizstro!

Fellettébb furcsa, hogy az orosz nem mozdul mellőle. Még meglepőbb, hogy kiszolgálja, soványka reggelijét a helyébe hozza. Elárulták volna a barakktársak, hogy napok óta lázas? Úgy bánik vele, mint egy arisztokratával – gondolja magában mosolyogva –, pedig szívesen járulna ő is a kondérhoz, hogy a rabokkal együtt sorba álljon. A híg fekete lötyty ugyanolyan íztelen, mint máskor, de sokkal bőségesebb.

Megborotválkozhat. Tükröt is kap. Madárijesztőnek látszó, sovány, égő szemű ember néz vele farkasszemet. Remegő kezével ügyetlenül kezeli a beretvát. Nehéznek, nagyon nehéznek találja.

– Gatóv – szól végül. S mivel az orosz barátságosan nézi, bátortalanul kérdez rá.

– Sto szlucsilosz? Mi történt?

– Domój! – kacsint az orosz.

Erre nem számított. Elszédült. A váratlan hír olyan hevesen dobogtatta meg a szívét, hogy a veríték

is kiverte. Lába elgyengült, maradék ereje elszállt, mindkét kezével meg kellett támasztania a falat. Amíg robotra hívta a vezényszó, legyengült szervezete hőiesen vette fel a harcot a tagjaira nehezedő ólmos fáradtsággal, most azonban, hogy tudata által a teste is megneszelte, a hátralévő nyolc évet nem idegen - hazai földön kell letöltenie, szervezete a hirtelen örömtől esztelen, kiszámíthatatlan, vad tiltakozásba kezdett.

Haza? Lujza nénye lejárhatta a lábát, hogy ezt elintézte.

Messziről intett búcsút a többieknek, sajnálta, hogy csak lélekben búcsúzhatott el tőlük. A falnak támaszkodva szinte vágyakozva nézte, amint vezényszóra elhaladtak a saját maguk készítette drótkerítés mellett. Sokáig nézett a vánszorgó csapat után, egészen addig, amíg apró pontoknak nem látszottak társai a hólepte, végtelen mezőn. Akkor maradék erejével tett néhány lépést, hogy a darabka barna, kőkemény kenyeret, amelyet útravalóul nyomott markába az orosz, a rabok taposta gyalogútra helyezze egy kő alá. Jól jár, aki megtalálja, ő maga meg majd otthon jóllakik.

De hogy kerül ide már megint ez a benne duruzsoló ének, miért nem tud tőle szabadulni?

*Kossuth és Batthyány
szabadságot szerze
Légyen Isten oltalmukra
Magyarhonban szerte.*

Hej, de messze járt, milyen nagy utat tett meg ez a mieinkről szóló kis dalocska! Magyarok lakta földön, szlovák nyelven született, de megjárta a Szovjetuniót is. Ez volt az utolsó gondolata.

Ott talált rá az orosz a kő mellett. ...

Beszédfoszlányok. Üvegsék. Klór- és mérszag. Óvatos, puha léptek. Alvás. Zuhanásszerű, mély. Az ébrenlét ritka óráiban mások világos logikával jól felépített szónoklatait hallgatja, elemzi, vagy szokásos higgadtságát félretéve nagy hévvel magyaráz. Érveket sorol fel, elkeseredetten tiltakozik, kitartóan ágál mindenféle kirekesztés, igazságtalanság ellen. Egyedül van. Csend. Nem tudja, órák vagy napok óta tart-e a bírósági tárgyalás, képzele-e vagy valóságban is átéli, mindenesetre nem akarja, hogy bármi is elkerülje a figyelmét: minden rezdülésre reagál, behunyt szempillái mögül éberen figyel. Nagyon magányos.

Ismét kábultságba zuhan. Fehérség öleli át. Egymásba olvadnak napszakok, nevek. Évszámok, arcok, képek kavarnak a fejében, szlovák, német, magyar dallamok kúsznak egymásba a tudatában. Mintha ágya körül többen is állnának. Mintha kérdeztek volna valamit... Mintha mondtak volna valamit...

Napok, hetek telnek el.

Egyszer csak hallja, amint az éjszakai szolgálatot teljesítő vékonyka ápolónő azt mondja hajnalban a váltótársának.

– Szibériából hozták haza. Ott volt kényszermunkatáborban. Beletelik egy kis időbe, amíg újra ember lesz belőle.

A másik ápolónő szép magyar nyelven így válaszol.

– Majd csak felépül Isten áldásával. Bár, ha ő az, akinek mondják, gróf Esterházy János, nincs sok esélye. Távollétében kötél általi halálra ítélték.

– Én azt hallottam, kegyelmet kapott.

– Adná az Ég, hogy így legyen!

Csend borul a rabkórházra. Megint álomba ájul.

Napok múlva frissen, vidáman arra ébred: megint fülébe cseng az orosz földön utoljára dudorászgatott szlovák népdal.

*Kossuth és Batthyány
Szabadságot szerze,
Légyen Isten oltalmukra
Magyarhonban szerte.*

*Magyarhonban szerte
Ki is doboltatott,
Hogy Kossuth s Batthyány nekünk
Szabadságot adott.*

Ez az ének térítette magához. A szlovákról önkéntelenül magyarra fordított szövegről tudatosul benne: eszméleténél van. Igen, erre gondolt, ezt a dallamot dúdolta orosz földön utoljára. - *Add vissza, Uram, a régi hitet, hogy itthon lehessen erős* – így végezte aznapi imádságát.

A kegyetlen kegyelmet – hogy büntetését életfogytiglanra változtatták – fegyelmezetten vette tudomásul. Azt gondolta, hogy a szibériai kényszermunkatáborhoz képest hazai földön áldás lesz a rabság.

Tévedett. Mintha csak érte versenyeztek volna, a csehszlovákiai börtönök kapui sorra nyíltak meg előtte. Független gondolkodása, erkölcsi szilárdsága miatt a háborús bűnösnek, fasisztának kikiáltott rabra szinte szentként tekintettek a fogolytársak. A sok ütleget, igaztalan vád, nélkülözés, elviselhetetlen hideg elgyötörte, de lélekben megedzette, büntelenségének biztos tudata fogva tartói fölé emelte. Az előlük elorozott tekintély felháborította parancsnokait; egyik fegyházból a másikba hurcolták. Kerülhetett bárhova: várbörtönbe vagy pincébe, a sötét odúba belopódzott a fénysugár, a nyirkos cellát átforrósította a hangja, ha beszélt. Már régen nem vád- és védőbeszédet mondott; példázatokkal, bibliai történetekkel, egy emberséges világ reményének élesztésével öntött lelket rabtársaiba. Csontvázra fogyva, hordágyon fekvő is tartása volt, sugározta magából az erőt. Minél többször bukott a földre, annál inkább felmagasodott, Istenbe vetett hite megerősödött. - *Azért tartanak fogva, azért gyűlölnék bennünket, mert félnek tőlünk* – mondogatta. - *Nem véletlenül félnek. Azért félnek, mert rossz a lelkiismeretük. Imádkozzunk!*

Amikor közelgett az idő, megadta magát Isten akaratának.

- *Áldd meg, Uram, a gyermekeimet! Add, hogy idegen földön nyugalomra, lelki békére találjanak. Kíméld meg szeretett testvéreimet, Mariskát és Lujzát a szörnyűségektől, hogy ép lélekkel viselhessék a rám méretett szenvedés őket sújtó terhét. Engedd, uram, hogy szülőföldemen térhessek végső nyugovóra.*

1957 márciusában a csehszlovákiai börtönök elcsigázott elítélteit suttogva adták egymásnak a hírt. Szenvédeit és életét felajánlotta a magyar haza felszabadulásáért.

Sírja nincs. Ötezer holdnyi földjéből nem jutott neki egy maroknyi, amely betemetné. Fejfájára – ha lenne – azt vészték volna:

*Esterházy János
1901-1957
Nyugodjék békében!*

Duba Gyula

A gyarmati dohány

„Füzes-Gyarmat Honth megyének nyugoti részén a Garam folyótól egy órányi távolságra, Szikincze folyó partja mellett fekszik. A helységet egy unalomhosszú, két sorból álló tágas utca képezi, melynek közepén fűzfákkal végig ültetett, úgynevezett Turián-patak csergedez, s mely, minthogy főleg a felső vége két nagyobb domb alatt nyúlik el, az ezekről sebesen rohanó vizek miatt, őszi és tavaszi időben csaknem térdig érő sárral kínozza az átmenőt. Nyolcz százra terjedő magyar ajkú lakosai, legfeljebb 200 katolikust kivéve, mind református vallásúak, földművelők s dohánytermesztők.”

Ezzel a falut bemutató bevezetővel kezdi a füzesgyarmati dohánytermesztés módjának ismertetését az 1857. évre kiadott „István bácsi Naptára, vagyis családok házigazdáknak és gazdasszonyoknak, népnevelőknek, helységelöljáróknak, iparosoknak és földművelőknek való Képes Kalendárium”

A dolgozat végén feltüntetett „Verseghy” aláírás alatt Verseghy Pál, katolikus plébánost sejtjük, aki 1849. júniusában került a gyarmati plébániára a kolerában – a faluban utolsóként – elhunyt Menyhardt Ferenc plébános helyett, akinek sírköve két másik gyarmati plébános sírkövével együtt napjainkban összetörve hever a katolikus templom mellé dobva, vetve. – A kolerajárvány első áldozata a faluban a nagysallói csatára készülő „egy Klapka nevét viselő táborból maradt 18 éves honvéd, akinek neve nem tudatik”.

Verseghy Pál 1859-ig teljesített Gyarmaton szolgálatot – tehát 1857-ben is –, és a gyarmati katolikus anyakönyvi bejegyzés szerint 1862. november 20-án Alsó-Fegyverneken halt meg 49 éves korában.

Verseghy 3,5 oldalon aprólékosan és érthetően leírja a dohánytermesztéshez szükséges munkafolyamatokat és módszereket, a vetést megelőző készületektől, a termesztésen, törésen keresztül egészen a szárításig.

Nézzünk néhány jellegzetességet: „A füzesgyarmati dohányplántának nagysága négy-öt lábnyi magasságú, kerekdedhosszas levelei másfél láb hosszú, egy láb széles nagyságúak, sűrűek, tömöttek, zsírosak; színe a lapályosabb helyeken barnapiros, s rendkívül erős, úgy hogy közönséges pipából csaknem szívhatatlan; török pipából pedig, török modorra vágva az eredeti török dohánnyal vetekszik, burnótnak pedig igen felséges. A hegyesebb fekvésű kertek termése apróbb levelű, gyengébb, halványsárgaszínű; pipában s szivarnak igen jó ízű, kellemes illatú s az egészséget kímélő.

...Midőn a dohány tökéletesen megszáradt, padlásra aggattatik, honnan csak nedves esős időben hozatják le, s melyből a zöld, ragyás, jégverte hibás levelek kihányatnak, s csak a legfinomabbak rakatnak s köttetnek össze. – A javadohány így kezelve, igen felséges; szivar borítékokra, burnótra és török modorra vágott finom dohányra igen ajánlható – Ebből készült a híres gyarmati tobák. Mióta az egyedáruság bekövetkezett, Füzes-Gyarmaton burnót nem készíttetik; azelőtt azonban roppant mennyiségű, finom, országszerte híres burnót készíttetett. Főmestere Bakay András helybéli lakos lévén, ki Pestre, Nagy-Szombatba, Nyitrára s más városokba mázsa számra szállította a füzesgyarmati tobákat, miből meg is gazdagodott. – Készítési módja ez volt: a legszebb, legfinomabb piros színű javadohány levelei kiválasztattak, jól megkeféltettek, vastag középerrei kihurczoltattak, s zsákba rakatván vigyázva, hogy meg ne pörköltessék, a kályhán vagy kemenczén megszáradtatott; azután famozsárban megtörtetvén, finom selyem szitán átszitáltatott, s font számra nagyobb-kisebb új vászonból készült zsacsokkába erősen betömötett.”

Pesty Frigyesnek a Magyar Tudományos Akadémia és a Helytartótanács támogatásával 1864-ben helynévtár összeállítására kibocsátott felhívására Füzesgyarmat is beküldte a kért adatokat.

A beszámolóban említés történik a gyarmati dohányról is: „... Minthogy Füzes Gyarmath hazánk majdnem minden részeiben, – és külföldön is némely részekben ismeretes; azonn jó minőségű – dohánytermesztményről, melyetkülönösen, az utóbbikor közönséges pipába, törökre vágva, mint szivarnak is, de még inkább, ebből készült sárga finom burnótnak használt, – Mellynek készítése módját, helybeli földműves Bakai család találta fel, és az utóbbi időkbenn; - még most is életben levő öreg Bakai András által, a' legjobb és utánozhatatlan sikerrel folytatott, – nagyszerű szállítmányokat szolgáltatvánbelőle mind a' bel-, mind a' külföldre. De ezenn gyártmánynak, a' dohány egyedárúsági törvény behozatala óta egészen vége szakadt; - valamint a termesztésnek is”.

Nem függ össze a cikk témájával, de érdekességként érdemesnek tartok két megjegyzést a határleírás beküldőjével, „Czimmer Zsigmond községi jegyzővel” kapcsolatban.

Az első egy tévedés, amely néhány helytörténeti munka révén bekerült a köztudatba: őt tüntetik fel a türelmi rendelet utáni első ismert gyarmati református tanítóként, 1810-ben. Ez az állítás azonban nem állja meg a helyét, ugyanis Zsigmond édesapja, Czímer János volt gyarmati tanító, aki 1833-ban került Gyarmatra. Fiát, Zsigmondot 1842-ben a „Pápai reformált főiskola” diákjainak névsorában találjuk a szabadszállási Petrovics Sándor, a mezőberényi Petrics Samu és a komáromi Jókai Móric társaságában.

E rövid kitérő után térjünk vissza a gyarmati dohányról kapcsolatos dolgokhoz. Azt ma már nehéz lenne kideríteni, hogy mikor kezdtek Gyarmaton dohánytermesztéssel foglalkozni, de már említés történik róla a Mária Terézia rendelete alapján 1769-ben összeállított gyarmati úrbéri tabella negyedik

pontja alatt is: „...vannak Nemellyek Helység lakossi közől akik Dohánnak művelésiből esztendőnkint hasznot venni szoktanak”.

A 18. század végén pedig „a gyarmati dohánnak” már jó neve volt. A teljesség igénye nélkül szemzessünk a gyarmati dohányt megemlítő, elismerő munkákból: „Sokféle. Időszakosan megjelenő tudományos és ismeretterjesztő szemle (Győr, 1798): *A Dohánnak az igaz Hazája a déli Amerika. A Tobák nevét onnan vette, mert Tabago Szigeten találták azt fel a Spanyolok legelőszőr, a honnan osztán Európába hozták magokkal. ... A véle való Élés azolta az egész Világban úgy el terjedett, hogy az nem tsak Amerikai, hanem Európai Kereskedésnek is egy igen nagy Tzikkelyévé lett. Ha bár a Hazáját a melegebb Országok teszik is Amerikában és Ázsiában, mindazonáltal a mértékletes Tájokat is el szenvedí, 's már most Európában is bőven terein, úgymint Frantz, Német, 's Magyarországbán. Ámbár a Dohány magában fokféle Jóságú és Fajú, de mégis leginkább kétfelé osztatik, ugynjint az Amerikaira és az Ázsiaira. – Az Amerikai vagyis Virgyniai Dohány Ember Magofságnyra felnyúl, 's a Levelei nagyok, szélefelek, 's hegyesek. Haloványvörös Trombita képű fürtös Virága vagyon. Hazája a napnyugoti India, 's főképen Virgynia. Ettől az Amerikai Dohánytól ered a mi Magyarországi Dohányunk is. Nevezetefebb Dohányunk mostan: Debrői Hesen, Füzes-Gyarmati Barsban, Drégely-Palánki Hontban, Jánosházi Vasban, Tőkés-Újfalvi Nyitrában.*”

Egy évre rá Vályi András a „Magyar országnak leírása” című munkája második kötetében a falu bemutatásakor megemlíti, hogy Füzes Gyarmat „*Határja 3 nyomásra osztatott, réttyeit némely helyen a' víz el, dohányok melly porrá törettetik, az egész Országban nevezetes...*” Szinte ugyanezekkel a szavakkal jellemzi a gyarmati dohányt a Trattner kiadó által 1816-ban kiadott „*Mostani és régi nemzeteket, országokat, tartományokat, városokat, emlékezetre méltó mezővárosokat, helységeket, folyókat, tavakat, tengereket, öblöket, fokokat, szigeteket, hegyeket, erdőket, barlangokat, pénzeket mértékeket 's t. e. f. esmértető lexikon 2. kötetében a Johan Hübnér, Fejér Györgyszerzőpáros.*”

– Kisszántói Pete Ferenc (1805) véleménye szerint a „Szegedi, Füzesgyarmati, Faddi... jónáljobb dohány fajták, melyek az Európai termések közül, ha nem mindenkitől, legalább nagyobb résztől méltán veszik el, s tulajdonítják magoknak a fajtabeli elsőséget”.

Horváth Mihály: Az ipar és kereskedelem története Magyarországon, Budán, 1809.: „Nevezetes volt honunkban a sárga, úgynevezett spanyol burnó, minek készítése a szerzetesek által terjesztetik el; leghíresbilly szerű tobák készült Kolosvárt, az úgy nevezett szent-péteri (Kolosvár egy utcájától, hol a gyár állott, nyerte a nevet), Sarudon és Füzes-Gyarmaton.” Fényes Elek a „Magyar országnak, ‘s a’ hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotjastatistikai és geographiai tekintetben” második kötetében (Pest, 1837) a „Honth megyei Füzes Gyarmath”-ot így mutatja be: „magyar falu Lévához 1,5 mérföld, 146 katolikus, 6 evangélikus, 676 református lakos. Katolikus és református anyatemlomok. Határja 1-ső osztálybeli; híres dohányt termeszt; salétromot főz. Földesura az esztergomi érsek; de van benne egy érseki nemes udvar is.”

Galletti J.G.A. német földrajztudós 1844-ben kiadott „Egyetemi világismerete, vagy földirati, s-tatisticai és statustörténeti Encyklopaedia”: „Dohány majdnem egyedül Magyarországon, mellynek földje a’ dohánytermesztésnek kedvezni látszik. A’ többi részeken csak különös engedelem mellett ‘s nem saját használatra, hanem az egész termés császári abaldókba szállításának kötelessége alatt (így Gallicziában, Tirolisban és a’ velencei kormánymegyében). Ezekről az abaldo 1831-ben 43,300 mázsát váltott be. Magyarországból ugyanazon hivatal évenként körülbelül 120–150,000 mázsát vásárol. Magyarország összes termését Fényes 400,000 mázsára teszi. Magyarországnak hajdani virágzásnak induló dohánykereskedését a’ magos kiviteli vámok és egyéb nehézségek elfojtották. Legjobb fajoknak tartatnak: a’ vitnyédi (Sopron), verpeléti és debrői (Heves), ribai (Nógrád), véki (Komárom), peresz-lényi, kóspallagi és füzes-gyarmati (Hont), csetneki, dulbázi (Gömör), rátkai (Zemplén), rakomazi (Szabolcs), szendrői (Borsod).”

A Budapesti Hírlap, 1856. szeptemberében közölt, a „Dohány-ügy Magyarországon” című cikke szerint legjobb „a csetneki dohány, mely csak a csetneki völgyben, főkép Csetnek és Ochtina helységek határán terem”, osztályon felülinek minősíti „a debreczeni finom (nagyobb részt érmelléki) dohányt, mely csak pár év óta kezd elkülönütni”, a pipadohányok „első osztályába vannak véve: a faddi (Tolna), véki, ó-gyallai (Komárom), füzes-gyarmati (Hont)dohányok”

Horváth Mihály: Az ipar és kereskedelem története Magyarországon, a három utolsó század alatt (Buda, 1840): „A burnó, vagy tobákgyárakat igen gyarapítja a dohánynyal ezen alakbani élésnek mindinkább terjedése. ...A sárga burnógyárak közt legjelesebb volt a kolozsvári, sarudi és füzesgyarmati.”

A gyarmati dohány eljutott, és képviselte Magyarországot az 1873-as bécsi világkiállításon; érdemes idézni Rodiczky Jenő tudósítását a Vasárnapi Újság rendkívüli mellékletében: „Különös figyelmet érdemel még a mezőgazdasági csarnok magyar osztályaiban a magyar királyi pénzügyminisztérium dohánykiállítás, mely három szekrényben magában foglalja a magyar dohány- és a belföldi szivarok összes nemeit, a liliputi kápolnai kerti dohánylevelektől kezdve a szivarborítékokra használt nagytar^{ká}nyi hatalmas levelekig. Itt látjuk a hegyes Virginia, s a szivalakunadeliczi leveleket s majdnem kivétel nélkül mindazon dohányfajokat, melyek Magyarországot a dohánytermelő államok közt kitűnő polczra emelték, mint a glogováczi (Arad megye), szendrői (Borsod), csetneki, dutházai (Gömör), verpeléti, debrői (Heves), füzes-gyarmati, peresz-lényi, kóspallagi (Hont), véki (Komárom), vitnyédi, poszabi, rakomázi (Szabolcs), fadoli, pálfai (Tolna), jánosházi (Vas), rátkai (Zemplén).”

A legjobbak között említi a gyarmati dohányt a cseh irodalom nagyasszonya, Bozena Nîmcová is, aki a múlt század közepén rövid ideig Balassagyarmaton élt férjével, családjával. Az itt szerzett benyomásairól, élményeiről ír „Uherskémesto Darmoty” címmel 1858-ban, a „Casopis Museakrálovství Ceského” című folyóiratban megjelent néprajzi leírásában: „A fő dohányfajták: közönséges dohány (Nicotianatabacum), kapadohány vagyis a törökdohány, N. glutinosa vagyis bakadohány és a

N. fruticosa. - *A legjobb dohányfajták Gömörben a deprői, verpeléti, kóspallagi, vitnyédi, pereszlényi, csetneki, Nógrádban a füzesgyarmati (Fizeš Darmotský) és az ipolyszögi.*"

A dohánytermelésben (és termesztésben) jelentős változást hozott az 1851. március 1-vel hatályba léptetett császári pátens, melynek alapján a magyar korona országaiban is bevezették a dohánymonopóliumot, amivel az állam hatáskörébe került a dohány termesztése, dohánytermékek gyártására, illetve forgalomba hozatalára vonatkozó kizárólagos jog; és ezzel gyakorlatilag Magyarországon is megszűnt a szabad dohánytermelés. Az egyedáruság bevezetésével a termelőnek évente engedélyeztetnie kellett adóhány termesztését, feldolgozását és eladását, összes termését pedig a kincstár raktáraiba volt köteles leadni.

Ezen a területen is beköszöntött a fináncorszak, az állam szigorúan ellenőrizte és felügyelte a dohánytermelést, a termelő maga nem adhatott el a megtermelt dohányból, sőt „*még a saját használatra termelt pipadohány után is illetéket kellett fizetnie*".

A Gazdasági Lapok 1857. évi 14. számában arról tudósít, hogy a dohányt „*a magas kormány Ipoly-ságon, osztályozás mellett mázsáját 4, 8, 12 és 14 pfton vált be, ki palántáját májusban igyekezett kiültetni, kielégítő volt, s mintegy 1000 mázsát szállított a volt-úrbéres osztály, mely kizárólag foglalkozik vele, pedig tekintve a hasznót, kívánatos lenne, hogy a gazdaság ezen ága mások figyelmét is igénybe venné.*" Folytatva a cikket „*fájdalommal kell megemlítenem, hogy a füzes-gyarmatak (Hont megyében) termelési szabadalmukat elvesztvén, azon faja a dohányynak egészen elenyészik, mely zamatjára egészen hasonló volt a török dohányhoz.*"

A szabadalom elvesztésének oka valószínűleg az volt, hogy a gyarmatiak az állam által megszabott felvásárlási árat alacsonynak tartották, és más, nem engedélyezett megoldást kerestek, és azt a dohánycsempészsben találták meg.

Hőke Lajos, Hont vármegye első aljegyzője és megyei levéltárnoka a Fővárosi Lapokban közölt dolgozatában erre is utal: „*Hont megyében egykor híres dohányt termeltek; Drégely, Palánk. Füzesgyarmat, Kóspallag, Pereszlény, Riba községekben. De a váci pénzügy-igazgatóság 1862-ben, a népnek »kiirthatatlandó dohánycsempészeti hajlama, sőt szenvedélye miatt«, a dohánytermelés további engedélyét megtagadta. Hogy is ne? mikor a kincstár a dohány mázsáját csak húsz forintért váltotta be; egy-egy csomót pedig titkon két forintért adtak-vettek. Füzesgyarmatnak, melynek dohányából a sági cigányok híres tobákot készítettek, mégis nagy kérelemre 1864-ben megadták a termelési engedélyt. A dohánybevéltáznál mindamellett száznegyvenkét termelő csak 12–15 mázsát szolgáltat be összesen. Aztán ezektől is megvonták a termelési engedélyt.*"

A gyarmati dohány kérdésével foglalkozik egyházmegyei munkájában (1879) Sz. Kiss Károly is: „*A boldogabb időkben igen szép jövedelmű forrásul szolgált az országos hírű dohánytermelés. A monopolium eleinte kivételesen adott időnként engedélyt számukra s finom zamatú burnót és szivarokra alkalmazott dohányukat 10–15 forintért váltá be mázsáját, – míg a csempészetnek csomójáért 1 forint 20–80 krajcárt kaptak. Legközelebb végleg megtagadta a kormány e községtől a termelési engedélyt, mi a legérzékenyeb-ből sújtja a lakosokat.*"

A kialakult helyzetet érzékletesen jellemezte Dessewffy Béla a „Dohánytermelésünk mai helyzete" című munkájában (megjelent a Hazánk, 1898. június 5-i számában): „*Magyarországon rendeletekkel kormányoztak, a fogyasztók nem láttak és találtak abban büntetni való cselekményt, ha rendeletileg tiltott dohányt fogyasztottak. A fogyasztók a füzesgyarmati dohány csomóját egy forinton fizették, a minnek súlya egy negyed kiló volt; tehát métermázsánként 400 forintjával. ... A jövedék osztályok szerint fizetett: 40, 25, 16 és 8 forintot. Tehát egy tizedrészét sem fizette annak, melyet a fogykísértés, nagy lett a csempészkedés; és ennek következtében nem engedték meg a termelést.*"

Írásom elején említés történik egy bizonyos Bakai Andrásról. Vele kapcsolatos az alábbi családi legenda, amely generációról generációra száll:

„Gyarmat híres dohánytermesztő falu volt... A legjobb gyarmati tubákot már akkor is a Bakaiak készítették, Pesten nagy kereslet mutatkozott iránta, és a dohánytermesztő parasztok szekereken vitték eladni. Egyik módos üzletfele a Bakai-ős szerint finom és méltóságos úriember, így szólt hozzá: Bakai gazda, maga igazi jótevőnk itt az osztrák meg a cseh hivatalnokok jármájában nyögőknek, nagy hálával tartozunk magának, de megháláljuk. Beszéltem már komoly vállalkozókkal és egyéb jóra való üzletemberekkel, akik nagyra becsülik a gyarmati dohányféléseket,... s ha ellát minket árujával, akkor mi itt Pesten, valamelyik ligetben szobrot állítunk magának! Igazi bronzszobrot, amilyen a nagy embereknek... dukál.

... A szobor ugyan nem készült el..., de a pesti úriemberrel továbbra is gyakran találkozott, és olyan előnyös üzleteket kötött, hogy lerakhatta és megépíthette egy nagy parasztgazdaság alapjait, amely majd a huszadik század háború utáni éveiben úgy teljesedik ki, hogy parádésan átépítik és gangosra bővítik a hagyományos Bakai-portát, de még inkább azzal, hogy megépítik a faluban az első magtárt. Ilyen azelőtt csak az urasági birtokoknak volt, a parasztok kamrákban tárolták a gabonát, a magtár már nagy termést és szép gazdasági eredményeket jelentett. De ez az alapozás a tubák segítségével nem tartott örökké. ... az állam a fináncokkal olyan szigorúan ellenőriztette a dohányból befolyó jövedelmeket, hogy a tubákkal már nem lehetett szabadon Pestre szekerezni, sem a 'fináncnemlátta' szüzdohánnyal, és agyarmati gazdák abbahagyták a hagyományos dohánytermesztést.“

Azonban néhány éven belül ismét engedélyezhették a gyarmati kisbirtokosoknak a dohánytermesztést és -termelést, ugyanis az 1870-es években „a kincstár részére engedély mellett termelt dohány beváltására” bizottságokat küldtek ki az év novemberének második felében. Az, hogy a továbbiakban is jó minőségű dohányt termesztettek Gyarmaton, bizonyítja a Magyar Dohányújság 1894. november 1-i számában megjelent értekezés, mely szerint a „ma, mint jelesebbek” között említi a füzesgyarmati dohányt is.

Az állam az egyedáruság bevezetése után elsősorban a nagybirtokokon történő dohánytermelést szorgalmazta. Az érseki birtokokon – így a gyarmatin is - is megkezdődött a dohánytermesztés. Idegen szakmabelieket hoztak a faluba, tanúsítják ezt a 20. század eleji gyarmati anyakönyvi bejegyzések, melyek Heves megyei dohánykertészek családtagjainak életeseeményeiről szólnak.

A gyarmati uradalmi dohánytermesztés megkezdése valószínűleg Szilárd János érdeme, aki az egyesített érsekújvár-verebélyi és pozsonyi uradalmakon azt „igen nagy (anyagi) sikerrel megkezdte”. Ennek folytán kerülhetett a faluba unokája, az író Szilárd János, aki saját bevallása szerint a Boritól, „három vakondtúrással arrébb, Hontfüzesgyarmaton” nevelkedett.

A dohánytermesztés a faluban a 20. század első felében is folytatódott. Duba Gyula, a falu neves szülőltje így ír erről a Vajúdó parasztvilág című szociográfiájában: „Voltak gazdák, akik dohányt termesztettek. Ezt a fontos ipari növényt jól megfizették a dohánygyárak, termesztésére állami szerződést kötöttek, de gondozása nagy körültekintést és igényes szaktudást kívánt: a palántázás, a kapálás, a többszöri törés, majd a levelek felfűzése, simítása és csomózása sok szakértelmet és munkaidőt követelt. A „dohányosok” szakmunkásoknak számítottak a faluban, rendszerint ugyanazokkal a gazdákkal kötöttek szerződéses termelői viszonyt, mert a dohányt nem lehetett alkalomszerűen termeszteni, igényelte a tapasztalatokat és a gyakorlatot.”

A gyarmati dohánytermesztés jó bevételi forrásnak bizonyult a „közös évei” alatt is. A hatalmas dohányszárító pajták még a nyolcvanas évek elején is álltak a „Telep” végében. Egy 1957-es újság cikk szerint a gyarmati egységes földműves szövetkezetben 18 hektáron terveztek dohányt „palántálni”. A dohányszárítás gépesítése, villamosítása után még jó másfél évtizedig foglalkoztak dohánnyal, de a szövetkezet megszűnése után a gyarmati dohánytermesztésnek vége lett.

A gyarmati dohány országos híreről tanúskodik a Protestáns egyházi és iskolai lapok – 14. évfolyamának 42. számában megjelent cikk, melyben a tiszántúli egyházkerületet érintő sérelmeket

orvosolnak Debrecenben, és érvelés közben említik a dohányunkat: „Meg vagyok győződve, hogy 2 millió református lakosság zsinatjának nyilatkozata nagy súlyú leend a törvényhozók és kormányférfiak szemében, nagyobb súlyú, mintha útéletnapig panaszkodunk jó füzesgyarmati dohány mellett.”

Verseghy Pállal kezdtem munkámat, őt idézve is fejezem be: „A füzesgyarmati dohány e rövid, gyökeres, körülményes termelési módja, ha kedvesen fogadtatik, igen örülök. Verseghy.”

Görföl Jenő

Jókai Mór

Jókai jókai? Mennyire jókai Jókai? Illetve így is feltehetném a kérdést: Miénk, jókaiaké-e Jókai?

Persze nem, szögezzem le, mielőtt valaki komolyan veszi a kérdést. Illetve a miénk, jókaiaké is annyira, amennyire minden magyaré. Vagy talán mégis kissé többel?

Mikszáth Kálmán a nagy mesemondóról szóló kétkötetes (az enyém legalábbis ilyen) művének: Jókai Mór élete és kora, Révai 1907, Az elődök fejezetében ír Jókai származásáról, családfájáról. Tegyük hozzá, iparkodik is gyorsan leszögezni: „Fölösleges a nagyok eredetét kutatni.” Ami esetleg lehet igaz is. Vagy sokan egyetérthetnek a megállapítással. Meg az is igaz, hogy a legtöbb érdeklődő általában eddig a műig jut(ha)tott el az eredetkutatásban. Később azért Mikszáth még tesz az eredetre vonatkozó megállapítást: „Mindamellet meg kell említenünk, hogy a Jókay név a XVI. században bukkan fel, legelőször Bars megyében.” Ennél szomorúbb megállapítás egy jókai számára talán nincs is, s itt be is fejezhetnénk, ha nem lennénk makacsok. S előttünk néhány jelesünk még makacsabb volt, az ő kitartásuknak, nyomozásuknak köszönhető, hogy az elfáradt szerencse ránkmosolygott.

Az első ilyen makacs kutató Takáts Sándor*, akinek Jókai-val kapcsolatos kutatásait én a Fejezetek Komárom művelődés- és gazdaságtörténetéből című, 1996-ban Tatabányán kiadott kötetének Ilkay, Jolkay, Jókay fejezetéből ismertem meg. A szerző először az Aranykertet, tehát Csallóközt mutatja be, s közli az alábbi kedves mondat:

„A régi boldog időknek s az egykoron virágzó aranymosásnak emlékét több rege megőrizte. E regék és mondák még ma is szájról-fültre járnak a csallóközi magyar nép között. A legismertebb imígyen szól: hajdan a Csallóköz a tündérek Aranykertje volt. Örök tavasz virult itt s a gyümölcsfákon aranygyümölcs termett. A tündérek lakhelye a Kisduna közepén fekvő Ilka vagy Jóka szigete volt. E zöldbe borult, virágos szigeten lakott atündérek királynéja, a bájos Tündér Ilona. A tündérek az Ilka vagy Jóka szigetéről a Macskaréven át a mogyorósi rétekre járogattak, ahol egy századosfűzfá alatt terítették meg asztalukat. A lakomájukon bárki részt vehetett. Mikor a tündérek visszatérőben voltak Ilka vagy Jóka szigetére, ragyogó hajukból aranyport hullattak s ki mennyit tudott, annyit szedhetett magának. Nem is volt akkor az Aranykertnek nevezett szigeten sem szegény, sem koldus. Történt azonban, hogy egy durvalelkű ember a tündérek asztalánál jóllakván a vendégszeretetet alávalósággal viszonozta. A megbántott tündérek erre távoztak és soha többé nem mutatkoztak. A macskarévi révész hazaszállítván őket, a kompjában aranypatkót talált. Ezzel fizettek neki a tündérek. Eltűnésük után a szigetenínség és nyomorúság kapott lábra. A régi boldog és csöndes idők örökre eltűntek s az egykori Aranykertnek neve Csallóköz lett.”

E bájos regét azért koztuk elő, hogy összekössük azt nagy regényíróknak, Jókainak halhatatlan nevével. Az Ilka vagy Jóka helynév ugyanis nem mese, mint ahogy nem mese az Ilkay vagy Jókay családnak létezése sem. Az is bizonyos, hogy a Jókay családnak szülőföldje a Csallóköz volt. Itt volt már az Árpádok korában az Ilka vagy Jóka helység. Itt volt a XVI. században Jókahely. Jóka szigete Kis és Nagy Jóka község stb. Hogy a Jókay-család a csallóközi Ilka vagy Jóka helységtől kapta a nevét, ahhoz semmi kétség nem fér. Amint magát a Jóka helységet, hol ezen, hol meg az Ilka néven említik írott emlékeink, úgy magát a családot is Ilkay vagy Jókay néven emlegetik.

Az Ilkay (de Ilka) vagy Jókay család már a középkorban mint nemesi család szerepelt. IV. Béla királyunk 1265-ben említi a villa nomine Jóká falut, mely azelőtt az esztergomi káptalané volt. Az említett 1265-ben Banai András comes és az esztergomi káptalan közt egyezség jött létre, mely szerint a comes az ahai (bars-megyei) birtokot átengedi a káptalannak, ez viszont a Jókai faluban lévő földet és erdőt engedi Banai András grófnak.

Az 1265. év előtt úgy az ahai, mint a jókai földek is Banai András comes kezén voltak. Lehetséges, hogy az Ilkay avagy Jókay család tagjai közül már ezidőtájt költöztek néhányan a bars megyei Aha községbe. A XV. és a XVI. században ugyanis Aha faluban több ízben találkozunk Jókaiakkal. (Megjegyezzük, ma is élnek Ahán Jókaiak. G.J.) A család zöme azonban Ilka vagy Jóká községben maradt. Egyik 1303-ban kel oklevelünk például Ilkay Jánost és Ilkay Andrást, az 1311. évben pedig Ilkay Salamont és fiát: Ilkay Lászlót említi, 1312-ben Venis de Jóká és „Johannes Filius Ureus de Ilka” szerepelnek.

Nem lévén célunk a Jókay család genealógiáját adnunk, csak megemlíjtük, hogy még a XVI. század derekán is felváltva használják a családtagok a Jókay és az Ilkay vezetéknevet s hivatalosan is így írják nevüket: Ilkaysen Jókay.

A következő makacs ember a magyar művelődéstörténet másik jelese, Erdélyi Pál², akinek Jókai útja Révkomáromtól Pestig, a bölcsőtől a babérig címmel 1939-ben megjelent könyvének második kiadásából, Kalligram 1997, tudhatunk meg nagyon értékes részleteket.

„Még a családok története is megíratlan. Eötvös Károlyra nem mernék támaszkodni, Mikszáthé sem teljes, a csallóközi Jókayakat alig ismeri. Takáts Sándor ugyan jó helyen tapogat, mikor a család csallóközi vonatkozásait emlegeti, de abban, hogy bár a Csallóközben több Jóká nevű község van, mégis a családnem ezek egyikéből vagy másikából vette volna nevét, hanem az Ilka vagy Jolka, Jóká nevű szigettől kaphatta, minden valószínűség szerint téved.

„Ilka vagy Jóká szigetén laktak a tündérek, így szól a helyi monda, itt tartott udvart szépséges királynéjok, a bájos Tündér Ilona. E szigetről a Macskaréven át jártak a mogyorósi rétre, játszadozni, lakmározni. Visszatérőben ragyogó szőke hajukból aranyport szórtak, hullattak, s ki mennyit tudott, annyi aranyport szedhetett magának. A Csallóköz régi nevével, az Aranykerttel s az aranymosás egykori szokásával kapcsolatot mutató hagyomány még akkor sem fogadható el genealógiai adatként, ha a XVI. század derekán a Csallóközben több élő Jókay a nevét „Ilkay ten Jókay”-ra írta is. Külön-külön megáll a monda is, az „Ilkay ten Jókay” név is. De a köztük lévő kapcsolat inkább tetszetős, mint igazolt. Emlékeztet Jókai történelmalakító képzeletére és Mikszáth ötletességére. Ezért az ortográfiai adatért a kancellista és a magukat Ilkay ten Jókay-nak írók felelősek.

Az egykori Ilka vagy Jóká szigetet ma már nem tudjuk lokalizálni, s legalább előttem a Macskarév s a mogyorósi rét is ismeretlen. Azok a bizonyos legöregebb emberek sem tudtak megbízható értesítést adni, kiket e végre fölkerestem és megkérdeztem. Úgy látszik a tündérvilág fénye és emlékei a mai Csallóközben már egészen elhomályosultak. A Felső-Csallóközben lévő Jóká községek egyike-másika ma is megvan, s valamelyik nevet adhatott a családnak. Tudva azt, hogy az ellenreformáció a XVII. század derekán Pozsonyban igen hevesen működött, s hogy az itt élő reformátusok ez elől az Alsó-Csallóközbe húzódtak alá, és ott telepedtek meg, valószínűnek látszik, hogy az a három Jókay is, kiket a XVII. század derekán Komáromban találunk, szintén az onnan menekülők közé tartozott. Jókay Mihály 1663-ban lett komáromi polgárrá.”

Természetesen mi sem akarunk vitatkozni Erdélyi Pállal, annyit viszont szerényen megjegyzünk, hogy valószínűleg felületesen olvasta Takáts Sándor munkáját, annak befejező részét... Mondjuk inkább, nem emlékezett pontosan az ott leírtakra. Ugyanis Takáts (mint azt előbb olvashattuk) ezt írta: „Az is bizonyos, hogy a Jókay családnak szülőföldje a Csallóköz volt. Itt volt már az Árpádok korában az Ilka vagy Jóká helység. Itt volt a XVI. században Jókahely. Jóká szigete Kis és Nagy Jóká község stb. Hogy

Magyarország első katonai felmérése

a Jókay-család a csallóközi Ilka vagy Jóka helységtől kapta a nevét, ahhoz semmi kétség nem fér. Amint magát a Jóka helységet, hol ezen, hol meg az Ilka néven említik írott emlékeink, úgy magát a családot is Ilkay vagy Jókay néven emlegetik.“

Abban tehát ezek után a két jelesünk nevében úgy vélem megegyezhetünk, hogy nagy mesemondók a három (Kis-, Nagy-, Újhely-Jóka) csallóközi Jóka egyikéről, vagy mind a háromról kapta, vette (vehette?) nevét.

Na de mi a helyzet Jóka szigettel, ahol tudjuk a tündérek és bájos királynőjük, Tündér Ilona élt hajdanán? Hol volt ez a sziget, amelyre még a mindent tudó öregek sem emlékeztek, ezért Erdélyi Pál az alábbi mondatot veti papírra: „Az egykori Ilka vagy Jóka szigetet ma már tudjuk lokalizálni, s legalább előttem a Macskarév s a mogorósi rét is ismeretlen.“ Valószínű Erdélyi Pál, de a család eredetével foglalkozó többi szerzősem ismer(het)te az I. és a II. katonai felmérés³ ide vonatkozó adatait.

Az első katonai felmérés szelvényein megtaláljuk Jóka szigetet. Pozsony vármegye VII. és VIII.sor. A szigetet északról övező víznek nincs neve. Az ág valahol a mai malom táján szakad ki a főmederből és a Ham-erdőben tér vissza. Kezdetben áthalad a Papföldeknek nevezett területen és a mai futballpályán, majd nagy kanyarulatot tesz és így kerül vissza eredeti medrébe. Területén az 1970-80-90-es években végzett helyrajzi (földrajzinév) gyűjtés alapján a következő dűlők alakultak ki, voltak: Közrét, Harmat, Jegenyés, Kisa, Nagya, Benefenyő, Töröki Benefenyő, Zátony, Pangító, Kökényesdomb, Bodzáserdő, Kiskerek, Jérce, Körtélös, Pluccergyőp, Macskerhát, Belső-zátony, Kisham, Hami dűlő, Gyolcsalja, Béráng, Zsombokos, Eperjesi dűlő, Völgysziget, Bagolyerdő. Harmathely (Harmat), Kisa és Nagya dűlők települések voltak egykor a falu határában.

A második katonai felmérés térképen nem kapott nevet a sziget, az északi vízfolyást Hótt Dunának nevezik. Ezen a néven ismeretes ma is a jobbára már feltöltődött, egyes részeiben mezőgazdasági termelés alá vont folyómeder, amelyben nagyobb esőzések után, magasabb vízállásnál még mais megjelenik a víz. Mellékesen, a Kis-Duna egyik szigetét ma is Macskásnak hívják...

Mivel a Csallóközben több Jóka nevű helység nincs, leszögezhetjük: akár Ilka, vagy Jóka, akár Jóka sziget adta nagy írónk családjának a nevét, a Jókai család tagjai a mi középkori településünkről (vidékünkről) származnak.

¹ Takáts Sándor akadémikus, jeles művelődéstörténész 1860-ban született Komáromban. Meghalt 1932-ben.

² Erdélyi Pál (1864–1936), Erdélyi János fia, Erdélyi Zsuzsanna édesapja. Irodalomtörténész, egyetemi tanár, könyvtáros. Apja halála után a csallóközi Felsőgellérre költöznek. Az első világháború után az Ekel közeli Viharos tanyán él pár évet.

³ Magyarország első katonai felmérése (jozefiniánus térkép) egy 1780–84 között lezajló katonai topográfiai felmérés eredménye. A 2. katonai felmérés 1806 és 1869 között készült és ugyancsak a Birodalom teljes területét ábrázolja.

Oros László

Fehér Zoltán gazdatiszt, az Esterházyak felsőszeli gazdaságának híres jószágfelügyelője

Fehér Zoltán nem született ugyan Felsőszeliben, de a maga korában mégis meghatározó személyiségnek számított a faluban. Az Osztrák-Magyar Monarchia alatt, még a „boldog békeidőkben” tizenhat esztendeig volt az Esterházy grófi uradalom felsőszeli gazdaságának számtartója, majd jószágfelügyelője.

Fehér Zoltán 1858-ban született Galántán. Eredetileg mérnöki pályára készült és ennek érdekében két évig a müncheni mérnöki egyetem hallgatója lett. Később, megszakítva a tanulmányit katonai pályára lépett. Először egyéves önkéntesként a műszaki csapatoknál működött, majd tényleges katonai szolgálatot vállalt. Azonban itt sem maradt sokáig, hisz három év után otthagya

a sereget, mégpedig hadnagyi rangban.

Erről talán annyit lehet még elmondani, hogy 1887 decemberében a közös, 2. számú hadmérnökkari ezredtől a magyar királyi honvédség szabadságolt állományába helyezték át¹, majd 1890. április 1-i hatállyal, saját kérésére elbocsátották a honvédség kötelékéből.²

Közben a mezőgazdasági pályára lépett. Először a Somogy megyei Mesztegyőn, illetve a Nyitra megyei Ürményben (Mojmírovce) tevékenykedett segédtszti minőségben. Mindkét uradalom a Hunyady grófoké volt. 1889-ban pedig mára Dél-bácskai körzetben, Vajszkán találjuk az ugyancsak Hunyady, majd Széchenyi grófi uradalom gazdatisztjeként. Itt nősült meg, feleségül véve galántai Szilvássy Jolánt.

Majd jöttek az 1890-es évek, ami életének legszebb és talán legboldogabb időszakát jelentették. Ekkor márgróf Esterházy Ernő(1826–1904) **felsőszeli** gazdaságának számtartója, majd az uradalom jószágfelügyelője. A gazdaság irányítását Marczell Béla számtartótól vette át.

Fehér Zoltán ebben az időben számtalan sikert könyvelhet el úgy a családi életében – sorra születnek a gyermekei –, és a szakmában is. Tagja lett a Magyar Természettudományi, majd a Magyarhoni Földtani Társulatnak és rendszeresen publikál a **Köztelek**³ című lapban. Legtöbb írása és gazdasági tudósítása az 1892-93-as években lát napvilágot. Ekkor küld tudósításokat a Vadász-Lapnak is, ahol a gróf „*felső-szeli község határában lévő birtokán lefolyt vadászati évad alatt lövetett*”⁴ vadállományról közöl érdekes adatokat.

1893 májusában az a megtiszteltetés éri, hogy a Magyar Királyi földművelésügyi miniszter a „*Vág-jobbparti ármentesítő társulat ügyeinek vezetésével megbízott miniszteri biztos*” mellett működő véleményező bizottság tagjává nevezi ki⁵.

1898. esztendő elején ő is részt vett abban a népies gazdasági előadássorozatban, amely a földművelési miniszter támogatásával valósult meg Galántán. Fehér Zoltán az istállótrágya kezeléséről, illetve a legelőkről és a legeltetésről tartott előadást.⁶

Nem sokkal a fenti előadások után a járás gazdáinak nevében a miniszternél kérelmezte a galántai „Gazda kör” megalapításának engedélyezését. A gazdák közgyűlésére aztán 1898. június 19-én került sor Galántán, ahol megtárgyalták a minisztériumból visszaküldött alapszabályok kiigazítását és ismételt előterjesztését. A közgyűlésen megválasztották a tisztviselőket is, így az elnök Fehér Zoltán, az alelnök pedig Entresz Ede plébános lett.⁷

Ugyanakkor a földművelésügyi miniszter „Fehér Zoltán felső-szeli lakost Pozsony vármegye galántai járására nézve gazdasági tudósítói tisztséggel bízta meg”⁸.

Sőt, ebben az időben választották meg Pozsony megye törvényhatósági bizottságába az 1899–1904. évre terjedő mandátummal.⁹ Ekkor került a bizottságba Felsőszeliből Bócz Nándor is, aki abban az időben a község jegyzője volt.

Mint már jeleztem Fehér Zoltán legsikeresebb évei a vidékünkhöz, konkrétan Felsőszelihez kötődnek. Alszege, a 40. számú házban élt a családjával. Erről tanúskodnak a helyi katolikus plébánia anyakönyveinek bejegyzései, amikor gyermekeit Specziár Lajos plébános keresztelte meg. Hét gyermekük született. Az első még a Széchenyi uradalomban (Jolán), a többi viszont már Felsőszeliben látta meg a napvilágot. Közülük kettő néhány hónap után elhunyt – Géza (1892) és Zoltán (1893), illetve egy halva született 1898-ban. A másik három, az elsőszülött Jolánnal együtt, viszont megérte a felnőttkort: mégpedig Ilona (1891), Gyula (1895) és Etelka (1897).

Fehér Zoltán teljes mértékben részt vett a falu egyházi, társadalmi és kulturális életében. Ott volt minden jelentősebb eseménynél és a lehetőségei szerint segített is ezek megvalósításában. Sőt, az sem jelentett számára gondot, hogy katolikusként a más vallásúakkal is együttműködjön. Ő ugyanis elsősorban magyarnak vallotta magát és csak utána következett a vallási meggyőződése. Nagyon szép példa erre az a történet, amikor Endreffy János evangélikus lelkésszel együtt közösen javasolták a falusi könyvtár megalapítását.

Ennek apropója is érdekes: 1893-as esztendőben ugyanis országos előkészületek történtek Jókai Mór ötven éves írói jubileumának megünneplésére, illetve az írófejedelem műveinek nemzeti díszkiadására. Ennek érdekében aztán különböző felhívások jelentek meg a lapokban, ahol előfizetőket toboroztak a százkötetes, nagyszabású vállalkozás támogatására. És a szeliek támogatták, illetve ügyesen meg is oldották a kérdést, amiről a korabeli lapok is beszámoltak:

„Egy falusi könyvtár alapjai.

Jókai és Kossuth műveinek megvétele minap a Pozsony megyei Szeli községet is élénken foglalkoztatta s a kérdést – mint tudósítónk írja – a legszebben oldották meg. Endreffy János ev. lelkész és Fehér Zoltán uradalmi számtartó hazafias beszédekben ajánlották Jókai összes műveinek megrendelését, s mert voltak, a kik Kossuth Lajos műveit is kívánták, a községi elöljárók mindkét indítványt egyhangú lelkesedéssel elfogadták. Ez lesz alapja a községben felállítandó nyilvános könyvtárnak.” – írta a Budapesti Hírlap.¹⁰

Ez a rövidke tudósítás valójában többről is szól! Az eredeti felhívás ugyanis csak Jókai műveivel foglalkozott, a felsőszeliek gesztusa azonban nagyobb volt: ők mindkét személyiség könyveit meg akarták ismerni.

És hogy a szeliek ezt komolyan gondolták, arról a sorozat utolsó kötete, az 1907-ben megjelent „A Jókai-jubileum és a nemzeti díszkiadás története” című kötet tanúskodik, ahol leközölték az előfizetők névsorát.

A Pozsonymegyei 42 megrendelő között egyedüli község Felsőszeli! A többi magánszemély, vagy városi – általában pozsonyi – intézmény volt.

A gyönyörű, díszkötésű sorozat aztán 1894 és 1907 között látott napvilágot száz kötetben. Ezt természetesen a felsőszeliek is megkapták... és aztán valóban ezek a könyvek szolgálták az első nyilvános helyi könyvtár alapjául.

Mint ahogy már jeleztem, Fehér Zoltán minden területen aktív volt: 1891. májusában ott van Budapesten a gazdatisztek első kongresszusán, ahol fel is szólalt¹¹. De tagja volt többek között a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetségének, a Magyar Gazdatisztek, illetve Magyar Szakírók Országos Egyesületének. Sőt, igazgatósági tagja a Galántai takarékpénztár részvénytársaságnak is.

Előadásokat tartott a mezőgazdaságban végzett munkákról, a trágyázás hasznáról stb. Sok esetben erről az újságok is tudósítottak. Ilyen volt például Pozsony vármegye Gazdasági Egyesületének szer-

vezetésében megtartott előadássorozat, amikor 1901 őszén és 1902 első hónapjaiban 81 előadásra került sor Szenc és Galánta vidékén. Az elsők között még novemberben Felsőszeliben és Taksonyon. Szeliben akkor Fehér Zoltán a trágyázásról, míg Tölg Gyula, királyi állattenyésztési felügyelő az állattenyésztésről tartott előadást¹².

Ez a már-már idillikus kép Esterházy Ernő elhunytával változott meg. A gróf halála¹³ után ugyanis Fehér Zoltánt gróf Apponyi Sándor (1844–1925) magyar királyi főkamarmáster hívta meg lengyeli uradalmának jószágfelügyelőjévé.¹⁴ Lengyel község egyébként Tolna megyében, Bonyhád és Dombóvár között található.

Apponyi gróf akkoriban arról volt híres, hogy nagyszerű könyvtárral rendelkezett. Gyűjteményében ott voltak a legrégibb magyar nyomtatványok az 1400-1600-as évekből, illetve számtalan olyan különlegességek, amelyek máshol nem voltak fellelhetők... Nos, az új jószágfelügyelő itt működött egészen 1911-ig, amikor nem csak szakmai, hanem irodalmi és bibliofil képességeit is érvényesíthette. Vagyis a nagy hírű gróf Apponyi Sándor-féle könyvtár rendezésében is részt vehetett! Óriási élmény és egyben megtiszteltetés volt ez számára...

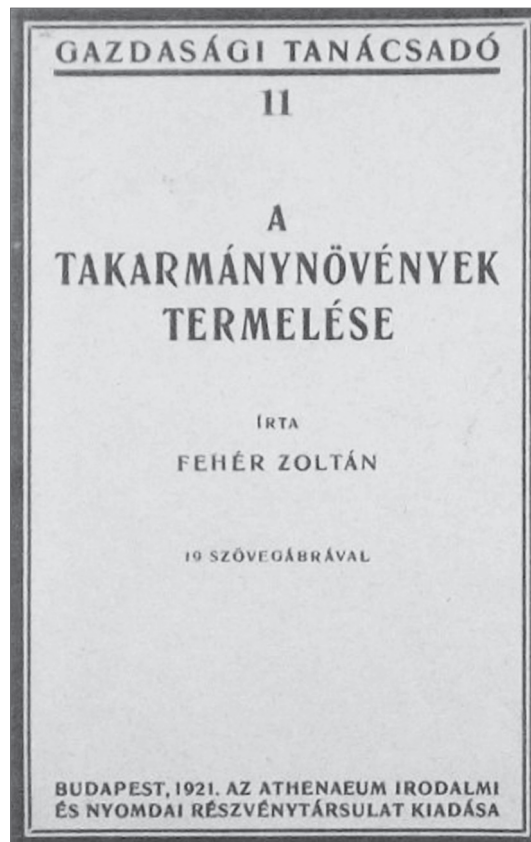
1911-ig volt hát a grófi uradalomban, majd nyugalomba vonult és most már teljes mértékben a mezőgazdasági szakirodalomnak szentelte az életét. A gazdasági jellegű írásai a már említett Köztelekben, majd a Gazdasági Lapokban, az Erdélyi Gazdában stb. jelentek meg. 1911-ben átvette a Gazdasági Lapok szerkesztését és egészen 1918-ig annak szellemi irányítója volt.

Mikor aztán tulajdonosváltásra került sor, ő is eltávozott a laptól. Később állandó munkatársa lett még a Vasárnap, a Barázda és a Hangya című folyóiratoknak.

A sokrétű publikációs tevékenysége mellett részt vett a Révai Lexikon köteteinek szerkesztésében, sőt három önálló könyvével is gazdagította a szakirodalmat.

Az első – **Rétek és legelők műveléséről** – Pozsonyban jelent meg 1899-ben. Itt lényegében a témában már elhangzott előadásait gyűjtötte össze. Másik könyve **Az olajos növények termesztése** címet kapta, amely a Falusi Könyvtár sorozatban jelent meg Budapesten, a Franklin-Társulat kiadásában. A korabeli kritika hasznos és hézagpótló műnek tartotta, amely érthető és gyakorlatias módon tárgyalja többek között a repce, napraforgó, mák vagy a szójabab termesztését. A harmadik pedig **A takarmánynövények termelése**¹⁵ volt, amely viszont a Gazdasági Tanácsadó sorozatban látott napvilágot 1921-ben Budapesten, az Athenaeum kiadásában. A kötet elején a szerző elmagyarázza, hogy a magyar gazdasági életnek mennyire fontos része a takarmánykérdés. Hisz az egész állattenyésztés, így a hús- és zsírellátás kérdése is a hatásos takarmánytermesztéstől függ. Rengeteg tennivaló van ezen a téren, amit a szerző a saját tapasztalatai alapján dolgozott fel a művében. Tanácsokkal látja el a gazdákat, de felhívja a figyelmüket arra is, hogy milyen hibákat követhetnek el a takarmánytermesztés terén.

Fehér Zoltán életének vége felé írásait leginkább a már említett Vasárnap¹⁶ című hetilapban jelentette meg, mégpedig közel negyvenet az 1924-26-os években! A legtöbbet éppen 1925-ben, annak ellenére is, hogy abban az esztendőben szívészélhűdés érte. Ennek következményeként hunyt el 1926. április 7-én, 68 éves korában Budapesten. A farkasréti temetőben lelt örök nyugalomra.

Befejezésül talán még annyit, hogy pályatársai, illetve az akkori gazdatársadalom nagyra becsülte Fehér Zoltán szaktudását, melynek alapjait önművelés útján szerezte meg és éles megfigyelőképességével tovább tudta azt fejleszteni. Szerény, csendben dolgozó tagja volt az agrárgárdának, aki a gyakorlati tapasztalatait közkinccsé tudta tenni a szaklapokban is.

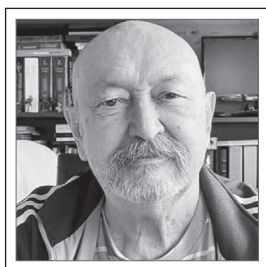
- 1 Honvédségi Közlöny, Budapest, 1888. január 5., 4. szám
- 2 Ugyanott, 1890. március 30., 18. szám
- 3 Köztelek – Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület közlönye, amely Budapesten jelent meg 1891-1944 között hetente kétszer, 1931-től hetente.
- 4 Vadász-Lap, 1893. február 25.
- 5 Földművelési Értesítő, 1893. május 28., Budapest, 22. szám
- 6 Köztelek, 1897. december 18., Népies gazdasági előadások
- 7 Nyugatmagyarországi Híradó, 1898. június 21.
- 8 Ugyanott, 1898. május 22.
- 9 Ugyanott, 1898. november 30.
- 10 Budapesti Hírlap, 1893. december 5.
- 11 Ugyanott, 1891. május 8.
- 12 Nyugatmagyarországi Híradó, 1901. november 15.
- 13 Galántai és fraknói Esterházy Ernő gróf 1904. december 31-én, 79 éves korában hunyt el Pozsonyban. 1905. január 3-án helyezték örök nyugalomra a felsőszeli családi sírboltba.
- 14 Közérdek, 1906. március 31., Szekszárd (Ez a lap Tolna vármegye társadalmi, közigazgatási és gazdasági hetilapja volt. Megjelent 1905–1910-ben)
- 15 Köztelek, 1921. október 8.
- 16 Vasárnap – Politikai, társadalmi és mezőgazdasági képes hetilap, Budapest. Megjelent 1920–1944 között.

szél-járás

Garamvölgyi György

Huszonöt év a politika és a rendőrség szolgálatában 1969–1994

(Folytatás az előző számtól)

A kulturális területen támadó ellenséges elemek elhárítási vonala

A legnehezebb elhárítási terület, ideológiai, politikai, főleg elméleti kérdésekkel foglalkozni, azokat ismerni és felismerni a kulturális életben és minősíteni, a megfelelő intézkedéseket megtalálni, alkalmazni. „Életveszélyes mutatóvány” volt, főleg, hogy a vonalon dolgozók nem a marxista-leninista politikai tudományok doktorai voltak. De ez a feladat még azoknak is jelentős agytornát jelentett volna, teszem hozzá!

Na de lássuk először a kor szocialista kultúrpolitikáját, amit védenünk kellett az ellenséges ideológiáktól. A kornak a kultúrpolitikusa Aczél György. Az ő nevéhez fűződik a „három T” kultúrpolitikája, vagyis azon elv érvényesítési gyakorlata, hogy mikor került egy kulturális projekt, egy könyv vagy műalkotás stb. a „tiltott”, a „tűrt” vagy a „támogatott” kategóriába. 1968 és 1978 között a hivatalos kultúrpolitika fő ellensége az absztrakció és a szürrealizmus volt.

1978-ban került átadásra a Kádár-kor egyik legjelentősebb kulturális presztízsberuházása, a Győri Nemzeti Színház, északi és déli oldalon Victor Vasarely 550 m²-es op-art nonfiguratív kerámia alkotásával. 1977-ben, mikor kezdték felrakni a kerámiát, váratlanul leállították a munkálatokat, ugyanis mint kiderült, ez a művészeti irányzat éppen a „tiltott” kategóriába tartozott. Aczél György állítólag tombolt, hogy tudta nélkül engedélyezték a műalkotás beépítését. Pártvizsgálat indult annak megállapítására, ki a felelős. Míg tartott a vizsgálat, állt a kivitelezés. Végül Port Árpád, a megyei pártbizottság egyik titkára ment kihallgatásra és győzte meg Aczél Györgyöt a kivitelezés folytatásának helyességéről. Így került az op-art nonfiguratív művészeti irányzat a „tűrt” kategóriába.

Láthatóan tovább szélesedett a nyilvánosság, s fokozatosan elterjedtek a hazai és külföldi nem marxista, vallásos, irracionális, népnemzeti és polgári nézetek. Egyre szaporodtak az alternatív kultúrák. Megjelent a negyedik „T”, a „tétovázunk”. Nem voltak adekvát kritériumok, amelyek alapján a cenzúra és a „zsűri” dönthettek. Nem tudták alkalmazni a deklarált művészetpolitikai fogalmakat. Kihirdetése került a Politikai Bizottság ellenzéki határozata, mely az „ellenséggel” való leszámolást, az ellenzékiek elszigetelését célozta. Megjelent a kulturális ellenállás „ellenkultúra” fogalma. A kultúrpolitika bizonyos kiállítóhelyeket nem engedélyezett, némely avantgarde művészeket pedig egyenesen kriminalizált.

Nos ezen a ponton lépett be a III-as csoportfőnökség. Tevékenységében döntő szerepet játszott az 1970. szeptember 25-én kiadott 022. számú belügyminiszteri parancs, amely „A kulturális területen folyó ellenséges tevékenység elleni operatív munka feladatai” címet viseli. A parancs megfogalmazása szerint a külső belső ellenséges erők tevékenységüket különösen kulturális területen fejtik ki, ezért szükséges az operatív szervek feladatainak meghatározása külön és csak erre a területre vonatkozóan. És itt jön a bosszantó belügyminiszteri értékelés: mert az operatív szervek munkájában még felfedezhető némi politikai bizonytalanság és határozatlanság.

Ennek megfelelően adták parancsba, hogy az illetékes szervek derítsék fel, személyekre és funkcióra való tekintet nélkül, a kulturális élet- irodalom, művészetek, tudomány, sajtó, könyvtárak stb.

– területén bármilyen platformon keletkező ellenséges tevékenységet folytatató személyeket, külföldi és haza szervezeteit, csoportjait, tevékenységük célját, tartalmát, módját, idejét. Az ellenséges tevékenység gyors dokumentálása útján sokoldalú differenciált intézkedésekkel előzzék és akadályozzák meg ellenséges tevékenység kibontakozását, segítsék az ellenséges szervek leleplezését.

A parancs 16 olyan kategóriát fogalmaz meg, amelyek miatt egy adott személyt, csoportot vagy szervezetet operatív ellenőrzés, illetve bizalmas nyomozás alá kell vonni. Csak egy-kettő ezek közül: az állam kulturális és tudománypolitikáját, irányító szerepét saját irányvonalukkal kívánják felváltani, klubokat, irodalmi, zenei és egyéb művészeti egyesületeket, köröket ellenséges céljaik megvalósítására felhasználnak vagy ezt tervezik stb.

Itt most álljunk meg, visszatérnék a parancsnak ahhoz a megállapításához, hogy az operatív szervek munkájában politikai bizonytalanság és határozatlanság fedezhető fel. Már korábban utaltam rá, hogy az e területen tevékenykedő operatív tisztek egyik sem a marxista tudományok doktora. Az „izmusok” és politikai, kulturális irányzatok gyors változása között még annak is nehéz eligazodni, felismerni azokat, aki hivatásánál fogva ezzel foglalkozik, nem pedig olyanoknak, akik ilyen szintű ismeretekkel nem bírtak. Az egyetemen, főiskolán szerzett ilyen irányú ismeretük itt kevésnek bizonyult. Akkor még hab a tortán, hogy a parancs határozottan leszögezi: *„különösen szükséges, fontos az ellenséges körökben mély felderítésre alkalmas, kvalifikált személyek hálózatunkba való beszerzése”*. Na ne vicceljünk, ennyi ismerettel leülni egy nálunk e témában felkészültebb emberrel és megnyerni az együttműködésre. Ezt senki nem gondolhatta komolyan.

Támpontunk sem volt, a parancs az ellenséges tevékenységet nem határozta meg, csak a kategóriák leírása nem nyújtott segítséget a bizonytalan operatív alkalmazottaknak. Az anarchizmus, a trockizmus, a maóizmus, a szektás, populista, dogmatikus politikai platformok stb., a kulturális művészeti irányzatok, mint például az underground, nonkonform, posztiszocialista, happening, fluxus, oralthistory stb., lexikális leírása kevés volt ahhoz, hogy felismerjük, mert nem ismertük a megjelenési formát.

Voltunk filmkritikusok (?). Egyes filmeket moziban történő bemutatás előtt meg kellett néznünk és kritikát, véleményt kellett írunk állásfoglalással, hogy szerintünk bemutatható-e a nagyközönségnek.

Ilyen filmek voltak: Jancsó Miklós „Magánbűnök közerkölcsök” 1975., Bacsó Péter „A tanú” 1981 és a „Te rongyos élet” 1984., Makk Károly „Egymásra nézve” 1982.

Mikor jeleztük a problémáinkat a csoportfőnökség felé, rövid időn belül megjött a válasz: az érintett operatív állományt be kell iskoláztatni a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem szakosított tagozatára, vegyük fel a kapcsolatot az egyetem marxista tanszékének vezetőivel, kérjük fel őket szemináriumok tartására. A BM tananyagot készítettette a Politikai Főiskolával, melyben leírták, bemutatták a politikai és kulturális irányzatok felismerhetőségi jegyeit, megjelenési formáit. Konzultációs lehetőséget biztosítottak a Politikai Főiskolán a Rendőrtiszti Főiskolán. Évente négy alkalommal központilag szerveztek előadásokat a Belügyminisztériumban, ismert politikusok, filozófusok, politológusok és más szaktekintélyek bevonásával.

Attól, hogy mi egy ideig nem ismertük fel az új politikai és művészeti irányzatokat, új társadalmi mozgalmakat, attól még az élet nem állt meg. Attól sem, hogy a mi megyénkben nem volt a 002/1970. sz. BM parancsban felvázolt szervezett ellenséges tevékenység, mert nem voltunk kulturális centrum, dacára annak, hogy több felsőoktatási intézményünk és egy színházunk is volt. „Véres verejtékkel” sem tudtunk ilyeneket produkálni. Természetesen egyedi, egymástól elszigetelt jelenségekkel találkoztunk, de ezek alapvetően nem befolyásolták állambiztonsági szempontból a megye operatív helyzetét.

Az országos értékelés viszont egészen mást mutatott. Rendre megállapították, hogy az imperialista fellazító taktika igen kártékony befolyást gyakorol az ifjúságra és a kulturális életre, ennek hatására terjednek a nacionalista eszmék, a szovjetellenesség, a szocializmus ellenesség.

Felerősödött az anarchista politikai magatartás is, elsősorban hatalomellenességben nyilvánult meg. Legértelmesebb képviselőik az anarchizmusból, trockizmusból, maóizmusból, kívántak használható hazai elméletet termeni. Népszerű olvasmány volt 1976-ban Mao Cetung kínai elnök „Vörös könyvecskéje”, a maóizmus „szentírása”. Nagy mennyiségű könyvecskét foglaltunk le Mosonmagyaróváron egy Kínában külszolgálaton járt mezőgépgyári villanyszerelő lakásán, aki ezeket munkahelyén szuvenírként ajándékozta a munkatárainak.

Ugyancsak nagy népszerűségnek örvendett MuammarAl-Kadhafi líbiai elnök Zöld könyvének magyar nyelvű fordítása. Ezt hazánkban tanuló arab diákok hozták be az országba és népszerűsítették. Ebből is jelentősebb mennyiséget foglaltunk le egy Mosonmagyaróvár melletti település arab származású körzeti orvosának lakásán.

A 70-es évek elején a hippie és a kommuna mozgalmak tartották lázban a hatalmat. Megyénkben két helyen, Röjtökmuzsajon és Császárréten „éltek” hippie fiatalok kommuna közösségben. Elhagyott gazdasági épületeket vettek birtokukba és ott „nomádgazdálkodást” folytattak. A lakott településektől távol éltek életüket, másokat nem zavarva, csupán öltözködésükkel vagy öltözködésnélküliségükkel váltottak ki megbotránkozást. Jelzem, ez volt a céljuk! Színes rongyokban, hosszú hajjal ápolatlanul vagy félmeztelenül – a lányok is – jelentek meg a közeli települések kocsmáiban. Rendszeres rendőri ellenőrzések és intézkedések hatására szétszéledtek.

A Veszprém megyei III/III. Osztály kért tőlünk operatív segítséget egy „Szivárvány Család” nevű ökohippie közösség ellenőrzésére. Ez a közösség minden augusztusban, holdtöltétől holdtöltéig, Bakonyban a Bakonybél település melletti ún. „Öreghálás” réten jöttek össze. Romantikus antikapitalistának vallották magukat. Jelszavuk: „Szerelem és béke”.

Megjelent egy Amerikából importált eddig nem ismert műfaj a Happening. Célja, elérni, hogy váljék azonossá a művészet és az élet. Ez egy nyitott műfaj, amely magában foglalja a véletlen és a megtervezett mozzanatok és általában a közönséget is bevonja. Anarchista jelszava van: „Tedd tönkre azt, ami tönkreteasz”. Hogyan? A testi és pszichikai korlátok lerombolásával, a társadalmi normákon való túllépéssel, botrányokozással, társadalmi méretű felháborodás kiváltása a cél. Mindezekhez az ismeretekhez Popper Péter pszichológus, egyetemi tanár segített hozzá bennünket egy előadás keretében, melynek során a könnyebb érthetőség kedvéért egy 13 perces filmen keresztül bemutatta az akcióművészet egy darabját. Szerzője a jugoszláv származású Marina Ambrovics. (Egyébként 1971-től mutatta be a darabjait, amit ritmusoknak nevezett.)

A vetített „Tamás ajkai” című „ritmusában” megevett egy kiló mézet és megivott egy liter vörösbort (az organikus dimenzió), majd egy borotvával csillag alakú sebet vágott a hasára (vörös csillag, kommunizmus), utána véresre korbácsolta magát (penitencia és szex), végül ráfeküdt egy kereszt alakú jégtömbre és „elvérzett” (áldozathozatal). Egy darabig állítólag a megkerülhetetlen oldalát mutatta meg az akcióművészetnek a botránkozást és azt követő – néha – társadalmi méretűnek nevezett felháborodást. Na és zenei aláfestésként a 13 perc alatt elviselhetetlen hangerővel bömbölt Beethoven „Örömmódja”. Ebbe a „tiltott” műfajba sorolták be a Beatrice együtttest is. *„Ezerrel kellett felderíteni, felszámolni, megszüntetni ezt az irányzatot követő csoportokat.”*

Visszatérve az országos értékelésre. Továbbá azt is megállapította, hogy a szélsőséges fellépés egyre jellemzőbb, bár a törvényekkel való nyílt szembeszegülés kerülése, a legális lehetőségek kihasználása – például a KISZ felhasználása fedőszervként az illegális tevékenységre – az általános.

Ebben a jelentésben olvashatjuk, hogy a külső és a belső ellenség célja most már egyenesen a belső ellenzék kialakítása, s itt bizonyos fokú „eredményesség” is tapasztalható – „Charta 77”: A csehszlovák ellenzék 1977-ben közzétett politikai nyilatkozata volt az, mely az emberi jogok csehszlovákiai megsértése ellen tiltakozott. A charta vezetői ellen hozott bírósági ítéletek szolidaritási akciókat indítottak el, így Magyarországon is.

Hazánkban az értelmiségi elit 250 képviselője 1979-ben levelet írt Kádár Jánosnak, felszólítva, hogy vesse latba nemzetközi tekintélyét annak megakadályozása érdekében, hogy a keleti tömb országai-ban politikai perek újabb hulláma kezdődjön. Válasz helyett az aláírókat indexre tették. Megkaptuk a névsort. Megfigyelés alá kellett vonni őket, nyilvános szereplésüket, publikációikat le kellett tiltani, akadályozni, korlátozni kellett őket.

Még mindig az értékelésnél maradva, kiemelték a nacionalizmus és az új baloldal megerősödését, s azt, hogy ez utóbbi esetben komoly szerepet játszanak az amatőr báb-, színjátszó- és képzőművész csoportok. Célkeresztbe kerültek az olvasótáborok, táncházak. 1972-ben indul az olvasótábor mozgalom. Írók, esztéták, művészek tartottak dialógusokat, többen voltak olyanok, akik „tiltás” alatt voltak. Cél az értékrend, önismeret, világkép, világnézet fejlesztése, személyiség, identitásformálás. Felkészíteni a fiatalokat a jövőre és a társadalomformáló feladatokra. A mozgalom is a „tiltott” kategóriába került. Ekkor lépett közbe a Hazafias Népfront és karolta fel a mozgalmat, igyekeztek a klasszikus „tiltom” kategóriából a „tűröm” megítélésbe soroltnak a kezdeményezést.

Na és itt volt a táncház mozgalom, mint ellenkultúra, amit a nacionalizmus melegágyának tekintettek. A 70-es évek második felében és a nyolcvanas évek elején megjelenik a SZAMIZDAT, a második nyilvánosság, az engedély nélkül kiadott újságok, könyvek. Az ismertebbek: Beszélő, Hírmondó, Kisúgó, Ellenpontok, Demokrata.

Ifjabb Rajk László budapesti lakásán „szamizdat-butik” működött. Keddenként este bárki felme-hetett, s előjegyezhetett a kiállított gépiratos szamizdatból. A következő héten kedden már vihetett is a kiadványt.

A szamizdatok szövegei a rendszerkritikus szándékkal íródtak, eleve a második nyilvánosság szá-mára. Műfajukat tekintve rendkívül színesek voltak. Kivitelüket illetően, az írások kopottas házila-gos kiadásban, rossz minőségű papírra nyomva sűrűn gépelt oldalakon kerültek terjesztésre. Mégis óriási jelentőségű volt. Hatalmas űrt próbált betölteni, amit a cenzúra és a propaganda ütött az első nyilvánosságon. A szamizdatnak volt egy testvér műfaja is. Az egyik ilyen a „tamizdat”. Ez egy olyan illegális kiadvány, amit nem a terjesztés színhelyén, hanem külföldön nyomnak és becsempésznek az országba, például ilyen volt a párizsi Magyar Füzetek.

Aztán ott voltak az ún. „magnitizdatok”, többnyire magnószalagok orsós vagy kazettás magnókhöz, amelyekre szintén cenzúrázatlan hangfelvételek készültek.

1981-ben jött az „Oral History”, a történeti interjúk (elbeszélt történelem), azzal a céllal, hogy megtörjék a hallgatást. Kozák Gyula és Hegedűs B. András kezdett el interjúk készítésébe az 1956-os forradalom résztvevőivel, abból a célból, hogy a hivatalos forradalom értelmezésével szemben, a tényleges története maradjon fenn.

Az első szamizdatok között ezeket tartjuk számon: „Marx-körkérdés”, Kovács András kezdeményezte 1977-ben. Köröztette. Arra volt kíváncsi, vajon mi a marxizmus és mi a viszonya hozzá az ismerőseinek és barátai egy részének. A 21 válaszhoz előszót fűzött, majd szamizdatként terjesztette.

„Napló” – 1977 végén Kornis Mihály kezdeményezésére indult ún. „zártkörű” szamizdat. Egy-egy társadalmi problémát vetett fel és az általa kiválasztott körben köröztette. Mintegy száz szerző vitatta meg az adott témákat.

1981-ben „Oral History” formájában készítették sorozat interjút budapesti lakásán Hegedűs András volt miniszterelnökkel és még meghívott kilenc börtönviselt „ötvenhatossal”. Hegedűst mérsékelt ellenzékiként tartották ellenőrzés alatt. A vád ellene passzív ellenállásra bízta. Miután nyilvánvalóvá vált előtte, hogy az állambiztonság ellenőrzés alatt tartja, „konspirációba” vonult. Ideiglenesen leköltözött szülőfalujába, Szilváskányba, és 1982-ben ott folytatták az interjút. Egy időre kicsúszott, az ellenőrzés alól. Miután tudomást szereztek hollétéről, segítséget kértek tőlünk figyelőhely létesítésére és lakásba lehallgató berendezés telepítéséhez. A figyelőhely létesítése még

csak ment, de a technika beszerelése kivitelezhetetlen volt. Maradt az a lehetőség, hogy a megyében tartott előadásaira hálózati személyt küldtünk, aki hangfelvételt készített, amit átadtunk a központi osztálynak. Később utasítást kaptunk, hogy akadályozzuk meg az előadások megtartását. Hegedűs András 1955-56-ban volt miniszterelnök. 1973-ban az ún. „filozófusperben” revizionizmus vádjával elítélték, kizárták a pártból és elbocsátották állásából. 1986-ban részt vett az illegális 56-os konferencián. 1981-től szakkollégiumokban, szabadegyetemeken tartott előadásokat „Modernizáció és Kelet-Európa” címmel.

1980-as évek végére már nagyon veszélyessé vált a politika számára a belső ellenzék egyre erősbb nyomulása, térnyerésük. A pártközpontban kifejezetten a lengyel mintáktól tartottak és figyelmeztettek a második nyilvánosság kialakulásának veszélyességére. E kérdés fontosságát bizonyítja, hogy 1980. november 28-án az MSZMP XII. Kongresszusának határozatai alapján az állambiztonsági munkáról tanácskozik a Belügyminisztérium egy országos értekezleten, ahol felszólalt Kádár János is. December 13-án a BM III/III-4. Osztály értékeli az elhárítási területtel kapcsolatos legfontosabb fejleményeket. 1981. február 27-én a III-as Főcsoportfőnök Harangozó Szilveszter tart országos értekezletet és eligazítást a belső ellenséges tevékenységről. Valamennyi programon jelen voltam. Az ott elhangzottakat próbálom visszaadni jegyzeteim, illetve a jegyzőkönyvek alapján:

Az egységes kelet-európai ellenzék kialakulásának veszélyét vázolják fel. A magyar helyzettel kapcsolatban kiemelik a radikális polgári csoportosulások közeledését az 1956-os elítéltek felé. A folyamatokkal kapcsolatban a lengyel példa hatására hívják fel a figyelmet, és egy ellenzéki népfront kialakulásának rémét vázolják fel. Új, egyre veszélyesebb törekvésként mutatnak rá a rendszerkritikus csoportok témáira és követeléseikre (polgári demokratikus viszonyok, egypártrendszer kritikája, 1956 rehabilitálása, nemzetiség kérdés). Szintén új tendenciaként említik a cigánykérdés ellenséges felhasználását és a zsidó nacionalizmus erősödését.

Harangozó Szilveszter az 1981. február 27-ei értekezleten intenzívebb munkára ösztönzi a parancsnokokat a következő területeken:

- beépülés az imperialista kapcsolatokba,
- kulcsszemélyek lejáratása,
- pártvezetés tájékoztatása,
- külföldi diákok ellenőrzése,
- egyházi reakció figyelése,
- kiemelt tudományos, kulturális, felsőoktatási objektumok védelme,
- egykori elítéltek ellenőrzése.

Mindennek következményeként a hálózat létszámának emelését irányozza elő.

A beállt változások következtében az úgynevezett operatív helyzet is módosult. A korábban használt, ideológiai alapon meghatározott ellenséges kategóriák anakronisztikussá váltak. A belső ellenzék erőteljesen hallatta hangját, ami elsősorban a kultúra, a tudomány, a közoktatás és a tömegkommunikáció területén vált hangsúlyossá. A Koordinációs Bizottság ülésén felmerült az alapítványok, egyesületek, valamint a sajtóigazgatás átvizsgálása az „ellenséges személyek” új törekvései miatt. Megszigorodott a színházak központi irányítása, amelynek okaként a „nemkívánatos jelenségek számának gyarapodását” jelölték meg., konkrétan az eldurvult „társadalompolitika” megjelenését. Az ilyen jelenségek elhárításában kellett közreműködnünk, úgy, hogy operatív kapcsolatokat kellett létesítenünk, beszervezést kellett végrehajtanunk a Győri Nemzeti Színházban információszerzés végett. Például: évadtervek előzetes megbeszéléseiről, a kultúrpolitika döntések visszhangjairól, az ellenzéki beállítottaságú rendezők és színészek terveiről.

Így szereztünk tudomást arról, hogy Rajk László díszlettervező és Szikora János színházi rendező tervbe vették, hogy Győrben a Színházon belül egy ellenzéki kamaraszínházat hoznak létre „Pad-

lásszínház” néven, ahol a „tiltott” kategóriába sorolt rövidebb prózai darabokat adták volna elő, úgymond a „vájtfülűek” részére. Elképzelésük megvalósítása érdekében több olyan színészt, színházi szakembert szerződtek a színházhoz, akik ellenzékiekkel szimpatizáltak, kapcsolatot tartottak, sőt a budapesti Nagy Bálint és társai számára a szokásosnál nagyobb összegű tiszteletdíj kifizetése mellett foglalkoztatást biztosítottak. Intézkedéseink eredményeként 1982 januárjában a színház vezetése – gazdasági okokra hivatkozva – közölte Szikorával, hogy munkájára a továbbiakban nem tart igényt. Szikora távozása után a befolyása alatt állók mindegyike elhagyta Győrt.

1975-ben központi utasítás alapján Moldova György író előadói estjeit kellett ellenőriznünk, mert: *„a szerzői esteken tanúsított magatartásával, kétértelmű politikai megnyilvánulásaival a hallgatóságnak a társadalmi rendszerünkről alkotott véleményét negatív irányban befolyásolja”.*

De ez volt a sorsa Komlós Jánosnak és Hofi Gézának is. Hofival „huzakodott” egy győri, tanácsai irodakukac a műsorprogram előzetes bemutatásával kapcsolatban. Az eredmény, hogy Hofi az élete során nagy ívben elkerülte a várost, de a megyét is.

1979-ben napirendre kerül a cigány-nacionalizmus kérdése, kezelése. Bármilyen hihetetlen nem a pártközpont, nem a politikusok, hanem a III/III. Csoportfőnökség foglalja össze a cigány-nacionalizmus, illetve a cigány értelmiség kezelésének kérdéseit. A megállapítás: *„az ellenséges tevékenységbe egyre inkább bekapcsolódnak cigány értelmiségi személyek is. Az országban jelenleg működő 41 cigány klub és 17 művészeti együttes vezetésében politikai motivációjú bűncselekményeket elkövetett személyek vesznek részt”.* Nagy erőket mozgósítva foglalkoztunk a cigány költőkkel, Bari Károllyal, Osztójkán Bélával, Balogh Attilával. Fellépéseikre, megbeszéléseikre hálózati személyeket irányítottunk. Eközben a megtűrt szociológiai felméréseket, cigány-kutatásokat is ellenőriztük. Az irodalmi élet területén foglalkoztatott hálózati személyek pedig lassan szereplési lehetőségeket és műsorokat kapó cigány értelmiségiek terveit igyekeztek kipuhatolni.

Az alternatív kezdeményezéseket – így például az 1979 decemberében alakult civil szerveződés, a Szegényeket Támogató Alap (SZETA) segélyakcióit – nagy erővel igyekeztük ellehetetleníteni.

A három „T” kultúrpolitikája 1984 tavaszán ért véget, Aczél György pedig októberben lemondott.

Az ellenséges ellenzék támogató nyugati intézmények közül tevékenységének aktivitását tekintve kiemelkedik a New York Egyetem Értelmiségi Cserealapítványa, amelyet a magyar származású Soros György amerikai milliomos kifejezetten a kelet-európai és ezen belül is elsősorban a magyar „másként gondolkodók” továbbképzésére hozott létre. A sajtóban így jelent meg 1986-ban: *„Megalakult az MTA Soros Alapítvány Bizottság. Soros György USA-ban élő, magyar származású üzletember. Alapítványának célja bővíteni hazánkban a kulturális alkotómunka, a közreművelődés, az új kezdeményezések lehetőségét”.* (Nők Magazinja 1986./8. sz.).

Az Európai Értelmiségi Segélyalapítvány (Párizs) szintén elsősorban a „másként gondolkodóknak” biztosított ösztöndíjat és továbbképzési lehetőséget. A Párizsi Emberjogi elnevezésű szervezet, amely „keleten és nyugaton az emberi szabadságjogok érvényesítéséért küzd”, 1985-ben beválasztotta tagjai közé a hazai ellenzék egyik ismert figuráját.

A Szabad Európa Rádió és általában a Kelet-Európa irányába, a célország nyelvén sugárzó nyugati rádiók jelentős szerepet töltek be az átalakulás politikai kultúrájának előkészítésében. Tevékenységükkel kapcsolatban az érintett szocialista országok kezdettől fogva „pszichológiai hadviselést”. ellenséges, „ideológiai diverziót” emlegettek, míg a nyugati médiák szerint csupán „a gondolatok és eszmék cseréjének szabadságához” járulnak hozzá a maguk eszközeivel. A médiumok körében mindenekelőtt a rádió szerepe értékelődött fel, hiszen elvileg korlátlan számú hallgatóságot tudott kockázatmentesen és gyorsan elérni, nem utolsósorban olcsón. Ráadásul alternatívája sem nagyon volt a rádiónak: a postaforgalmat ellenőrizték, a televíziók még nem ürbe telepített eszközökkel sugározták műsoraikat, internetről még csak a szakemberek hallhattak.

Zavarásra rendelkezésünkre állt 10 db. 15 KW-os és 7 db. kisteljesítményű adó. Az alkalmazott műszaki ellenlépések láthatóan alacsony hatékonysággal működtek, önmagukban nem voltak képesek elérni a kívánt hatást. Ezért erőteljes kampány indult meg a közvélemény befolyásolására, az „imperialista ideológiai diverzió” nem kívánt hatásának elhárítására. A folytatott harcban, amikor ezeket a rádióadókat egészükben a nyugati imperialista hírszerző szervek fedővállalkozásaivá minősítette a büntető joggyakorlat, így ettől kezdve a velük való bármiféle kapcsolat – akár műsoraik csoportos hallgatását vagy azok megbeszéléseit is – büntethetővé tette.

Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály Külföldi és Propaganda Alosztály konkrét propagandatervet készített az „imperialista propaganda” ellensúlyozására. A Berecz János vezette Társadalompolitikai Bizottság pedig 1989 február végén több változatban is felvázolja a SZER-el szembeni lehetséges ellenlépéseket.

1986-ban a BM az operatív személyi állomány továbbképzésére készített egy előadás vázlatot, tárgya: *„A belső ellenség ellenzéki személyek és csoportok tevékenységének fő tartalma, irányai, taktikai és módszerbeli változásai, várható tendenciái – ezzel összefüggésben az állambiztonsági elhárító munka főbb feladatai”.*

Ugyancsak 1986-ban (június 24.) Radics Katalin az MSZMP Központi Bizottsága Tudományos Közoktatási és Kulturális Osztály vezetője által készült egy javaslat a Politikai Bizottság részére az ellenzéki-ellenséges csoportok tevékenységével összefüggő politikai feladatokról.

1988. február 22-én tárgyalta a Győr-Sopron megyei Rendőr-főkapitányság parancsnoki értekezleten többek között a belső elhárítás munkáját. Idézem: *„A belső elhárítás területén aktív ellenzéki-ellenséges tevékenység az elmúlt évben sem alakult ki. A belső politikai, társadalmi változások a nehezebb gazdasági helyzet következtében egyes rétegeknél jelentkező feszültségek ellenére a korábbi évekhez viszonyítva kedvezőtlenebb operatív helyzet nem alakult ki.”*

Volt politikai elítéltek és antidemokratikus elemek elhárítási vonala.

Országos hatáskörrel irányítja, ellenőrzési, koordinálja:

- a) a figyelő „F” dossziés személyek ellenőrzését,
- b) az antidemokratikus elemek ellenőrzésének megszervezését,
- c) az ellenséges röpcédulázók, falfirkálók, névtelenlevél-írók felderítését,
- d) a volt politikai elítéltek közül a jelenleg is ellenséges tevékenységet kifejtők felderítését, ellenőrzését, feldolgozását,
- e) a háborús bűncselekmények tetteseinek felderítését, büntetőeljárás kezdeményezését,
- f) antidemokratikus elemek illegális csoportosulásainak bomlasztására végrehajtandó intézkedéseket.

Ezen a területen dolgozók tevékenységét több parancs és utasítás határozta meg:

MNK Belügyminiszter helyettesének 0019. sz. Utasítása (Bp. 1965. október 3.)

Tárgy: A volt ellenforradalmárok elleni elhárító munka.

A volt ellenforradalmárok ellenséges köreivel szemben operatív elhárító munkát a Belügyminisztérium nem tartotta kielégítőnek. Az utasítás meghatározta, hogy kiket kellett ellenőrizni:

- a) ellenforradalmi bűncselekmények miatt 5 év vagy azt meghaladó jogerős szabadságvesztés büntetésben részesültek, függetlenül attól, hogy büntetésüket letöltötték vagy kegyelemmel szabadultak,
- b) a „munkástanácsok”, „forradalmi bizottságok”, „nemzeti bizottságok”, a „nemzetőrség”, a burzsoá pártok, fegyveres csoportok vezetői, tagjai voltak, illetve akik haladó gondolkodású emberek üldözésében részt vettek, sztrájkot, ellenforradalmi tüntetést szerveztek, továbbá akik – büntetésük időtartamától függetlenül – jelenleg is szemben állnak rendszerünkkel.

MNK Belügyminiszterének 0024. sz. Parancsa (Bp. 1966. június 3./

Tárgy: A Belügyminisztérium szerveinek az imperialisták fellázító politikája elleni harcról és a további feladatairól

MNK Belügyminiszterének 07. sz. Utasítása (Bp. 1966. augusztus 15.)

Tárgy: Az ellenséges erők fokozottabb ellenőrzése.

Ez az utasítás konkrétan az 1956-os események 10. évfordulójával kapcsolatos, de fenntartották 1988-ig Ebben meghatározott feladatok végrehajtásának szervezéséért, végrehajtásáért a BM III/III-3. Osztály volt felelős. A vidéki osztályoknak a helyi sajátosságok figyelembevételével évente „Biztosítási Tervet” kellett készíteni és felterjeszteni a Belügyminisztériumba.

MNK Belügyminiszter helyettesének 010.sz. Utasítása (Bp. 1968. május 9.)

Tárgy: Háborús bűntettek üldözése.

Mi indokolta ennek az utasításnak a kiadását? 1968-ig a Magyarországon élő háborús és népellenes bűncselekményt elkövetők döntő többségének büntetőjogi felelősségre vonása megtörtént. Ennek ellenére egyes, súlyos háborús bűntett elkövetőinek sikerült elkerülniük a felelősségre vonást. A folyó ügyek vizsgálata lelassult, hosszadalmas és nem célirányos.

MNK Belügyminiszter helyettesének 004.sz. Parancsa (Bp. 1969. augusztus 27.)

Tárgy: A társadalomra veszélyes, ellenséges személyek kiválasztása és ellenőrzése.

Itt ezen a területen meglehetősen nagy volt a káosz, a nyilvántartási rendszer áttekinthetatlensége, több alcsoport, manuális kezelés – nem volt még gépi feldolgozás -, ekkor próbálták bevezetni a perifériás lyukkártyás rendszert, sok átfedés a szolgálati ágak között, az ellenőrzés szervezetlensége és nem utolsósorban a nagyszámú nyilvántartott – nálunk a megyében csak a III/III. Osztályon kb. 3000, a felülvizsgálatok és frissítések hiánya indokolta a rendteremtést.

A külön nyilvántartási rendszerben ellenőrzött személyek körében polarizáció ment végbe. Kis részük beilleszkedett. Egy részük társadalmi veszélyessége szóra sem érdemes. Változatlanul jelentős viszont azoknak a száma, akiknek potenciális veszélyessége továbbra is fennáll. Számosan aktívak, magatartásukban, tevékenységükben kifejezésre juttatják a szocialista rendszerrel való szembenállásukat.

A veszélyes személyek kiválasztása, ellenőrzése nem követte rugalmasan a szocialista társadalom fejlődésével, az operatív helyzet változásával együtt járó politikai és operatív követelményeket. A kiválasztás és törlés merevsége, a sok esetben csak regisztrációs munkastílus, a korlátozó intézkedések alkalmazásának esetenkénti következtetlensége, a beérkezett információk folyamatos elemzésének hiánya csökkentették a munka hatékonyságát.

A parancs egyértelmű volt, *„csak olyan személyek szerepeljenek a külön nyilvántartási rendszerben, akik potenciálisan vagy aktív ellenséges magatartásukkal tényleges veszélyt jelentenek a társadalmi rendszerünkre.”*

Ennek az elhárítási vonalnak kellett koordinálnia valamennyi állambiztonsági szakterülettel és a rendőri területen a társadalom-tulajdon védelmi, a bűnügyi és közrendvédelmi szolgálattal a külön nyilvántartásban szereplők ellenőrzését.

A III/II. Csoportfőnökség (Kémelhárítás) által védett ipari – Magyar Vagon és Gépgyár – és közlekedési – Volán, MÁV, GYESEV-, stratégiailag fontos a lakossági ellátást biztosító művek – ÉDÁSZ, Vízmű – objektumaiban dolgozó, a védett katonai objektumok környezetében élő nyilvántartott személyek ellenőrzését a helyi III/II. Osztálynak kellett megszerveznie.

A rendőri szervek a saját lehetőségeik felhasználásával a leadott névjegyzékek és hírigények alapján nyújtottak segítséget. Ki kell emelni a körzeti megbízott szolgálat (KMB) munkáját. Ez a szolgálat volt az, amely a legszélesebb skálán segítette az állambiztonsági munkát (lakóhelyi információ, környezet-tanulmány készítése, egyházi személyek ellenőrzése, konspirált vagy harmadik országos találkozók felderítése stb.)

1990-ben – ekkor már a rendőrségen dolgoztam – főkapitányi utasításra valamennyi értékelő jelentésből visszamenőleg 10 évig ki kellett venni az állambiztonsági jellegű értékelő részeket, be kellett gyűjteni a rendőrség és az állambiztonsági szerv együttműködésére utaló anyagokat, együttműködési terveket és megsemmisítés végett be kellett küldeni a főkapitányságra.

A parancs megjelenését követően megkezdődik az egész országban az egykori kispapok politikai elleni titkosszolgálati munka felülvizsgálata. Az állambiztonság célszemélyei közé ekkor már elsősorban a felszámolt párt jobboldali politikai vezetői tartoznak. Mindenekelőtt azok, akik 1956-ban szerepet játszottak, illetve a forradalom leverése után is politikai terveket fogalmaztak meg, ám később a konszolidáció hatására visszahúzódtak vagy megindult a beilleszkedésük.

Számoltunk az egykori politikai vezetői kiöregedésével, egzisztenciális, érvényesülési törekvéseikkel, valamint az emigráns vezetők befolyásának csökkenésével. Ekkor már a rendszerkritikus személyek, „vezérkedők” hatása is csak szűk körben érvényesül.

1969-ben Győr-Sopron megyében 42 volt egykori kispap volt nyilvántartásban az 1956-os eseményekben való részvétel miatt: 24-en pártszervezés miatt, 2 fő Munkás Tanácsban, 17 fő Nemzeti Bizottságban való részvétel miatt, 9 fő pedig mint aktív személy „F” /figyelő/ dossziés.

1970-ben jelentést kellett készíteni az „antidemokratikus elemek” ellenőrzésének tapasztalatairól. Hogy kik ők? Tessék: volt arisztokraták, tőkésesek, földbirtokosok, a „kulák lista” megmaradt elfelejtett tagjai, erőszakos szervezetek tagjai, különítményesek, fasiszta pártok vezetői, 1945 után működött polgári pártok jobboldali vezetői, ellenforradalmi vagy állam elleni politikai bűncselekmények elkövetői. Ők különböző nyilvántartási formákban szerepeltek – alap –, kutató nyilvántartás, „F” dosszié, „K” dosszié (körözési) – de többségükről csak egy-két „elsárgult” lapos anyag maradt meg, aktívan nem nyomoztak ellenük.

A megfigyelés alatt tartott „kiöregedő” kategóriához tartozó személyek legtöbbször „izgatásos cselekményekben” vesznek részt. Gyakoriak az ún. laza csoportosulások, fehér- asztaltársaságok, évfolyam és bajtársi találkozók.

Az egykori szociáldemokraták ellenőrzése, az eredmény elemzése megállapítja, hogy a jobboldali szociáldemokraták ellenséges tevékenysége megszűnt, hatásuk minimális a környezetükre. Megkülönböztetik a beilleszkedőket, a politikai visszavonultakat, a közömbösöket, a cinikusokat és a hangulatembereket.

Summázva- és most elnézést a kifejezésért – 1972-re „kiganéztuk” a nyilvántartást. Maradtak a volt politikai elítéltek, és a megváltozott operatív helyzet új kategóriája, a belső ellenzék került a „megüresedett” helyekre.

1982-ben új parancs – 9/1982. sz. BM Helyettesi – szabályozza a társadalomra veszélyes személyek ellenőrzését, a velük szemben alkalmazható korlátozó intézkedések körét. Ez utóbbit a következőkben rögzítik: fontos és bizalmas munkakörök betöltésének tilalma: hadi, népgazdaságilag fontos és kiemelt kulturális intézményekből történő kizárás, fegyverviselési engedély megtagadása, útlevelekérelmek egyéni elbírálása: „M” (mozgósítás) esetén őrizetbe vétel.

Az 1987. évi állambiztonsági munka értékelése során e területről a következő megállapítás hangzott el: „A volt politikai elítéltek társadalmi veszélyessége meggyőzően nem számottevő, a körükben az elöregedés és a teljes visszavonultság a jellemző.”

Rendkívüli események felderítése:

A III/III-3-as szakszolgálatnak volt egy izgalmas vonala, a rendkívüli események elkövetőinek felderítése. Konkrétan az ellenséges tartalmú falfirkák, röpcédula és röpiratkészítők, valamint terjesztők felderítése, velük szemben büntető eljárás kezdeményezése. Címer, zászló, emlékműrongálás

elkövetőinek, ellenséges tartalmú névtelen levélíróknak a felderítése. Lőfegyverrel, lőszerral, robbanóanyaggal való visszaélésben nyomozás elrendelése.

A politikai tartalmú falfirkák elleni fellépést a pártállami hatalom különösen komolyan vette. Az ellenséges firkálásokat megkülönböztették a heccből készített, polgárpukkasztó feliratoktól. A nyomozást minden esetben meg kellett indítani, a nyomok rögzítése után pedig a feliratokat mihamarabb el kellett tüntetni. Többségében horogkereszt, illetve egyéb fasiszta jelkép közterületi megjelenése miatt indult eljárás. A maradék ügyek döntő többségében szovjet-, párt-, illetve kormányellenes tartalmakat rögzítettünk. 1982-től kezdve egyre gyakoribbá vált a kereskedelmi forgalomban kapható festékszóró spray-k használata. A feliratok hangvétele egyre durvább, az utca a szabad társadalmi cselekvés színterévé vált. A rendszerkritika – hogy finom legyek – direkt és látványos formái is felbukkantak, 1982. április 4-én Bezenye községben például fekáliával szennyezték be a vörös zászlót.

1982-ben Sopronban a rendőrség melletti épület falára festették „KÁDÁR LE VAN SZARVA”, egy lakótelepi négyemeletes épület falára pedig „LE A KOMMUNISTA KORMÁNNYAL! SZABADSÁGOT A NÉPNEK”. 1988. február 10-én Mosonmagyaróváron a Móra lakótelep A/4-es épületének falára festették: „EIN REICH EIN FÜHRER”, „DRITT REICH ÜBER ALLES”.

A vonalnak növekvő feladatot jelentett a plakátolási és röpcédulázási akciók megszaporodás. 1981-ben „Nyomdász” fedőnéven folytattunk nyomozást ellenséges tartalmú nyomdai úton készített nagy számú röpcédula terjesztés ügyében. A röpcédulákat lakóépületek postaládáiba dobták be, továbbá a vasútállomás ablakainak párkányára rakták ki 20 darabos csomagként. A röpcédula szövege: „Támogatunk Walesa”, „1956-1981”, „Halál a szemét kommunistákra”, „25 éves a szovjet terror”, Halál a szovjet imperialistákra”.

1982. április 17-én a Győri Városi Pártbizottság falára ragasztva kézzel készített nagyméretű, nagybetűs színes plakátot találtak a következő szöveggel: „Meghaltok rohadt kommunisták!” Elérkezett a mi időnk! Átvesszük a hatalmat és elpusztultok mindegyeséig. Meneküljete amíg lehet, mert ha nem, akkor a csonthalmaitokon ülünk örömmünnepet: Az élet és a halál urai, a halál vámszedői, az újfasiszták”.

1982. április 23-án a Munkaőrség megyei Parancsnokságán találtak nagyméretű falragaszt. Újságból kivágott nagybetűkkel készült felirattal: „Buta ruszkiak vonjátok ki közép-hatótávolságú rakétáitokat Nyugat Európából.” „BB. Gábor: ha agyonvertek, akkor sem leszek vörös.” Az ügy pikantériája, hogy mindkét épületet fegyveres munkások őrizték.

1982. április 18-án, 21-én, 22-én, „Szlovák Nacionalisták” szövegű röplapokat szóró léggömböket fújt be a szél az országba, Győrbe és Mosonmagyaróvárra a szél. 1983 októberében a győri kórház kerítésére mésszel festették fel a „Polgári demokráciát, oroszok ki!” szöveget. Ugyanakkor a Vagongyár kerítésére pedig „H. EDE VÖRÖSBÁRÓ”.

Csak röviden a névtelen levelekről:

Nem volt olyan nap, hogy a „K” ellenőrzés nem vett volna ki a postai forgalomból ellenséges, fenyegető hangvételű, gyalázkodó küldeményeket. Ezek címzettjei többségében állami (tanácsi) és pártvezetők voltak. Az irományok természetesen nyílt levelezőlapokon, eltorzított kézírással vagy újságokból kivágott betűkkel készültek. Egy „gyöngyszemet” a névtelen levelek sorából szeretnék bemutatni. Kivételesen nem ellenséges vagy gyalázkodó hangvételű, hanem egy célzatos kuriózum. 1987 decemberében a „K” ellenőrzés több az állambiztonsági szervnél dolgozó operatív tiszt nevére címzett karácsonyi üdvözlőlapot „halászott ki” a postaforgalomból. A „köszöntő” szöveg József Attila „levegő” című verséből volt idézve: „Számon tarthatják, mit telefonoztam/s mikor, miért kinek./ Aktába írják, miről álmodoztam,/s azt is ki érti meg. /És nem sejtetem, mikor lesz elég ok,/ előkotorni azt a kartotékot,/mely jogom sérti meg.”

Az üdvözlőlapok egyenként lettek megírva egy kisbetűs „Erika” típusú hordozható táskairógéppel. A képeslapok írója nem vált ismertté.

És 1978-ban volt egy robbantással fenyegető, ismeretlen személy felderítésre irányuló „Szilveszter” fedőnevű nyomozásunk. Győrben egy ismeretlen vasúti dolgozó telefonon megfenyegette az állomásfőnökséget, hogy amennyiben sürgősen nem intézkednek a béremelési kérelmükben és munkakörülmények javítása érdekében, 1978. december 31-én éjjélkor a győri vasútállomás várótermében robbantást fog végrehajtani. December 23-án egy ellenőrizetlen mellékre, az utas információra telefonált, hogy meggondolta magát, nem robbant, ha az általa megadott pénzösszeget december 25-én megkapja. Megadta a helyet, a Holt-Marcál melletti volt győri disznószállás elhagyott irodáját, ahová a kért összeget el kellett helyezni. Nem részletezem az alkalmazott intézkedéseket, ezek nem nyílt rendőri intézkedések voltak, jelentős számú operatív tiszt és szakértő, valamint hálózati személy volt bevonva. A lerakott „pénzért” nem jelentkezett senki december 31-én 20 óráig. Ekkor intézkedtünk a pályaudvar kiürítésére, a környék lezárására, a vasúti forgalom leállítására. A tűzszerészek megkezdték a vasút épületének és környékének átvizsgálását. 23 órakor jelentették, hogy robbanószert nem találtak. Ezután teljesen ki lett ürítve a vasútállomás. Várakoztunk. Éjfél után pár perccel a Baross-híd felől, pontosabban a peron vége felől, nem robbantást, de ahhoz hasonló 2-3 durranást hallottunk. Közben a hídon álló figyelők, egy a síneken keresztül a raktár épület felé futó alakra lettek figyelmesek. Mikor a raktár végén kezdődő kerítésen mászott át, akkor lett elfogva. Egy 55 éves, győri illetőségű rokkantnyugdíjas vasúti tiszt volt. Meghallgatása során azzal védekezett, hogy csak figyelem felhívásnak szánta ezt az egyéni akciót. Egyébként is a felhasznált „robbanóanyag” alkalmatlan volt károkozásra, ugyanis az a vasúton alkalmazott ún. „jelző pukkancs” volt, amelyből többet kötött össze a nagyobb hanghatás elérése végett. A bíróság felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte.

1981-ben lőfegyverrel való visszaélés büntette miatt indítottunk nyomozást ismeretlen tettes ellen, aki Écsen kispuskával belőtt a pártiroda ablakán, amikor ott gyűléseztek. Ezt az ügyet érdekességként azért hoztam ide, mert akkor gyanúsítottként kihallgattuk Györkös Istvánt, a későbbi bőnyi rendőrgyilkost, a Magyar Nemzeti Arcvonal (MNA) vezetőjét. Sőt, ha az emlékezetem nem csal, más ügyben rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítettük és került a nyilvántartási rendszerünkbe.

Ennek a vonalnak kellett megszerveznie a Kormányórsággal együttműködve az ún. védett vezetők biztonságát, hivatalos vagy magáncélú látogatás alkalmával. A magáncélú látogatás alatt a vadászatókat tessék érteni. Kádár János, az MSZMP első titkára és Gáspár Sándor, a SZOT főtitkára a Lajta Hansági ÁG hangsági területén, Losonczy Pál, az Elnöki Tanács elnöke a Kisalföld Erdőgazdaság Mosonmagyaróvár melletti zárt vadasparkban, a Lóvári-erdőben, Földesi Jenő belügyminiszter-helyettes pedig a Szigetközben vadászott. De kedvelt apróvadás terület volt Márialiget és környéke. Ezek a programok két-három naposak voltak és általában hétvégeken és ünnepek előtt, jelentős operatív, valamint rendőri erőket lekötve.

Az MSZMP megyei Pártbizottság Agitációs és Propaganda Osztályáról – később Társadalompolitikai – erre a vonalra érkeztek tájékoztató jelleggel azok az összefoglalók, amelyeket az ún. hangulatjelentésekből készítettek. Alkalmanként melléklet formájában csatolták azokat a jelentéseket, melyekben rendszerkritikus megnyilvánulásokat véltek felismerni. Ezek alapján operatív ellenőrzéseket kellett végeznünk és azok eredményéről tájékoztató jelentést kellett készíteni az első titkárnak. Több esetben eredetiben olvastam a pártszervek, a KISZ, a szakszervezet, az intézmények stb. hangulatjelentéseit. Olvasásuk szórakoztató volt, azonban kritikával kellett fogadni a belőlük származó híreket. Nem volt szabad elfelejteni, hogy készítők, akik gyakran nem rendelkeztek megfelelő értékelési készséggel és bátorsággal, megrendelésre dolgoztak, így feltételezhető volt, hogy inkább azt írták, amit a felsőbb szerv hallani akart. A hangulatjelentések szerzői a maguk által konstruált történeteket adták elő.

A változás időszaka

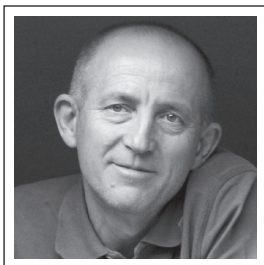
A magyarországi állambiztonsági szervek működésében a következő nagy átalakítás az 1990. évi X. törvény nyomán következett be. E jogszabály az állambiztonsági feladatokat a Belügyminisztérium helyett az újonnan felállítandó nemzetbiztonsági szolgálatokra ruházta. Ezzel a BM a korábbi III/III. (Belső Reakció Elhárító) Csoportfőnöksége jogutód nélkül megszűnt, a III. főcsoportfőnökség feladatai pedig a későbbiekben létrehozott Információs Hivatal, Nemzetbiztonsági Hivatal, Katonai Felderítő Hivatal, Katonai Biztonsági Hivatal és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat vette át. A szolgálatok működéséről kialakított képet ma még félelemből vagy manipulatív szándékkal fenntartott Kádár-kori mítoszok vagy a dezinformációs szándékkal terjesztett új keletű legendák határozzák meg. Társadalmi méretű megbékélés (a közéleti hisztéria csökkentése), úgy tűnik, csak a múlt aprólékos feltárásával s az érintettek összefonódó sorsának részletes bemutatása után lehetséges.

(Folytatás a következő számban!)

szél-járás

Pálffy Lajos

A város, ahol Juhász Gyula is tanított

A Felvidék múltjában utazgató ember egyszer csak eljut a tájegység északnyugati szélére, talán a legszélére, Szakolca városkájába. Itt a körtemplom, a romladozó régi városfalak és a csúcsos süveges bástyák mellett meglegli Gvadányi József tábornok, jeles költő reneszánsz stílusú házát is.

A messzi Szakolca jeles szülötte Csernoch János bíboros, hercegprímás. Abban az esztendőben, 1911-ben tették meg kalocsai érseknek, amikor egy másik neves férfiú, Juhász Gyula a Morva folyó partján elterülő városkába érkezett főgimnáziumi tanárnak. A labilis idegzetű költő előtte tanárként már megjárta Nagyváradot és Lévát, miután 1906-ban elkezdte ezt a szép pályát

Máramarosszigeten, a piaristák gimnáziumában. Csernoch Jánost 1913-ban a pápa kinevezte esztergomi érsekké, Juhász Gyula pedig ezen esztendőben el is hagyta Szakolcát. 2008-tól egy kétnyelvű emléktábla őrzi itt emlékét.

Magát a várost 1217-ben említi meg egy oklevél, fejlődése, gazdagsága mindig is a Morvaországra irányuló kereskedelemtől függött. Az 1300-as évek elejétől Csák Máté kincstárát gyarapították adói, majd Nagy Lajos király 1372-ben szabad királyi várossá tette. Luxemburgi Zsigmond, kinek másnak, mint jobbkezőnek, a lengyel földről érkező Stiborci Stibor vajdának adta Szakolcát a fél Felvidékkel együtt, hogy aztán eme roppant birtokok Stibor halála után visszaszálljanak a koronára. De még mielőtt ez 1414-ben bekövetkezett volna, más kegyes tettek mellett Szakolcán ispotályt is alapított

A csontkápolna, hátul a Szent Mihály templom

a vajda. A városban ekkor már erősen építették a rombusz alakú városmagot körülvevő kőfalakat a tornyokkal, amelyek közül az egyik egy 12. századi, Szent Györgynek szentelt román körtemplom volt, ha minden igaz. A háromszög alakú főtéren pedig gótikus plébániatemplom épült Szent Mihály arkangyalnak, amely aztán idővel barokkos arcot kapott. Az utazó, ha teheti, nézzen be a mellette álló, 14. századi, ötszögletű csontházba is, de ne hagyja látogatás nélkül a ferencesek 1430 körül a városka északi részére épített gótikus templomát és a hozzá tartozó klostrot sem.

A városfalak 1435-re aztán készen is álltak a négy égtájra nyíló kapukkal, de mindjárt nagy szükség is lett rájuk a Felvidéket majdnem fél évszázadig pusztító husziták miatt. Aztán egyszer az ő idejük is lejárt, Szokolca pedig fejlődésnek indult. A városban komoly posztógyártó manufaktúrákat alapítottak, és jelentős volt a kereskedelem mellett a bortermelés is ezekben az időkben. Volt persze háború is, jártak erre Bethlen Gábor hadai, Thököly és Rákóczi kurucjai meg persze a labancok is. A jezsuiták is felfigyeltek Szokolcára, ahol gimnáziumot alapítottak, és így lassan el is jutunk a cikk elején említett Gvadányi József generális uram idejéig. Ő 1783-ban kötött ki itt, az ország felső csücskében, miután végigküzdötte korának minden háborúját.

Az obsitos tábornok 1725-ben, Rudabányán született, ősei itáliai őrgrófok voltak, akik elszegényedvén kardjukat Bécsnek ajánlották fel. Az egyik, Alessandro Guadagnis ott is marad holtan a szentgotthárdi sáros, véres csatatéren 1664-ben. Fia viszont már grófi címet kapott a török kiűzése során tanúsított vitézségeért. A cím mellé pedig egy Forgách grófkisasszony kezét is elnyerte. János nevű fiuk pedig nejevel, Pongrácz Eszter bárónővel Rudabányára költözött, ahol 11 gyermekük közül elsőként megszületett 1725-ben hősünk, a vitéz katona és jeles költő.

Gvadányi tábornok, költő reneszánsz háza

Juhász Gyula emléktáblája

Az egri gimnáziumban pallérozta az elméjét, és írta első verseit, majd évfolyamelső volt a jezsuiták nagyszombati egyetemén. De 18 esztendősen mégis katonának állt, a Szirmay-ezredben volt zászlós. Megjárta 1743-ban a porosz hadszínteret, aztán Itáliában hadakozott tovább a már kapitányként. Itt nyergelt át a lovassághoz, a Baranyay-huszárezredbe, és rövidesen indulhatott is a hétéves háborúba, amikor ismét csak a porosz Nagy Frigyes próbálták térdre kényszeríteni. Hadik András előőrseként lovasaival ott volt 1754. október 15-én Berlin megsarcolásánál, meg is kapta az őrnagyi rangot. A háború után már ezredesként a beregi, majd a szatmári részekben állomásozott. Itt, a vadászgatással, mulatozással töltött békeévekben születtek első komolyabb epikai művei. Ezután még Galíciába vezényelték, hogy 1783-ban a tábornoki kinevezéssel, 58 évesen megkapja az obsitot is.

Pénze pedig éppen elég volt ahhoz, hogy 1785-re Szabolcán már álljon díszes homlokzatú kis palotája, és újra is nősült ekkor. Példamutató módon tudta élvezni ezeket a nyugdíjas éveket. Vadászgatott, kertészkedett, be-benézett a megyegyűlésre, és gyakran látogatta a pöstyéni fürdőt is.

Mindemellett 1787-től írta – sokszor névtelenül – remek nyelvezetű, pikantériától sem mentes elbeszélő költeményeit a török háborúkról, Rontó Pálról és Benyovszky Móricról, XII. Károly svéd király kalandjairól és egy falusi nótárius (jegyző) budai utazásáról, majd 1796-ban annak elmélkedéseiről, betegségéről és haláláról. Kiadta nem kevésbé olvasmányos levelezését is. A kardforgató poétát 1801 decemberében, 78 évesen kísérték utolsó útjára.

(Görföl Jenő felvételei)

Gvadányi-emléktábla

Szabó Jolán

A Kis-Kárpátokban túráztunk

A közel 20 ezer lakosú Szenc város földrajzilag nagyon kedvező helyen fekszik. A főváros, Pozsony közelsége, a Kis-Kárpátok kínálta túralehetőségek, s nem utolsósorban az elhíresült Napfényes tavak számtalan lehetőséget kínálnak a szabadidő eltöltésére.

Ezért is született meg az ötlet, hogy a helyi Csemadok alapszervezete mellett indítsunk egy természetjárók klubját, ahová szeretettel várjuk a fiatalokat, a családos szülőket, és mindazokat, akik szeretik a természetet, szívesen mozognak, és egy vidám társaságra vágnak.

Május 7-én – mindössze 10 fővel – a Kis-Kárpátok felé vettük az irányt, és pedig a Modortól 4 km-re északnyugatra fekvő Nagy-Homoly (Velká Homola) kilátóhoz. Ez egy nagyon közkedvelt kirándulási hely, hiszen Pozsonytól alig 30 km-re található.

Lelkes kis csapatunknak nem szegte kedvét a napok óta tartó esős időjárás. Nekivágtunk a 10 km-es útnak, ami felvezetett a 709 m tengerszint feletti magasságban levő kilátóhoz. Szerencsénk volt. Az idő gyönyörű, teli tündével szívtuk magunkba a friss levegőt, élveztük a tavasz üde zöldjét, a madarak vidám csicseregését – idilli volt a hangulat.

Zochováchatáról – a parkolóból – indultunk, az út nagy részén enyhébb emelkedőkkel kellett megbirkóznunk, az utolsó szakasz viszont embert próbáló volt. Hősiesen megcsináltuk. Megérte, a látvány magáért beszélt. A 20,5 méter magas kilátót 2018-ban újították fel, 120 lépcső vezet fel a legmagasabb pontjára. Jó idő esetén a hegytetőn álló torony a környező erdőkre és a Kis-Kárpátokra nyíló kilátással szinte elbűvöli az ide látogatót.

A kis csapat már a túra elején megtalálta a közös hangot, így jól szórakoztunk, sokat nevettünk – sokszor saját magunkon. Mindenki nagyon várja már a következő lehetőséget.

Egyelőre havi rendszerességgel szeretnénk folytatni ezt a kezdeményezést, és reméljük, még többen csatlakoznak majd a csapathoz.

Neszméri Tünde

Fontos zenei anyanyelvünk

Kertész Attila karnagy közismert a Felvidéken is, a Kodály Napok gyakori vendége, karnagyként többször járt Szlovákiában, több mátyusföldi énekkar az ő meghívására adott koncertet Magyarországon. A Csemadok által a magyar kultúra napján átadott Fábry Zoltánról elnevezett díjat idén ő kapta meg, amit azoknak a kárpát-medencei személyiségeknek adományoz a Csemadok, akik sokat tesznek az egyetemes, elsősorban a felvidéki magyar kultúráért.

– **Mikor és hogyan került kapcsolatba a Felvidékkel, Galántával, a kórusainkkal?**

– Ez a családomra vezethető vissza, édesapám kántortanító volt és nagy tisztelője Kodály Zoltánnak. Mint késői gyerek, 17 évvel voltam fiatalabb attól a testvéremtől, aki zongoraművész lett és specialistája a Kodály és Bartók művek zongorázásának. Bátyám kétszer volt Kodály Zoltánnál, a lakásán eljátszotta Kodálynak a saját műveit, kikérve az ő tanácsát és véleményét. Azt is mondhatjuk ezért, hogy ez bennem volt. Aztán elkezdtem tanítani és ez a szellemiség végig kísért. Tudtam, hogy itt élt Galántán gyermekként hét évet. De már nem tudom pontosan megmondani, hogy ki volt az Pécssett, aki azt mondta, hogy Mézes Rudolfot keressem, ha el akarok jönni Galántára, Kodály Zoltán gyermekkorának színhelyére, ő az, aki biztosan tud segíteni. Így jöttem 1981-ben először Galántára, majd hoztam a kollégáimat is. 1982-ben volt Kodály Zoltán születésének centenáriuma, számomra külön megtiszteltetés volt, hogy a Dobó utcai gimnázium, ahol tanítottam, felvehette Kodály Zoltán nevét, amit Kodályné Péczely Sarolta is jóváhagyott. Ezt annak köszönhetjük, hogy nagyon komoly sikereket értünk el a zenei oktatás terén.

– **Hogyan hatott Önre Galánta?**

– Itt egy olyan miliőbe kerültem bele, ami meghatározó volt az életemben, és azóta, szinte minden évben, itt vagyok. Négy kórusom van, őket hozom a rendezvényekre. A Mátyusföld szinte valamennyi településén énekeltünk valamelyik kórusommal. Ez rendkívül meghatározó esemény, elsősorban a fiatalok számára. Egy gimnáziumi kórus életében, akiknek a tagjait sokszor sajnos úgy neveltek otthon, hogy nem tudják a magyarság elszakíttóságának történetét, ide jöttek, tapasztalták, hogy milyen magyar közösség élt a Felvidéken, és ez mellett megéreztek a szeretetet és megéreztek, hogy ez egy rendkívüli vidék. A taps és a szeretet, amit az itteni közönségtől kaptak meghatározó lett. Én pedig az évtizedek alatt megtapasztaltam, hogy ez itt nem változott.

– **Kodály Zoltán hagyatékát Ön is ápolja, most már a Magyar Kodály Társaság elnökeként is. Mit tapasztal, mennyire ápolják a kodályi örökséget Magyarországon, illetve a Felvidéken?**

– Négy évvel ezelőtt választottak meg a Magyar Kodály Társaság elnökének, ez nagy felelősség. Amit itt, a Felvidéken tapasztaltam, követendő példa, hiszen sokszor elszégyelli magát az ember, hogy itt milyen presztízse van Kodály Zoltánnak, milyen intenzíven ápolják emlékét, él szellemisége, míg ezt otthon, Magyarországon sokszor nem tapasztalom. Galántára feltöltődni járok, itt érződik a Kodály kultusz, ami számomra csodálatos érzés. Ilyenkor a másik oldalon el szoktam határozni, hogy a lehető legtöbb Kodály művet bemutatom kórusaimmal. Volt egy franciaországi verseny, amit egyébként megnyertünk, az egyik zsűri tag megkérdezte: miért kellett annyi Kodály művet énekelnie a kórusomnak. Azt válaszoltam, igyekszem a magyar kultúra legjobbait bemutatni más országokban is, az eredmény pedig azt mutatja, hogy ezzel sikerül is eredményt elérni, hiszen nyertünk. A Kodály hagyaték ápolása állandó munkát igényel, és szerencsére itt megvannak azok az emberek, akik ezt fontosnak tartják.

Még egy történetet elmondok arról, mit jelent számomra Kodály Zoltán: két évvel ezelőtt, amikor a Csemadok 70 éves évfordulóját ünnepeltük, akkor Hűségért emléklapot kaptam. Soha ilyet korábban nem kaptam és valószínűleg nem is fogok már. Ebben a szóban, hogy Hűség számomra benne van a Kodály iránti hűség. Nekem ez azt is jelenti, hogy hűségesnek kell lennem Kodály örökségéhez, bármilyen időszakot élünk, ez rám rendkívüli erővel hat. Természetesen nagy megtiszteltetés, és nagyon boldog vagyok, és ez a januári alkalom is, mindig emlékezetes marad számomra, hiszen ismét kitüntetett a Csemadok

– Amikor a Felvidékre, a Mátyusföldre jön a kórusaival, az is célja, hogy megismertesse velük a felvidéki magyarokat, az itteni kultúrát, Kodály hagyatékát, de fel is lépnek itt. Cserébe azt is mondhatjuk, hogy itteni kórusokat is elvisz Magyarországra fellépni. Ezzel mi a célja?

– Ennek köszönhetően nagyon komoly kapcsolat alakul ki az énekkarok között, másrészt nagyon fontos, hogy azok a szakmai találkozások, amik ezeknek köszönhetőek, mennyiben jelentenek se-

Kertész Attila átveszi a Fábry-díjat Köteles Lászlótól.

gítséget a mátyusföldi énekkaroknak. Azt vettem észre az évek alatt, hogy a szakmai tanácsaink komoly előrelépést jelentenek. Természetesen az ember figyelemmel kíséri a hozzánk ellátogató együtteseket is. Nagyon fontos, hogy a magyar kórusok és zenekarok szövetsége és népzenei együttesek szövetsége fölkarolja a felvidéki kórusoknak a működését, és a karnagyok továbbképzését, ez mindenképpen nagyon pozitív lehetőség. Tavaly sajnos sok rendezvényt nem sikerült megtartani a vírus miatt, de lenyűgöző volt, hogy Galántán ennek ellenére, a helyzethez igazodva megtartották a Kodály Napokat, különböző helyszíneken léphettek fel a kórusok. Az volt a cél, hogy ne szakadjon meg a rendezvénytársaság.

– *Mit gondol, mi a felvidéki magyar kórusok erőssége, mi az, amire jobban oda kellene figyelni?*

– Erőssége a felvidéki kórusoknak, hogy a magyar szerzők széles skálájából merítenek, így több szerzőt fel tudnak sorakoztatni ilyen fesztiválokon. Kötelességem elmondai, hogy az előrelépés abban, van, hogy a nehezebb Kodály és Bartók darabokat is bemutatják, de Kodály tanítványaitól is előadnak darabokat, Kocsár Miklóstól, Orbán Györgytől és sorolhatnám azokat a kiváló szerzőket, amiket előadnak a kórusok. Van az európai kultúrkörnek olyan énekkari felhozatala, amiből meríteni lehet, amikből tanulni lehet, hogy a szlovákiai magyar énekkarok is színvonalas előadásokat mutassanak be. Ez mellett megvan a népzenei vonal is, ezeknek accapela megszólaltatása is nagy jelenőséggel bír.

– *Kodálynak az egyik legértékesebb munkája, hogy felgyűjtötte azokat a népdalokat, amiket előtte senki sem játszott fel, és nem jegyzett le. Ezzel nagyon sok népdalt megmentett az enyészettől, attól, hogy azok a feledésbe merüljenek. Ma ezt Magyarországon mennyire értékelik. Említette, hogy Galántán erős a Kodály kultusz, de a Zoborán legalább ilyen erős, hiszen több településen van emléktáblája és megemlékezéseket is tartanak tiszteletére. A hagyományőrző csoportok sokszor énekelik az általa gyűjtött dalokat. Az anyaországban még énekelik az általa gyűjtött dalokat?*

– Schol nem könnyű ennek az örökségnek az ápolása, tovább adása. Nagyon sok minden múlik a pedagógusokon. Ha olyan kollégával kerülnek kapcsolatba a diákok, akikről látják, hogy szereti a zenét, a népdalokat, akkor megtanulják azokat. A mai diákok is el tudnak énekelni olyan magas színvonalon egy balladát, vagy egy csángó dalt, hogy borsószik az ember háta tőle. De kell hozzá valaki, aki elindítja bennük a dalok iránti szeretetet, mindig ebből kell kiindulni. Nehéz a helyzet, és jogos a kérdés, hogy mit lehet ezzel csinálni. Rendeztem egy Kodály maratont decemberben, ennek az lett volna a lényege, hogy a hat éves gyerektől a 80 éves néniig együtt léphessenek fel az énekesek. Azért, hogy a fiatalabb korosztály is hallja az idősebbeket. Kitétel volt, hogy vagy Kodály gyűjtötte népdalsokrot énekeljenek, vagy ha pl. Csángó sokrot énekeltek, kellett előtte egy olyan dalt is énekelni, amelyet Kodály gyűjtött. A szakmai zsűrinek is nagyon jók voltak a benyomásai. Számomra a legérdekesebb az volt, hogy egy idős hölgyekből álló népzenei együttest meghallgatva hihetetlen vastapssal értékelték a fiatalok az előadást. Ezek olyan optimista pillanatok, amik mutatják, hogy megéri ezt csinálni. Rajtunk és a kollégákon múlik a népzene megismertetése és megszerettetése, hiszen otthonról már nem hozzák a népdalok szeretetét, ma már nagyon sok a zenei irányzat, amikor otthon hallgatnak a gyerekek a szüleikkel.

– *Azért is nehéz a népzene éltetése, mert például a nagyszüleim korosztálya, de vannak régiók, ahol még a szüleim korosztálya is, munkába menet, munka közben énekelt. Ma ez már nincsen meg, inkább mindenki csendben van, ha énekelne is, akkor inkább magában dúdolgat csak. Ez nyilván rányomja a bélyegét a népdalok megismerésére.*

– Megváltoztak a munkafolyamatok is, valamikor beszéltünk arról, hogy a gépek mellett lévő munka befolyásolja az embert, néhány gép olyan zajos, hogy nem is érdemes mellette énekelni. De nem is ez a lényeg. Mostanában már sokat beszélünk róla, hogy szerencsés kiskorban, minél korábban énekelni a gyerekeknek. Egyszer, még nagyjából tíz évvel ezelőtt egy ismeretlen várandós anyuka bejött

a próbára, mert azt mondta, a csecsemőjének szüksége van zenére. Ma már sok esetben azért nem énekelnek, mert olyan a környezet hatása. De ki kell mondanunk, hogy a zene nagyhatalom, ezt nem mi találtuk ki, hanem a görögök. Akiket szeretnék meggyőzni, már csak arról az oldalról próbáljuk meggyőzni, hogy a zenei hangnak van egy olyan rezgés száma, amely hat ránk. Valamennyi sejtünknek van rezgésszáma, ha ezt a rezgésszámot meg tudjuk emelni, akkor egészségesebbek leszünk lélekben, testben és szellemben. Ennek a hármasnak a harmóniáját abszolút fejleszti és erősíti a zene. Erről beszélni kell, a zenével foglalkozni kell.

– *Fontos, hogy az anyanyelvünk mellett a zenei anyanyelvünk is megmaradjon. Ön miért tartja ezt fontosnak?*

– Én erről könnyen beszélek, mert hiszek abban, hogy a hagyománynak ereje van. Rendkívüli ereje van mind a nyelvnek, mind a zenei anyanyelvnek, hogy egyáltalán éljünk, hogy egyáltalán megmaradhassunk. Hiszem, hogy a magyarság léte és identitás tudata nagyban függ ettől, ezért ezt erősíteni kell. Bízunk benne, hogy lesz olyan korszak, amikor erre rádöbben a többség, higgyünk ebben, ezt mindenképpen támogatni kell, ez a felelősségünk. Nem könnyű a mai világban megőrizni értékeinket.

szél-járás

Varga Sándor

„Hídon együtt...”

Egy áttelepített komáromi család sorsa a 20. században

Kiadásra vár az a 270 oldalas könyvkézirat, amely a komáromi Bakonyi család két generációjának életéről szól a 20. század mozgalmas és nyugtalan éveiben. Az első világháborút lezáró párizsi békerendszer következtében a történelmi Magyarország északi része, benne kb. egy millió magyar lakossal, a csehszlovák állam fennhatósága alá került. Sokak életét ez döntően meghatározta. Ugyancsak sorsdöntő erővel hatottak a család életére a 20. század közepén lezajlott határmeghúzások a világháború kezdetén és végén. Ezek szinte telibe találták őket is. A család viszontagságain keresztül, dióhéjban megismerhetjük a szlovákiai magyarság történetének egy megpróbáltatásokkal teli korszakát.

A szerző Bakonyi István, (született 1929-ben Komáromban), Budapesten élő vízépítő mérnök, beszéli el családjának történetét, amelyhez felhasználta édesapjának id. Bakonyi Istvánnak (1899–1988) kéziratban maradt emlékiratait is. Az elkészült szöveg érdekessége, hogy a hasonló memoárirodalmi dokumentumoktól eltérően az elbeszélők nemcsak az áttelepítés előtti, (cseh)szlovákiai sorsukkal foglalkoznak, de elmesélik pályafutásuk későbbi küzdelmeit és érvényesülésüket a háború utáni Magyarországon, szinte az ezredfordulóig.

Az alábbiakban részleteket olvashatnak a készülő könyv fejezeteiből.

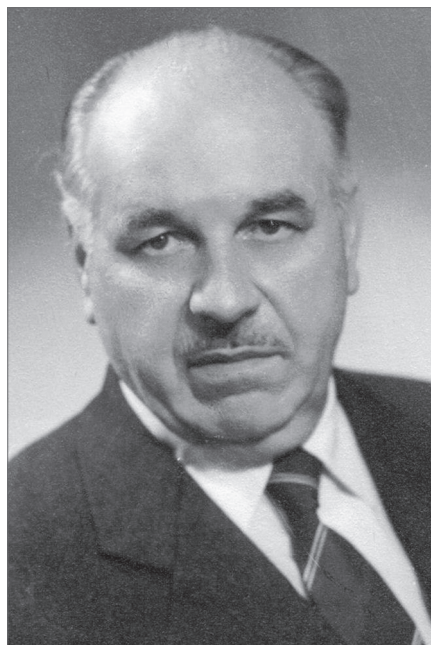
A kötet első részében a szerző hosszabban foglalkozik családjának apaági történetével. Ehhez felhasználja édesapja ötven oldalas emlékiratát, amelyet id. Bakonyi István (1899–1988) polgári iskolai tanár, „Emberségre törekedve” címmel vetett papírra 1979–1980-ban. Az ebből közölt hosszabb részletek nyomán feltárul előttünk az 1918 előtti történelmi Magyarország mindennapjainak élete, egy Gömör megyei faluhoz, Klenóchoz (Klenovec, Szlovákia) tartozó tanyai erdészház, Feketepatak (Ciernypotok, Szlovákia) lakóinak perspektívájából. Id. Bakonyi István itt született, színtiszta szlovák környezetben. Szülei viszont, apai ágról szepességi németek, anyai ágról pedig dunántúli magyarok leszármazottjai voltak. Eredeti családneve „Binder”, amelyet 1917-ben változtatott Bakonyira.

Apai nagyapám, Binder Béla, 1876. március 4-én németajkú családban született egy alsó-szepességi bányavárosban, Szomolnokon (Smolník, Szlovákia). Magyarul csak 17 éves korára tanult meg. S miután Liptóújíváron (Liptovský Hrádok, Szlovákia) elvégezte a magyar tannyelvű, kétéves erdészképző szakiskolát, gyakornokként a dunántúli Pálfán (ma Kemenespálfa, a 8-as és a 84-es utak kereszteződésénél, Vas megye), kapott munkát, mint a közeli Jánosházán székelő Erdődi grófok vadásza. Itt ismerkedett meg a magyar családból származó nagyanyámmal, lánykori nevén Kiss Máriával (1877–1922) akivel nemsokára, 1898. augusztus 13-án házasságra léptek. Nagyanyám korán elveszítette édesapját, akit az ökör szúrt agyon. Néhány hold földet hagyott hátra.

Apám a Klenóctól (Klenovec, Szlovákia) öt kilométerre lévő erdészházban született. A ház az azóta létesült víztározó felső végétől nem messze állt, a Rima patak partján. Az épületet korábbi vándorlásaim során még láttam lakottan is, a múlt század kilencvenes éveiben, azonban már romos volt. A patakban viszont még akkor is ott volt az a nagy kő, amelyen üldögélve apám szeretett patakzúgás

mellett olvasni. Már elmúlt hetven éves, amikor szükségét érezte, hogy gyermekei számára papírra vesse életének és családjának történetét. Nagyjából egy év alatt elkészült az ötven oldalas visszaemlékezés, amelyben sok érdekes részletre is kitérve eleveníti fel gyermek- és ifjúkorának eseményeit. Következzen tehát egy idézet apám, id. Bakonyi István önéletrajzi írásából:

„Pálfa (Vas megye) a 19. század végén szép kis falu volt. Édesapám itt gyakornokoskodott, a gróf fácánosában dolgozott és a birtok erdejét őrizte. Később megunta, hogy a gróf körül személyi szolgálatokat is végeztek vele, ezért miután megnősült, állást változtatott. Először Valykóra (*Valkovo, Szlovákia*) kerültek, majd amikor édesanyám velem már terhes volt, a közeli Feketepatakra (*Cerny*

Idős Bakonyi István

potok, Szlovákia, Klenóchoz tartozó tanya) települtek át (1899). Mindkét község Gömör megyéhez tartozott.

Feketepatak hegyvidéki tanyának számított, Klenóc községhez tartozott, attól öt kilométerre fekszik. Ilyen egy-két, vagy csak néhány házból álló tanya volt vagy kéttucat Klenóc környékén, szétszórta. Valamennyinek volt saját elnevezése.

Édesapám a *Rimamurány–Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság* Feketepatak környékén elterülő erdeinek őreként, altiszti rangban kapott állást. Feketepatak csak egy házból állt, amelyben két család lakott. A másik család férfi tagja, apámnak kollégája, szintén erdőőr volt, ugyanúgy altiszti rangban.

Klenóc lakossága szlovákokból állt. Télen szűrruhát viseltek, nyáron pedig fehér gyolcsatyában jártak. Kis pipából (*Zapekacka volt a szlovák elnevezése*) szívták a dohányt, amit a szekérről leszállva kis tűzrakásokon gyújtottak meg. A községben kevés ló volt, ökrökkel vontatták a szekeret. A kenderföldek a község határában voltak, már messziről lehetett érezni a kender furcsa szagát. A termés betakarítása után a kendert áztatták, majd megszáritották, és kézi kendertörővel összetörték (tiltották). A megmaradt rostokból fonták a kenderfonalat. A szövést is maguk végezték, az asszonyoknak egész télen ez volt a munkájuk.

Kendervászonból készítették az ágyneműjüket, az inget, gatyát és egyéb szükséges holmit.

A körülöttünk fekvő dombokon elszórtan voltak tanyák. A klenóci lakosok tavasszal kijöttek a tanyaára lakni és ott voltak őszig. A földjeik is a tanya körül voltak. Klenóc földje agyagos volt, búzát itt nem termesztettek. Kenyerük rozslisztból készült. Savanyú ízű volt. A fehér liszt szükségletet a nyári aratásból szerezték be. A klenóciak nagy csoportokban vállaltak részes aratást a délibb vidékeken, legtöbbször Miskolc környékén. Főképpen tehenet és juhot tartottak. A juhok tejéből készült a híres klenóci sajt az ostyepka, 15 centiméter nagyságú, tojásdad alakú, többnyire népi motívumokkal díszített faformába öntött, füstölt juhsajt. A sajt készítésből megmaradó savóból készült a zsendice. Ezt fahordókban tárolták.

Az itteni szlovákok igen derék, jó érzésű emberek voltak. A magyarokat tisztelték. Találkozva velük az utcán, vagy az úton, mindig köszöntek. Engem „mlady pán”-nak (*fiatalúr*nak) szólítottak. Az idősebbek is előre köszöntek, megkérdezve minden alkalommal, „*hore? - Ci dole?*”, vagyis merre-felé megyek, felfelé, vagy lefelé. Igen kedves népek voltak, szüleimet is tisztelték és szívesen elbeszélgettek velük. Nem számított, hogy édesanyám a szlovákban keverte a nemeket. A helybelieknek csak a fiatalabb generációja tudott valamiesként magyarul. A községnek 1900-ban, röviddel odakerülésünk után, 4650 lakosa volt, valamennyi evangélikus vallású. A papjuk, dr. Argay, szlovák nyelven tartotta az istentiszteletet.

Amikor iskolaköteles lettem, a klenóci iskola alacsony színvonala arra készítette atyámat, hogy ne az itteni iskolába, hanem az ő szülővárosa iskolájába írasson be. Így a nagymamához kerültem Szomolnokra (*Smolník, Szlovákia*), ahová édesapám kísért el. Megérkezésünkkor a városban éppen tűzvész pusztított. Olyan látványban volt részünk, amelybe ma is beleborzongok, ha rá gondolok. Égett szinte egész Szomolnok. A zsindeletetős házak könnyű prédájává váltak a tűznek, amelyet a nagy szélvihar tovább terjesztett. Égő szalonna táblák szálltostak a levegőben. Az iskola is, ahova járnom kellett volna, teljesen leégett. Az óvodaépületben helyezték el az első osztályt. Itt tanultam egy évig, németül még nem tudtam, a nagymamától tanultam meg. Az iskola vegyes nyelvű volt, tanultunk magyarul is és egyes tantárgyakat németül.

A nagymama régi német családból származott. Őket cipszereknek (*németül Zips, magyarul Szepesség*) nevezték, de hívták őket mántáknak is. Mivel a cipszer nyelvjárást tanultam meg, támadt egy újabb nehézségem, nehezen értettem meg az irodalmi német nyelvet.

Az itteniek emlékezetében az élt, hogy a németeket Szomolnokra még Mária Terézia idejében hívták be Németországból, hogy a szomolnokhutai rézbányában dolgozzanak.

Az első osztályt szerencsésen elvégeztem, de a következő évben atyám már nem Szomolnokra vitt, hanem beadott mégis a klenóci szlovák nyelvű iskolába. Nem a második, hanem a harmadik osztályba, mivel csak itt tanulták a nagy abc-t. Egész héten Helvig tanító úréknál laktam. Csak vasárnapra vittek haza Feketepatakra. Atyámnak nagy tervei voltak velem, szerette volna, ha gimnáziumot végzek, majd erdőmérnöknek szeretett volna tovább taníttatni.

Ami iskolai tanulmányaimat illeti, atyám kénytelen volt belátni, hogy a klenóci iskolába járva, taníttatásom nem fog sikerülni. Elhatározta ezért, hogy visszavisz Szomolnokra, ahol az iskolának jó hírneve volt. Kiváló tanítók működtek itt, és felvettek ismét a harmadik osztályba. Így hát újra a nagymamához költöztem Szomolnokra. Mialatt én Szomolnokon jártam iskolába, világra jött Bertus húgom, aki nyolc évvel volt nálam fiatalabb, majd pár éven belül Béla öcsém és Matild húgom is megszületett.

Közben elvégeztem az elemi iskola negyedik osztályát. Atyám ekkor beíratott a rimaszombati Egyesült Protestáns Főgimnáziumba. Itt negyedmagammal a pedelluséknál, Bónis bácsiéknál laktam. Diáktársaim jóvoltából sok diáksíny részese lettem, még a cigarettázást is kipróbáltam.

Ennek az lett a vége, hogy megbuktam latinból, így egész nyáron át tanulnom kellett a javító vizsgára. A bukás a további években is megismétlődött, úgyhogy a negyedik osztály után, atyám lemondott arról, hogy gimnáziumot végezzek, és beíratott a losonci Állami Tanítóképző Intézetbe, amelynek 1913. szeptember elsejétől lettem a diákja.

A következő év nyarán, pontosan 1914. július 28-án, Bertus húgommal látogatóban voltunk Szomolnokon a nagymamánál. Egyszer csak hozták a hírt, hogy kitört a háború és mozgósítás van, haza kell mennünk. Azonnal útra keltünk. Vonattal utaztunk Rozsnyón keresztül. A vonatok tele voltak a bevonuló katonákkal. Az egyes állomásokon szívszorító jelenetek játszódtak le. Síró, jajveszékkelő anyák és hitvesek búcsúztak a családok férfi tagjaitól. Ezek a jelenetek minden állomáson megismétlődtek. Sokszor alig lehetett elindítani a vonatot. A bevonuló katonák dalolva indultak a háborúba. „Megállj, megállj kutya Szerbia, nem lesz tiéd soha Bosznia,” harsogták végig az úton. Mi Bertussal kb. éjfélre értünk Nyustyára (*Hnústa, Szlovákia*). Az állomási váróteremben megvártuk a reggelt, és gyalog elindultunk haza, a tizenegy kilométerre lévő Feketepatakra.

A bentlakásos losonci tanítóképzőben már én is megkomolyodtam. Nem volt többé baj a tanulással. Jeles rendű tanuló lettem.

Abban az időben a tanítóképzőben mi magyar hazafias nevelést kaptunk. Zoltán Géza tanár, volt a fő magyarosító. Rám is kivetette hálóját olyannyira, hogy végül eredeti német, „Binder” nevemet. kénytelen voltam Bakonyira magyarosítani. Atyám harcolt ellene, de végül csak beadtuk a magyaro-

sítási kérvényt, amelyet a Magyar Királyi Belügyminisztérium 18212/1917. VI.a. számú határozatával jóváhagyott. A magyar nevem kiválasztásánál az játszott szerepet, hogy édesanyám a Bakony hegységhez közeli Jánosháza mellől származott.

A tanítóképzőt Losoncon sikeresen elvégeztem, és 1917 júniusában tanítói oklevelet kaptam. Ezután szeptembertől, három hónapig a likér-gyártelepi (*Likier, ma Hnústa egyik városrésze Szlovákiában*) iskolában tanítottam. Ugyanez év december másodikán bevonultam katonának. A magyar hadseregből pont egy év múlva, 1918. december másodikán szereltem le, és folytattam a tanítást Likéren.

A likér-gyártelepi iskola léte, ahol tanítottam, azonban az új határok meghúzása után (1918-1920) egyre kétségesebbé vált. Előfizettem a *Magyar Tanító* című szaklapot, és annak 1923/18. számában találtam egy hirdetést, amelyben a komáromi községi polgári fiúiskolához rajztanárt kerestek. Mivel mindig nagyon szerettem rajzolni és festeni, 1923. november negyedikén megpályáztam a meghirdetett állást. Ekkor már végleg el voltunk vágva Magyarországtól. A magyar polgári iskolai tanárképzésről is Csehszlovákiának kellett gondoskodnia. Pályázatomat elfogadták azzal, hogy utólag, két éven belül, meg kell szereznem a rajztanári képesítést és a polgári iskolai tanári oklevelet. – *Idézet vége.*

Újrakezdés Komáromban

Miután apám elfogadta a polgári iskolai tanári állást, átköltözött Komáromba. Magával hozta megözvegyült édesapját és három testvérét. Ezzel megkezdődött egész további életét meghatározó komáromi tartózkodása, amelynek során a „hídon gyüttből” valódi komáromi lett. A további oldalakon újabb részletek következnek apám, id. Bakonyi István papírra vetett emlékiratából:

Amikor közelebből is szembesültem továbbképzésem részletes feltételeivel, megtudtam, hogy Csehszlovákiában a rajztanárság össze van kötve a matematikával. Ezt is vállalnom kellett. Jelentkeztem a Prágában rendezett tanfolyamra. Ennek elvégzése után, magánúton tanultam, majd vizsgára jelentkeztem. Levizsgáztam matematikából, mértanból, ábrázoló geometriából, szépírásból, és így az iskolai szakhatóság megerősített az állásomban.

Boldogan láttam hozzá új állásom betöltéséhez. Az iskolában szép nagy rajzterem állt rendelkezésemre. A tanfelügyelő, Jezsó Márton, rögtön felkért egy előadás megtartására a járási tanító gyűlésen. Három körzetben tartottam még tanfolyamot, heti váltásban. Egy-egy körzetben kb. 20-30 kartárs előtt adhattam elő. Értékelték, hogy megismerkedhettek a rajztanítás modern módszereivel.

Látva növendékeim nagy igyekezetét, további ötlettel jöttem elő. Iskolánk épületében a nemrég megalakult szlovák polgári iskola egyik osztálya nyert elhelyezést. Igazgatójuk, Suchy Ferenc, cseh származású volt. A cseh iskolákban akkoriban nagyon el volt terjedve a bábjáték. Suchy igazgató itt is megkezdte a bábelőadásokat. Nagy érdeklődéssel tanulmányoztam a bábjáték technikáját. Majd a fiúk kézimunka tananyagába beterveztem a bábok elkészítését. A csehek huszonöt centiméteres bábokkal játszottak, mi ötven centimétereseket alkottunk. A padláson talált régi bútordarabokból összeraktuk a bábszínpadot. Az ügyesebb fiúk fából és gipszből elkészítették a bábokat.

Felvettük a kapcsolatot a leánypolgárral, itt a lányok felöltöztették a bábokat. A jégpálya jövedelméből és később a bábszínházi előadásokért kapott önkéntes adományokból fedeztük az anyagi kiadásainkat. Vettünk egy hanglemezjátszót lemezekkel, a tornatermet elzáró függönnyel szereltük fel és megkezdtuk a magyar bábelőadásokat. Magyar nyelvű bábjátékok akkor még nem voltak, ilyen bábokkal. Magamnak kellett megírni a jeleneteket. Az első bábjátékunk a *“Hófehérke és a hét törpe”* volt. Óriási volt a hatása, a gyerekek nagyon élveztek. Az előadásokat hanglemezjátszóról szóló zenével festettük alá. Állandóan zsúfolt volt a nézőtér. A magyar *marionette* bábjáték elterjesztése céljából 1937-ben kiadtam egy kis könyvecskét, „*Az új magyar bábszínház*” címmel. Az illusztrációkat magam véstem linóleumba. A könyvecske, mint a *Magyar Tanító* különlenyomata jelent meg.

A bábszínház sok éven át működött, nagy sikerrel. Csak akkor szűnt meg, amikor a háborús események miatt szüneteltetni kellett az előadásokat, majd az iskolától nekem is végső búcsút kellett vennem, és ezzel a bábszínpad is megszűnt.

A bábszínháznak köszönhetően kerültem kapcsolatba Varga Eszter tanítónővel, aki nagyon szívesen segített a bábok öltöztetésében. Megszerettük egymást és megkértem a kezét. Édesapja régi komáromi (*református – A szerk.*) földműves családból származott. Szekeres gazdák voltak családja tagjai, akikről Jókai Mór is ír az Aranyemberben. Édesanyja a Csallóközből, a nemesócsai (*Zemianska Olca, Szlovákia*) Sárközy családból származott (*szintén református – A szerk.*). Református templomi esküvőnkbe – amelyet 1927 augusztusában tartottunk – a szülők mindkét részről beleegyeztek. Amikor én a Rimaszombati Egyesült Protestáns Főgimnáziumba jártam, ott megszerettem az egyszerű kálvinista hitet és szívesen jártam a kálvinista templomba. (*Id. Bakonyi István katolikusként lett megkeresztelve – A szerk.*)

Házasságkötésünket követően Esztiike tovább tanított. Valamivel később azonban kirobbant az ún. cölibátus vita, aminek az volt a lényege, hogy bizonyos körök rossz szemmel nézték, hogy a házastársak egy időben működnek az oktatásügyben, vagyis megirigyleték a kettős keresetet. A *Magyar Tanító*-ban cikkek jelentek meg ezen felfogás mellett. Ezután én is bekapcsolódtam a vitába és több válaszcikket írtam a lapba, kiállva a házastársak egyidejű foglalkoztatása mellett az oktatási intézményekben. Végül az ügy lekerült a napirendről.

Közben a velünk élő apám csekély nyugdíját kiegészítendő, magántanulókat is vállaltam, másodállásban pedig órákat adtam a kereskedő tanonciskolában, a református tanítóképző tanfolyamon, valamint az ortodox zsidók polgári iskolai kurzusán. Ebben az időben több cikkem is megjelent a *Magyar Tanító* című szaklapban.

Komáromban a kettős fizetésből nagy takarékossgal 1931-re sikerült egy házra valót összegyűjteni, de kölcsönt is kellett hozzá felvenni. A kölcsönt tíz százalékos kamatra kaptuk. A ház árát a tulajdonosnak a csallóközi Nagymegyeren (*Velký Meder, Szlovákia*) kellett átadni. Az apósommal együtt vittük el a pénzt, és a községi jegyző megbízottja jelenlétében, a lakásán adtuk át a Domonkos nevű eladónak, akinek a gazdasszonya is állandóan körülöttünk sürgölődött. Másnapra Domonkost halva találták. A csendőrség gyanúja a gazdasszonyra terelődött, aki bevallotta a gyilkosságot. Domonkos kezei össze voltak kötözve. Végül az asszony a pénzt előadta, amit az árnyékszékben, befőttes üvegben rejtett el. Négy év börtönbüntetést kapott.

A kölcsönt lassan visszafizettük, így a Rákóczi utcában a 26-os szám alatti Bárány-féle ház, ami később valamiért 28-ra változott, a miénk lett. Magas szép ház volt. Lépcsői vörös márványból készültek és két lakás volt a házban. Az egyik három szobás az utca felől, a másik, az udvari, egy szoba-konyhás. A három szobásba beköltöztünk. A másik lakást bérbe adtuk, majd később testvéreimet vettük oda. A szobák magasak és egészségesek voltak. Éléskamra és előszoba is volt természetesen. Három nagy pincehelyiség volt, és még egy-egy helyiségből álló külön pince. Az egyikben tüzelőt tartottunk, a másik mosókonyha volt, vízvezetékekkel. A házban kialakítottunk fürdőszobát is, amelyben volt vécé, de a lakónak is volt külön vécéje. A padlásfeljáróban volt egy titkos kamra, amit mi is csak több mint tíz év ott lakás után vettünk észre, amikor Pista fiam iskolai feladata során a lakás alaprajza sehogyan sem akart összeállni. A kisebb pince valaha az előző tulajdonos csizmadia műhelye volt. A folyosók ablakai nagyrészt színes üvegből készültek. A kapunak nagy rézkilincse volt, a kapuzár hatalmas, kb. húsz centiméteres kulccsal nyílt. A kapu vastagsága is legalább egy arasz volt. A folyosók végig a helyszínen készült terazzo (*műkő*) burkolattal készültek. (*A házat, illetve az egész Rákóczi utcát az 1960-as évek végén lebontották. – A szerk.*)

A keresetünket továbbra is összeraktuk, így 1940-ben sikerült megvennünk a komáromi Erzsébet-szigeten egy 1200 négyszögöles (4320 m^2 – *A szerk.*) gyümölcsös kertet. A kert Jókai volt kertjével, illetve szülei kertjével szomszédságban feküdt, úgy, hogy a hátsó telekhatár egy szakaszon közös volt.

Közben a Felvidék egy részét a müncheni döntés értelmében Magyarországhoz csatolták. Horthy fehér lovon érkezett Komáromba. Őt a szlovákiai magyarság a csehszlovák uralom alóli felszabadítóként fogadta. A Csehszlovák Köztársaságban viszonylag fejlettebb volt a demokrácia, mint Magyarországon. Csehszlovákiában aránylag elég jól el tudtam helyezkedni, mivel beszéltem a szlovák nyelvet. A Grafikai Uniótól megbízást kaptam egy Csehszlovákiában megjelent *Természettudományi ismeretek* című tankönyv magyarra fordítására. *Idézet vége.*

Apám Komáromba való átköltözése (1923-1924) után, aránylag rövid idő alatt megtalálta a helyét. Tanítói és a bábjátszást meghonosító tevékenysége mellett, fokozatosan bekapcsolódott a szlovákiai magyar iskolák tankönyveinek az előállításába. Évekig országosan használt volt, az eredetiből általa fordított Krejčík-Bakonyi féle természetrajzi tankönyv, amelyből sajnos nem maradt példányom. A három kötetből álló könyvben nagyon szép, igényesen előállított színes lapok is bőven előfordultak. Később geometriai tankönyv írásába is belefogott, a bírálatok kedvezőek voltak, sőt már a nyomdai kefelevonat is az utolsó korrekcióra várt. Kiadására azonban nem került sor, Szlovákia déli területeinek 1938-as elcsatolása miatt. Így többéves munkája és a tekintélyes szerzői díj is kútba esett.

Gimnáziumi diákéveim a háború alatt

1939 szeptemberében léptem át először a bencések komáromi gimnáziumának küszöbét. Nemzedékem mögött volt már ekkor néhány békés év, de az 1938-as év nyugtalanságot hozott, tüntetések követték egymást a városban, tárgyalások, alkudozások jellemezték az évet, majd november elején belovagolt a városba fehér lován Magyarország ünnevelt kormányzója, Horthy Miklós.

A magával hozott sok változást nem volt könnyű követni. Ezt megelőzőleg kevesen jártak át a hídon a folyó túlsó partjára, így a Dunától délre eső viszonyok részben ismeretlenek maradtak a legtöbb ember számára.

Igazi öröm volt, hogy a magyar himnusz már nem volt tiltott, de a korábbinál szűkebb lett a szociális háló. A kialakuló nagyobb társadalmi különbségek és a Németországhoz való közeledés viszont, sok gondolkodó ember számára elkeserítő lett. „Hazatértünk”, mondták nekünk a vezető állások elfoglalására megérkezett anyaországi kiválasztottak, de még hét év múlva is csak „cseh kommunisták” maradtunk sokuk számára.

Ebben a szinte még kiforratlan helyzetben léptünk be a gimnáziumi diákéletbe, ahol nagy szerencsénkre nagyon emberséges tanárokat találtunk. Nem különböztettek meg bennünket nemzetiségünk, vallásunk szerint, nem kérdezték, hogy szüleink és mi magunk hogyan viszonyultunk az elmúlt hónapok idején a „Mindent vissza!” hitvalláshoz, vagy inkább a szlovákiai magyar írók előző év szeptemberi felhívása állt közelebb a szívünkhöz: „Sorakozzatok fel egységesen a köztársaság védőinek táborába!”? Ezek a dolgok időközben amúgy is avítottá váltak.

Nekünk ekkor számtalan új dolgot kellett megismernünk. Egyike volt ezeknek a különféle társadalmi helyzethez illő megszólítások megismerése - a sértődések elkerülése végett. Meg kellett tanulnunk, kinek jár a tekintetes, méltóságos, báró, herceg, vitéz vagy grófi cím. Tanáraink viszont ennél értékállóbb emberi és magyar értékek felé terelgettek bennünket. Igyekeztek megkímélni tanítványaikat a politikai hullámverésektől, noha bizonyára ők is ezek aggódó megfigyelői voltak. Másféle tankönyvek és füzetek kerültek használatba, ezek hátlapján ott díszelgett az elmaradhatatlan „Csonka Magyarország nem ország, Nagy-Magyarország mennyország!” szöveg.

A nevelés ügye is kezdett katonásabb irányba fordulni, kényszerből lettek leventék a fiúk, és évente több tucatszor kellett felmondaniuk a kiképzéseken a „kispuska részeit”. Az oktatás során, a leventéknek áhítattal kellett hallgatniuk félművelt előadók szavait, ha nem akarták, hogy fájdalmat vagy megalázást okozó büntetést kelljen elviselniük.

Ifj. Bakonyi István

Sokunknak - mi tagadás - tetszett a végeláthatatlan sorokban a bécsi országúton vonuló hadi nép és remek felszerelése, csak kevesen gondoltak a csúfos vég lehetőségére. Akinek ez eszébe jutott, az azt is tudta, hogy erről hallgatnia kell, mert említeni veszélyes. Tanáraink is óvakodtak véleményt nyilvánítani, bár egy-egy elejtett mellékmondatuk néha árulkodóra sikerült.

Az ún. "zsidótörvények" és hasonló rendeletek gombamód szaporodtak ugyan, de közvetlen életveszélyt akkor még nem jelentettek. Ezekre a legtöbben – a haszonélvezőkön kívül - úgy tekintettek, hogy szükséges rosszak ahhoz, hogy egy külső nyomásra létrejövő intézkedés ne hozhasson létre még rosszabb állapotokat.

A bencés gimnázium állta a próbát. Falai között nem tűrte a gyalázkodó szavakat és viselkedést. Katolikus intézmény létre az iskolában meghonosodott kifejezéssel élve, a „más vallásúakat” soha nem akarta katolikus hitre téríteni, ilyen ünnepen való részvételre rávenni, vallásuk gyakorlásától elvonni, mint ahogy a diákok nemzetiségét is mindvégig a legnagyobb tiszteletben tartotta.

Egyes zsidó családok abban reménykedtek, hogy más vallásra áttérve mentesülhetnek a zsidókat érintő hátrányok alól. Fiaik és lányaik közül a kikeresztelkedés után

többen csatlakoztak új vallásuk ifjúsági rendezvényeihez, akkor ezen, senki sem akadt fenn. Reformátusként magam is részt vettem konfirmációs előkészítő összejöveteleken. Néha biciklivel kirándultunk az ácsi erdőbe. Egy alkalommal hárman tudtunk forgalom hiányában egy sorban haladni, közepem én voltam elengedett kormányon, míg jobbról és balról egy-egy új hittestvér lányka fogta a kezemet, saját biciklijét másik kezével irányítva. Nagyon szomorúan gondolok rájuk és nagyon szégyellem, hogy sem én, sem más nem tudott rajtuk segíteni, amikor elhurcolták és megölték őket.

A háborús évek eseményeit mindkét Bakonyi, személyes élmények alapján meséli el. Lássunk most egy további részletet id. Bakonyi emlékiratából:

„A Felvidék visszacsatolása után megkezdődtek a magyar honvédseregbe történő katonai behívások. Béla öcsémet is behívták. A második magyar hadsereggel kikerült a frontra. A doni áttörés után, valahol Voronyezsnél eltűnt, valószínűleg elesett.

Miután a német csapatok 1944 márciusában megszállták Magyarországot, még ez év nyarán engem is behívtak katonai szolgálatra. Székesfehérváron a munkavezető törzshöz kaptam beosztást. Ottani szolgálatom idején a város sokat szenvedett az angol repülők bombáitól. Időnként kaptam két napra eltávozást, hogy meglátogathassam családomat Komáromban. A katonaságtól 1944 decemberében sikerült leszereltem, hamis orvosi igazolás segítségével.

Közben Magyarországon, a sikertelen háborúból való kiugrási kísérlet után (1944. október 15.), a Szálasi Ferenc vezette nyilas párt alakított németbarát kormányt. Ezt követően a már amúgy is veszélyeztetett zsidó lakosság még nagyobb veszélybe került.

Pista fiam fiatal kora ellenére átlátta a helyzetet, és igyekezett a maga módján tiltakozni háború ellen. Amikor be kellett volna vonulni a leventékhez, hogy Németországba elszállítsák, nem jelent meg a bevonuláshoz. Otthon bujdosott. Az állandóan jövő ellenőrzések miatt sok időt töltött a

pincében is. De félve az állandó razziáktól, beállt Kovács szomszéd autójavító műhelyébe, amely akkor hadiüzemnek minősült, így az ott dolgozók felmentést kaptak a katonai (leventei) szolgálat alól. – *Idézet vége.*

A front átvonulása után

Miután 1945. március 30-án Komáromot az orosz csapatok második nekifutásra birtokba vették, azt reméltük, jobb idők jöhetnek, vége a háborúnak és dolgozunk tovább, becsülettel. A gonoszok megbűnhődnek, az arra érdemeseknek pedig köszönetet fogunk mondani és segítjük egymást az újjáépítésben. Láthatólag mindenki örült a nyilas rémuralom végének: nem lesz több felkoncolás, elhurcolás, házkutatás.

A pedagógusok április negyedikén gyűltek össze megbeszélni a teendőket. A korábbi tanfelügyelőt leváltották. Ekkor apámat ideiglenesen tanfelügyelő-helyettesi feladattal bízták meg, tanfelügyelővé pedig Teleki Miklós tanárt választották meg. Teleki az első világháború után az orosz hadifogságban tanult meg oroszul és onnan hozott feleséget is. Tehát tolmács nélkül tudott tárgyalni az orosz katonai városparancsnokkal.

Apám ebben az időben a Polgári Fiúiskola megbízott igazgatója volt, emellett szolgálatot teljesített a városi tanfelügyelőségen is és szervezte a kassai kormány által kinevezett tanfelügyelő megérkezése előtt az iskolák mielőbbi megnyitását (takarítást, fertőtlenítést, romeltakarítást). Munkájuk a városparancsnok, a szülők és pedagógus társai segítségével, rövid időn belül eredménnyel járt, és az iskolákban elindulhatott a tanítás. Mindnyájan egy emberséges, jobb kort vártunk. Apám mindig azt mondta, hogy életének ez a pár hét volt a csúcspontja.

A legjobban érzékelhető változás az volt, hogy a május elsejei ünnepségen szabad elhatározásból sokan vettek részt, a bencés gimnázium is kivonult tanáraink vezetésével.

Lassan elkezdtek nagyobb számban betelepülni a városba a szlovák tisztviselők és alkalmazottak, így lehetővé vált a helyi csehszlovák államhatalmi szervek kiépülése az eltávozott vagy elbocsátott magyar tisztségviselők helyett. Biciklin érkezett Komáromba a kassai kormány által kinevezett új tanfelügyelő, aki átvette a városban az iskolaügy irányítását. Első teendője volt a magyar iskolák bezártatása, és egyúttal kifejezte rosszallását is a magyar tannyelvű iskolakezdés miatt. A szülők ezt a rendelkezést nem fogadták el, és az orosz városparancsnok irodája előtt, a Klapka téren, tiltakozó tüntetést szerveztek. Kérték a városparancsnokot, hogy járjon közben a csehszlovák hatóságoknál, hogy a magyar tannyelvű iskolákat ne zárják be.

Hozzá kell tenni, hogy az akkor kötelező koreográfiához tartozóan, a szülők Marx, Lenin és Sztálin képeket vittek magukkal. Tudomásom szerint az orosz katonai városparancsnok civilben tanár volt. Hogy milyen tárgyalások folytak a háttérben és kik között, az soha nem került nyilvánosságra, de az tény, hogy a már bezárt iskolák hamarosan újólág megnyithatták kapuikat.

Néhány nap elteltével azonban a magyar iskolákat újra bezárták. Ez legalább még kétszer-háromszor megismétlődött. Az egyik ilyen bezárási nekirugaszkodást, talán a végsőt, úgy kellett volna előkészíteni, hogy az egyes iskolák igazgatói összehívják a szülőket és közlik velük, hogy az iskola megszűnik. Apám nagyon nehéz helyzetbe került, mert nyilván nem értett egyet az iskola bezárásával, másrészt tartott a szülők esetleges felindultságból elkövetett rendzavarásától, aminek semmiképpen sem kívánt volna okozója vagy kirobbantója lenni. Kényes helyzetéből úgy próbált megszabadulni, hogy azt kérte, hogy az általa összehívandó gyűlésen, ne ő, hanem a Kommunista Párt küldötté jelentse be az iskolabezárást.

Apám azonban magára maradt. A bezárás miatt tiltakozó szülők, apámat az élre tolvá vitték a városparancsnok városházi irodájához a petíciót. Rendzavarásra nem került sor, de apám élete végéig

meg volt győződve arról, hogy Magyarországra való rövidesen bekövetkezett száműzetésünk (áttelepítésünk) az ő akkori szerepének félreértése miatt következett be, neki tulajdonítva a szülői tiltakozó demonstrációk szervezését.

A magyar nyelvű oktatás betiltása 1945-ben, szinte megoldhatatlannak látszó feladat elé állította a szlovák nyelvet nem beszélő, vagy csak pár szavas szlovák tudással rendelkező iskolaköteles gyermekeket, és a gimnáziumi vagy főiskolai tanulmányaikat folytatni akaró magyar anyanyelvű ifjakat. Sokan kénytelenek voltak szlovák oktatási nyelvű iskolákban folytatni tanulmányaikat, vállalva a kínládásokkal teli hónapokat, vagy éveket, amíg el nem sajátították bizonyos szinten a szlovák nyelvet. Rajtuk kívül azonban nagyobb számban voltak olyanok is, gimnazisták, főiskolások, akik Magyarországon szeretnék volna folytatni tanulmányaikat.

A határok azonban le voltak zárva. A hivatalos átkelőhelyeken az átkelés különböző, nehezen beszerezhető és jelentős anyagi áldozatot követelő engedélyekhez volt kötve. Maradt tehát a zöld határon történő átkelés, szökdösés. A szlovákiai Komáromot Magyarországtól azonban nem az erdőkön, mezőkön át meghúzott zöld határ, hanem a kék Duna választotta el. Ez leküzdhetetlennek minősülő akadállynak látszott. De nem az olyan elszánt fiatalok számára, akik tanulmányaik Magyarországon történő folytatása érdekében, életüket kockáztatva, éjjelenként, túlterhelt alkalmi lélekvesztőkben a Dunán átkelve, készek voltak a többféle veszéllyel járó utazásokra. A kockázatos szökdösések egyik szervezője, e kötet szerzője, aki autentikus módon, bámulatos könnyedséggel, itt-ott némi iróniával fűszerezve írja le korántsem veszélytelen kalandjaikat.

Áttelepítés Magyarországra

Bakonyi István miután Dél-Komáromban leérettségizett, 1947-ben felvételt nyert a Budapesti Műszaki Egyetem Mérnök Karára. Elvégezte az első évet és az 1948-as nyári szünetre haza utazott Komáromba. Erről így ír a kéziratban:

Siettem haza, hogy lebeszéljem szüleimet az áttelepülésről, de ha mégis mennénk, akkor legalább együtt települjön át a család, elkerülve a hosszadalmas jogi hercehurcát. A „lebeszélés” szó talán nem egészen érthető a körülmények ismerete nélkül, tudva azt is, hogy az áttelepítésre Szlovákiában már kijelölték a családunkat, megkaptuk róla a határozatot, az ún. „fehér cédulát” is.

Apámnak nem voltak szlovák ősei. Ennek ellenére rutinszerűen használta a szlovák nyelvet, mert gyermekkorát ilyen környezetben töltötte Klenóc község közelében. Szlovák általános iskolában való tanításra szóló jogosítványa is volt, csehből is fordított tankönyveket. Vitáink során, amikor a mindenáron való maradás mellett kardoskodtam, apám a becsületére hivatkozott. A reszlovakizálás kapcsán, mint lehetséges mentesség az áttelepítés alól, azt mondta, hogy a családban - tudta szerint - szlovákok nem, csak magyarok és szepességi németek voltak. „Csak nem gondolod, fiam, hogy pont most fogok elkezdni hazudozni!” - mondta nem egyszer. Állásfoglalásában még az adott körülmények között sem volt nyoma valami nemzetiségi gyűlöletnek, csak arról volt szó, hogy az ember - főként egy pedagógus -, nem hazudhat.

Jómagam azzal érveltem, hogy mindenáron a szülőföldön kell maradni a jobb idők bekövetkeztét itt kívárva, és most sajnos olyan időket élünk, hogy a becsülettel néha alkut kell kötnünk, a merev ragaszkodást meg amúgy sem méltányolja senki. Otthonunk elvesztésével alkalmat adnánk arra, hogy a politika játékszerévé váljunk. Végül apám akarata érvényesült. Pár év múlva derült ki, hogy az általam javasolt alkut a becsülettel, több mint négyszázezer felvidéki magyar (igaz, hogy kényszerítő nyomás alatt) mégis megkötötte.

Hetekig tartó munkával összepakoltuk ingóságainkat leltárral ellátott számozott ládák tömkelegébe. Apám így írt életünknek erről a tragikus és szomorú eseményéről: „Három tehervagont

kaptunk, ide pakoltunk be az összes megmaradt vagyonunkat. Csak a vasútállomáson tudtuk meg, hogy Békéscsabára vagyunk irányítva, és 1948. szeptember 18-án elindult velünk a vonat a bizonytalan jövő felé, Néhány napi vagonélet után érkeztünk meg Békéscsabára. A magyar Áttelepítési Kormánybiztosság megbízottja fogadott bennünket, és megmutatta a házat, amit a komáromi házunkért cserébe kaptunk. A látvány nagyon lesújtó volt. Vályogból készült, patkányok által sűrűn lakott, parasztház volt. Nem akartam elfogadni, de mivel Békéscsabán gimnázium is volt, kisebb fiam miatt mégis elfogadtuk.”

Így ért véget, súlyos lelki megrázkódtatást és komoly vagyoni veszteséget elszenvedett családunk életének felvidéki szakasza. Az otthonból való elűldözés tragédiáját rajtunk kívül még további több tízezer felvidéki család is elszenvedte. Ezzel a könyvvel kívánunk az ő szenvedéseiknek is emléket állítani.

szél-járás

Magyarországon szerepelt a Harmónia női éneklőcsoport

A Csemadok Vízkeleti Alapszervezete mellett tevékenykedő Harmónia női éneklőcsoport 2022. május 28-án kedves meghívásnak tett eleget. A mögöttünk álló időszak járványhelyzet okozta bezártsága után nagy örömmel fogadták magyarországi testvérközségünkben, Pest-Taksonyból a meghívást egy közös ünneplésre a Taksonyi Vegyes Dalkör megalakulásának 25. évfordulója alkalmából. A csoport minden tagja nagy lelkesedéssel, szívvel-lélekkel hangolódott az örömnapra, hiszen nemcsak egy negyedszázados évfordulót, hanem a két testvérkórus harminc éves barátságát készült megünnepelni, megerősíteni és tovább éltetni.

Május utolsó szombatján kora reggel útnak indultunk, hogy még a délelőtti órákban a budapesti Városligetbe érjünk, ahol vendéglátóink jóvoltából az egyedi formatervezésével, kivitelezésével és tartalmával világszínvonalra emelt Magyar Zene Házába látogattunk. Páratlan élményt nyújtott a zenetörténeti interaktív kiállítás, egész idő alatt repültünk a zene szárnyán. Az élménydús kiállítást követően vendégfogadóink bőséges ebéddel vártak minket a Sziget étterem hangulatos termeiben. A jóízű ebéd mellett jutott egy kis idő egy kellemes beszélgetésre, majd a taksonyi Művelődési Ház felé vettük utunkat. Rövid felkészülés után délután öt órakor a színházteremben kezdetét vette az ünnepi műsor. Kreisz László polgármester úr szívélyes köszöntőjében kiemelte az ünnep fontosságát és megtartó erejét, méltatta a dalkör munkáját és sikereit, majd Kreisz Mátyás Tamás, a Német Nemzetiségi Önkormányzat elnöke magyar- és sváb nyelven köszöntötte a jubiláló taksonyi Dalkört.

Az ünnepélyes nyitó percek után a Kéry házaspár által vezetett hazai- és a vendégcsoportok ajkán felzengett a szívből jövő ének, és mi újra repültünk a zene szárnyán. A Harmónia mellett az ünnepi rendezvényen felléptek magyarországi német (sváb) hagyományőrző- és énekcsoportok: a Csíp Szigetcsépi Német Hagyományőrző Énekkar, a Soroksári Férfi Népdalkör és a Tököli Sváb Hagyományőrző Ének Egyesület. A vízkeletiek éneklőcsoportja mátyusföldi népdalcsoporttal köszöntötte taksonyi testvérkórusát, amit Pákolitz István: Énekeljetek! című bevezető verse színesített Bodri Eleonóra előadásában.

A Taksonyi Vegyes Dalkör vezetője, Winklerné Tomana Ildikó meghatódva vette át a Harmónia ajándékát, a Barátság Könyvét, ami reményeink szerint a tovább tartó hosszú baráti kapcsolat alatt majd megtelik fényképekkel, közös emlékekkel.

Az ünnepi műsor után emléktáblát avattunk Kreisz Ferenc, a taksonyi kórus egykori alapítója, vezetője és karnagya tiszteletére, munkásságának elismerésére. Az emléktábla méltó helyett kapott a helyi kultúrház kisterménél - Feri bácsi egykori próbaterménél -, ami ezek után a „Kreisz Ferenc terem” nevet viseli, és az emléktáblát egyik mottója ékesíti: „Az ember nem tud úgy élni, hogy nincs kilátása valami örömdetes dologra. Az emberi élet igazi ösztönzője – a holnapi nap öröme.”

Az esti fogadáson együtt szórakozva, dalokkal és tánccal arany keretet fontunk e csodálatos ünnepnapnak. Felejthetetlen élményekkel gazdagodtunk ezen a napon, melyben taksonyi barátaink vendégszeretete vett körül minket. A taksonyi- és vízkeleti testvérkórus immár három évtizedes kölcsönös ajándéka a legnagyobb áldás az érdek

nélküli őszinte barátság, annak millió apróságával. Ami szorosan összeköti a barátokat, az az ének és a zeneszeretetéből fakadó tiszta öröm, átszőve közös múltunk és nemzeti kultúránk kincseivel.

Testvérekórusunk vezetőinek és minden tagjának jó egészséget és erős hitet kívánva, őszintén gratulálunk! Egyben szívből kívánjuk, hogy dalostársaink ajkáról szüntelenül zengjen dal, mert „A nép dala el nem múló életet hirdet”.

Marafkó Mónika

Gál Sándorra emlékeztek Buzitán és Búcsón

A Kassához közeli Buzitán Gál Sándorra emlékeztek május 20–21-én. Az egy évvel ezelőtt elhunyt felvidéki író, költő ebben a szép kis faluba költözött néhány évtizede, írói pályájának több kötetnyi termése is itt keletkezett. Volt színházi szakember, újságíró, az Anyanyelvi Konferencia jelese. Versek, jegyzeteket, naplót, színpadi darabokat ugyanúgy jegyzett mint novellákat.

A Mosonvármegye Kiadó jelentette meg 2020-ban Gál Sándor Belső Univerzum című naplóját, amely egy év (a 80.) feljegyzéseit tartalmazza.

Május 20-án szavalóversenyt tartottak Buzitán, 21-én pedig pályatársak, barátok emlékeztek rá. Többek között Böröndi Lajos költő-szerkesztő-kiadó, aki a fenti naplót rendezte sajtó alá.

Gál Sándor egyébként munkatársa volt a szél-járnak, az elmúlt évtizedben alig volt lapszám, amelyikben ne szerepelt volna.

Egy héttel a buzitai emlékünnepség után Gál Sándor szülőfalujában, Búcsón találkoztak és emlékeztek Gál Sándor tisztelői, barátai. Az ünnepség levezető elnöke a rendezvény életre hívásában is kiemelkedő szerepet vállaló Molnár Katalin volt. Megjelent és beszédet mondott Bárdos Gyula, a Csemadok elnöke, köszöntötte a megjelenteket Búcs község polgármestere Karkó János, és egykori polgármestere Szigeti János. És megjelentek az irodalmár ismerősök és barátok: Tóth László, Hodossy

Gyula és Balázs F. Attila. Megható volt az egykori gadóci osztálytársak jelenléte, kiket a sajtóban és az irodalomban, riportkönyvben is megörökített anno az író, újságíró Gál Sándor. Az emlékezések alatt bizony furcsán csillogott a nyolcvanasok szeme... És ott voltak az irodalom tudósai, a már említett Tóth László mellett Márkus Béla, Cs. Nagy Ibolya. A rendezvényt a helybéli versmondók, a nemrég alakult énekkar tették színesebbé, de elsősorban Dráfi Mátyás, akinek versmondását Gál

Sándor naplójához tudnám leginkább hasonlítani: őszinte volt. Természetesen jelen volt az író, újságíró, költő családja is.

Mi, csemadokosok itt is a minden téren kezdeményező Gál Sándorra emlékeztünk, külön kihangsúlyozva a Szövetségünk nevében is viselt társadalmi jelzőt, és azt a sokrétű munkát amit ez tagságunk elé feladatul tűzött, s aminek Gál Sándor minden, a Csemadokban viselt tisztségében eleget tett.

A tanácskozáson felvetették a Gál Sándor-díj alapítását is. A megjelentek az emlékezés részeként nemzeti színű szalagokat kötöttek a szülőház helyén felállított emlékoszlopra.

Búcs, az iskola, az egyház, az önkormányzat tehát szintén méltó módon emlékezett.

Mindent meg kell tenni azért, hogy a múlt ne váljon jelenné

Az elhurcolt és meggyilkolt zsidó áldozatokra emlékeztetek Mosonmagyaróváron

Június 12-én délután Mosonmagyaróváron a zsidó temetőnél gyűltek össze a hitközség tagjai és az emlékezők, hogy tiszteletüket tegyék az 1944-ben elhurcolt mosoni zsidó áldozatok emléke előtt. A megemlékezésen dr. Nagy István agrárminiszter, a térség országgyűlési képviselője mondott beszédet.

Mosonmagyaróváron a helyi sajtó május 21-én jelenti, hogy megtörtént a vármegye zsidóságának „tömörítése” Mosonmagyaróvárra. A polgármester a mosoni városrészben az Osztermayer utcát, Mosonvár utcát és a zsinagóga környékét jelölte ki a zsidóság lakhelyéül. Megjegyzik, hogy mintegy 1300 lélek költözött be a megye különböző részeiből és a városból az itt található lakásokba.

A beköltöztetések sem voltak mentesek atrocitásoktól, a kimlei Lunczer család holmiját átkutatva nagy mennyiségű értéket találtak, amelyet a hírek szerint a család a kötelező vagyonbevalláskor eltagadott.

Nem tartott azonban sokáig a gettóélet, ha lehet azt életnek nevezni, hisz június 6-án a mosoni vasútállomáson bevonatolták a gettóba terelt lakosságot, s innét Győrbe, majd Auschwitzba szállították.

„Városunk történetének legsötétebb, legszörnyűbb éve volt 1944. Olyan szegényfolt, amely letörölhetetlen. Olyan fájdalom, amelyet csak enyhíteni lehet, elmulasztani nem. És a felejtés lenne a legnagyobb szegény. Azért állunk itt minden évben, hogy elmondhassuk: nem felejtünk, s az embertelenség megbocsáthatatlan. Hogy azok, akik elkövették ezt a szörnyű bűnt, nem méltók arra, hogy embernek nevezzük őket - mondta többek között az agrárminiszter, s hozzátette: *Nem lehet megindultság nélkül szólni a törvényesített embertelenségről. Minden lélek elvesztése tragédia, a megsemmisített közösség a város tragédiája. A veszteség hatalmas, ehhez hozzá lehet adni a júniust követő fél év szörnyűségeit, a közeledő front elől itt áttereltek, elhaltak számát. Ne feledjük, az áldozatoknak emberarca van. Nem számok, nem nevek egy emléktáblán, fölhangzó gyermeksírássok, szerelmek és örömek, fájdalmak és tragédiák. Sorsok. Mi vagyunk ők. Erre a pusztításra nincs bocsánat, ez a népiértés rávetítette árnyékát az alig egyesült városra.*

Kiemelte, hogy az emlékezésben az elmúlt két évtizedben változás kezdődött. Hegyeshalomban a vasútállomás mellett avattak emléktáblát, s néhány éve Rajkán, ahol jelentős számú zsidó közösség élt.

„Emlékezni jöttünk ma ide, s kinyilvánítani, hogy nem tudunk, nem is akarunk felejtani. Hogy elmondjuk, hiányoznak az elhurcoltak és meggyilkoltak, hogy elmondjuk, soha többé nem történhet meg az, ami 1944 tavaszán és kora nyarán Mosonmagyaróváron megtörtént. Ezért mindent meg kell tennünk ma is és a jövőben is, hogy a múlt ne váljon jelenné, hogy a jövő ne a felejtésről szóljon.”

Heisler András, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége (Mazsihisz) elnöke elmondta, hogy a városokban újjáéledő zsidó jelek valóban a zsidó közösség erősödését, gyarapodását jelzik. Mint mondta: 2021-ben a világ zsidóságának létszáma újra elérte a holokauszt előtti adatot. Hetvenhat évnek *kellett eltelnie ehhez, ami a holokauszt pusztításának drámaiságát jelzi*. Köszönetet mondott a mosonmagyaróvári városvezetésnek és politikusainak, hogy a városban tisztelik értékeiket, megbecsülik kultúrájukat.

Dr. Iváncsics János, Mosonmagyaróvár alpolgármestere kifejtette, hogy mindent meg kell tenni azért, hogy ilyen történelmi esemény soha ne ismétlődhessen meg újra.

Radnóti Zoltán a dél-budai Bét Sálom zsinagóga főrabbija azt emelte ki beszédében, hogy a zsidóságra való emlékezés nem csak az elmúlt 78 évet jelenti. A zsidó kultúra, vallás és nyelv háromezer éves múltira tekint vissza.

Emlékeztetett: ez az alapja az összes mai vallásnak, a legrégebb magyar nyelvemlék sincs még ennyi idős. Mindezt megtanítani, életben tartani és továbbadni a rabbik dolga, feladata. Útravalóként egy kétezer évvel ezelőtti mottót és annak részletezését adta át az emlékezőknek, miszerint három dolgon áll a világ: a Tóra ismeretén, a szolgálaton, valamint a jótettek gyakorlásán.

Böröndi Lajos

„Egy gondolányi élmény”

Czirok Ferenc verseiklusának margójára

Tényezők

A képzőművészeti alkotómunka és a prózaírás mellett költőként is egyre intenzívebben megnyilvánuló Czirok Ferenc versvilágát alapvetően két tényező határozza meg. Az első, hogy verseinek „alapanyagát” az emlékezete által megőrzött képek alkotják; lírája par excellence emlékező irodalom. A másik – ebből szorosan következő tényező –, hogy amikor ír, akkor mindig önmagáról szól. Ez a vonása azonban már magyarázatra szorulón „kétrétegű”. Mert egyfelől az igazi vers mindig belülről jövő, a lírai szubjektum által meghatározott alkotás, egyfajta vallomás. Másfelől a verseiben, ha csak az utalások szintjén is, gyakran megjelenik valamifajta, objektív, tényszerű műveltséganyag, afféle könyvekből tudható ismeret, belsővé vált kulturális matéria. Vagyis Czirok Ferenc költészete a saját élményére emlékező és az olvasott, művelt és tapasztalt lírai alany produktuma – szögezhetjük le korábbi kötetei, illetve új könyve, a *Tűzben edzett életfa* ismeretében.

Várakozás

Ha az ember kezébe vesz egy újonnan megjelent verseskötetet, több dolgot várhat tőle – függően a személyiségtől, lelkiületétől, olvasottságától, vagy pillanatnyi hangulatától. Van, aki újdonságot remél tőle, van, aki a ráismerés örömét várja, és van, aki megerősítést – lám, a költő is hasonlóképpen látja a világot és érzi az életet, ahogy én. Magam az utóbbi hozzáállással vettem kezembe Czirok Ferenc újabb verseinek kötetét. Olyan érzéssel, amelyet egyszerre jellemez az izgalom és a nyugalom: az általa fölfedezett és leírt valóság megismerésének intellektuális és emocionális izgalma, valamint a megerősítés elnyerésének és a bizonyosságszerzésnek a nyugalma.

Mivel Czirok Ferenchez hasonlóan magam is Itália magyar rajongóinak népes táborába tartozom, első dolgom volt föllapozni a *Tűzben edzett életfa* olasz ihletésű verseinek ciklusát, hadd lám, miképp ír a költő a szívem csücskében fészkelő országban szerzett élményeiről. Persze voltak előzetes várakozásaim, hiszen egyik régebben írott, épp nekem dedikált, az Adria-parti Gradóban keletkezett *Életkép* című versét betéve tudom:

„Fal csonkján gyík szalad,
parton háló szárad
hullámtörő köveken.
Apró asztalomnál
békesség szundikál.
Szél kószál hús tengeren”

Múlt és valóság

A Czirok-versek matériáját az egymásra rakódott vagy épp összemosódott emlékképek alkotják. A múltidézés szellemi művelete indukálja azt a kérdést: létezik-e abszolút hiteles költői emlékezés. Vajon milyen mértékben aránylik egymáshoz a földidézendő dolgok pontos reprodukciója és a kreatív újragondolás, ha tetszik, a teremtő „újraemlékezés”? Erre csak bizonytalan válasz adható, de ami biztosabb és fontosabb: az emlékekhez való ragaszkodás, a hajdani benyomások szeretetteli földidézé-

sének szándéka a döntő. Voltaképp az emlékekhez való szeretetteljes ragaszkodás milyensége lehet az emlékezés hitelességének mércéje. Czirok Ferenc esetében is a megőrzött emlékképekhez való hűség voltaképpen a lírai alany önmagához való hűségét, önazonosság-tudatát jelenti. Így a múlt tudatba vésődött képei részei lesznek a lírai ego belső lényegének, komponensei az identitásának. És ez jóval több, magasabb rendű, mint a valóság képeinek még oly pontos földidézése. És ekként lesz újra és újra igaza József Attilának, aki azt írta: „az igazat mondd, ne csak a valódit, / a fényt, amelytől világlik agyunk” (*Thomas Mann üdvözlése*).

Valóság és líraiság

Czirok Ferenc verseinek van egy pontosan földidézett, jól értelmezhető emlék- és valóságanyaga, illetve van az önkifejezés vágyából következő ábrázolásmódja, földidező képessége: az impressziók, az atmoszféra, a hangulatok, a helyzetek érzékeltetése. Vagyis az emlékezés csak a kiindulás; a tapasztalat és az élmény megjelenítése mit sem érne, ha nem lenne benne az érzelmi sodrás, az ábrázolás dinamikája, azaz a statikus kép és a közlés lelki eredetű lendületének kettőssége. Az utóbbit nevezhetjük alkotói elszántságnak, a plasztikus megjelenítés eltökélt szándékának, amely akarat mégis hol finom tollal megrajzolt kontúros képet, hol sejtelmes-fátyolos satírozású látványt, vershelyzetet teremt. Az előbb idézett *Életkép* című versben ott vannak a konkrét látványelemek: a forró köveken futó gyík, a hullámtörőn száradó hálók, a trattoria-terasz kis asztalának látványa, valamint ott van a szundikáló békesség nyugalma és elégedettsége, a belső béke pillanatának élvezete, a kegyelmi állapot átélése.

Az Itália útjain című ciklus

A *Tűzben edzett életfa* című új verseskötetben kilenc ciklus található, közülük a hatodik az *Itália útjain*, amely összesen tizennyolc költeményt tartalmaz. A tizennyolcból az első kettő (*Emlékek; Útnak indulok*) nem kötődik konkrét helyhez, voltaképp az itáliai élmények megidézésének, az emlékezés működésének elvontabb ábrázolása. A többi darab viszont egy-egy helyhez, városhoz, tájhoz kötődik; ezek: a dél-tiroli San Candido, Trieszt, a Piave folyó, Aquilea, Grado, Velence, Verona, Padova, Firenze, Pisa, a Ligur-tenger partján fekvő Chiavari, azután Milánó, Ventimiglia és Róma, egy verset pedig Caravaggio szülőháza ihletett. Vagyis a ciklus darabjai földrajzi értelemben Itália északi felének részleteit ábrázolják az olasz Alpoktól Rómáig: Dél-Tirol, Friuli Venezia Giulia, Veneto, Toscana, Piemonte, Liguria vidékét.

Mivel a költő visszajáró vándor Itáliában, olykor fölkeresi a már ismert helyeket. Az efféle visszatérések alkalmával természetesen föltámadnak benne az itt szerzett hajdani élmények, földidéződnek az egykori látványok, hangulatok, föltolulnak az emlékek, amelyekbe rendre beleolvad a jelen pillanat impressziója. Ahogyan az egyik „bevezető” versben írja: „Gazdag múltból nézek a jelenbe / gyönyörű tájaid járva, és békesség / költözik szívembe” (*Útnak indulok*). E sorok utalnak az emlékezés több rétegűvé válására, hiszen a hajdani kedves emlékekre új élmények rakódnak, így a lírikus memóriájában élő, valamint az itt és most szemmel látható képek egymásba tűnnek, összeecsúsznak, egymásra hatnak, ekként jelentésbeli többletet is nyernek. Így alakul, formálódik, gazdagodik, terebélyesedik a lírai alanyban Itália mozaikos képe, amely azután átosan a fogékony lelkű olvasó tudatába, lelkébe is.

Jól tudjuk, hogy a versben a régről megőrzött kép, valamint a jelen pillanat benyomása egyformán fontos, vagy épp időnként váltakozó erejű. Mert a lírikus elég, ha behunyja a szemét, akkor is meglátja a mediterrán kékségű eget, a végtelen tengert, a távoli hegyvonulatok ívét, a kisvárosok ódon sikátorait. Ahogy a költő új kötete *Bevezető*-ben írja: „És ebben az áldott pillanatban, kegyelmet adó állapotban, a teremtetlen csendben, közel kerülve az érthetetlen és megfoghatatlan határtalanhoz, meg-megszólal

valami, amire oda kell figyelni”. A tájak jelentette végtelenség megérzése és a koncentrált figyelem lelki kettősségére is fölfigyelhetünk e sorokat olvasva. Végül is azt konstatálhatjuk: így íródik a vers! Például azok a versek, amelyek *Itália útjain* születtek, mintegy az élet, a sors, a Jóisten ajándékaként.

Mondottuk, Czirok Ferenc versvilágának talapzata, kiindulása az emlékezés, épp így van ez Olaszország-tárgyú verseivel is. A ciklus első két darabjában erről a „gondolányi élményről” úgy szól, hogy Itália ráhímezte magát a lelkére és fölkeltette benne a visszatérés vágyát: „végtelen dallamával / elringató vágyak közt / lelkemre hímezi emléked, / a visszatérés örökön / bizsergető vágyát” (*Emlékek*).

Tájak és városok

Itália végtelen változatosságú ország, hiszen a hófödte alpesi hegyormoktól az afrikai klímájú Lampedusáig ér, így aztán a különböző tájakhoz, városokhoz nagyon eltérő élményszerű anyag tapad. A dél-tiroli San Candidáról a hószakadás, a lassan araszoló, csúszósan evickélő autózás képe ugrik be a költőnek; a kultúrák tengerparti találkozási helye, Trieszt neve az eszpresszó kávé illatos gőzében fölremlő történelmet és kultúrhistóriát jelenti számára. Mi más juthatna eszébe a Piave folyóról, mint az I. világháború vérzivatarra, a folyó vértől vörös tajtékos vize, aminek jelenkori ellenpontja a májusi szellő lágyága és a madárdal békét sugárzó hangulata. Többször megverselt Adria-parti kisvárosa, Grado a szűk sikátor homályos sarkát (*Grádó még egyszer, de nem utoljára*), vagy a végtelenséget sugárzó tengerparti tájképfestés emlékét involválja (*Grádó*). És műveiből ki nem maradhat Itália rajongóinak örök szerelme, Velence, ez a „vizek ölelte emberfészek”, a „gyalogos és gondolás élet” rajza, a város látványának és hangulatának festői csodája.

Czirok Ferenc rendre magát is belerajzolja a városok képébe, például ahogyan a gradói parton a tájat és a felhőket festi, ahogyan Firenzében a szálloda erkélyéről a dóm kupoláját rajzolja, Chiavariban frissen facsart narancs levét kortyolja, vagy amiként Milánóban éhesen és fáradtan bámulja a kirakatokat. És kultúrtörténeti vonzalmából adódóan a régi emberek nyomát is mindig fölfedezi: Pisában Galilei és Lord Byron alakja rémlik föl; Milánóban megjelenik Leonardo mester és Caravaggio; Rómában pedig a pápaságra ácsingózó Bakócz Tamás alakja tűnik föl.

Azt is mondtuk, hogy a Czirok-versekben a lírai ábrázolásmód poétikus elemei közé időnként utalásszerűen konkrét kultúrtörténeti adatok ékelődnek. Így egyéníti Triesztet, mint az Osztrák-Magyar Monarchia és Itália szellemének találkozási pontját; Aquileát, a nemes várost, amely Attila fejedelem előtt hódolt; a büszke történelmű Velencét; Firenzét a költők (Dante) és festők (Boticelli) városát, vagy Ventimigliát, ahová elérnek a közeli San Remo fesztiváldalainak hangjai. Vagyis tényszerű kultúrtörténeti adalékok is fölbukkannak a nagyon is szubjektív látású, emlékidéző versekben. Szóltunk a szerző önkifejezés-vágyáról, ám ebbe beleértendő a tanító szándék is, egyfajta lírával megszeli a pedagógiai elszántság. És bár adatokra, tényekre, nevekre utal, végül mégis beletörődő gesztust tesz: „Hisz’ tudod, nem fér / szavakba a történelem” (*Aquileia*).

Poézis

Szögezzük le, Czirok Ferenc nem formaművész, hanem érzékeny lélekkel megáldott, ösztönös költő, afféle poeta natus. Fiatalkora óta hajlja az önkifejezés vágya, alkotó, közlő ambíciója – tollforgatóként, képzőművészként egyaránt –, ennek megfelelően versei nem metrumokra vagy pontos ütemekre, időmértékre vagy hangsúlyra, rafinált poétikai technikákra épülnek, hanem az érzékeny meglátásokra, a lelki hitelesség teremtette dinamikára, az élménymegosztás szándékának belülről jövő ritmusára és nem utolsósorban a békességkeresés, a nyugalomvágy andalító érzetére. Mégsem mondhatjuk, hogy eszköztelen költő. Találó hasonlatai, érzékenyen fölrajzolt plasztikus képei, han-

gultatos helyzetrajzai, az atmoszférát hitelesen megjelenítő, azt a pillanatba sűrítő megoldásai emelik lírává emlék- és élményanyagát, a megőrzött és megőrzendő momentumok föl villanásait. Állóképeit, rögzített látványelemeit az emlékezés belülről jövő hitele és a megjelenítés érzékenysége dinamizálja. Jó néhány telitalálatú szóképet találunk az Itália-ciklus verseiben: „vizek ölelte emberfészek” – írja Velencéről; vagy: „bronzlovakon nyargal Szent Márk büszke terén a történelem” – utal a székesegyház teraszán álló négy bronzlóra. Veronáról így beszél: „itt álmodott életet és halált a szerelem” – nyilvánvaló utalással Rómeó és Júlia tragikus történetére. És a firenzei Uffizi képtár kincséről így beszél: „Boticelli ecsetjéből / diadalmasan táncol élénk / a tavasz varázslatos dala”. Róma pedig valóságos történelmi arcképcsarnokot idéz föl benne, megjelenik itt Attila, a hun fejedelem, a maga védőszentje, Szent Ferenc, aztán Bakócz Tamás alakja rémlik föl a hét dombra épült Örök Városra gondolva, oda vágyakozva. Vagyis konkrétság és elvontság, tényszerűség és emelkedett lelkiség egyszerre jellemzi Czirok Ferenc poézisét, ahogyan jellemzi az emlékezés meg az itt és most dichotómiája, a fogalmiság és az impresszionizmus érzékenységének kettőssége. Itália-képét egyszerre jellemzi a múlt ismerete és a személyes emlékezés, a kultúrtörténet és a pillanatnyi élmény hatása; minden versében egymásra rétegeződik az olvasott műveltség és az átélt pillanat varázsa. Ez utóbbi például egy gőzölgő kávé, egy ízletes sütemény zamata lehet, a tenger hullámlásának monoton, mégis megunhatatlan hangja, a sirályok vijjogása, a mediterrán kékségű égbolt vagy az ódon falak látványa. Ezek olyan lelki elementumokká válnak benne, amik örökké ébren tartják visszavágyódását. Czirok Ferenc „elringató vágyakról” ír, „fájó emlékeket” idéz, azt a tömény vagy már-már túlsorduló szépséget, ami akár fájdalmas is lehet – ahogyan arról Velence kapcsán Márai Sándor is írt a naplójában. Egyszer a „megőrzésre méltó kultúra” értékein tűnődik, másszor az „emlékek fodrán” ringatózik; együtt sétál a fakuló, ezért újraélni szükséges emlékeivel, és hiányzik neki Róma, a Tevere partja, az ódon városkapu látványa. Vagyis a lírai alany egyszerre töltkezik élményekkel és emlékekkel, viszont a hajdani impressziók fokozzák visszavágyódását, mégis láthatóan jólesően élvezi a távlatos visszatekintést, a földézés, a történelem perspektívájának bölcs belátását. Végül is Itália – mint oly sokaknak – számára is a kegyelmi állapot elérésének lehetőségét jelenti. Mint mindenkinek, aki közel került ehhez a csodálatos országhoz.

Mezey László Miklós

Irodalom

Czirok Ferenc: Pitypang és csillagablak. Versek, prózák, 1972-2019. Pomáz, Kráter, 2019. 208 old.

Czirok Ferenc. Korom és csillagpor. Versek. Pomáz, Kráter, 2020. 148 old.

Czirok Ferenc: Tűzben edzett életfa. Versek. Pomáz, 2021. 148 old.

* * *

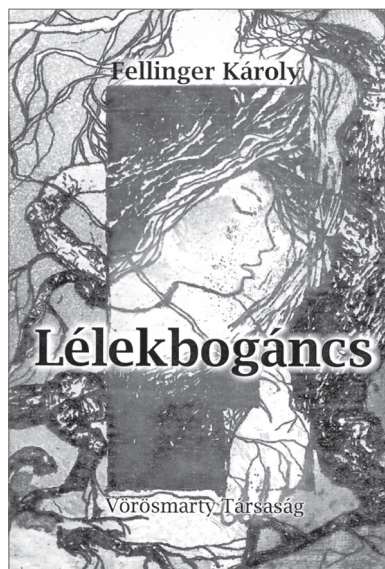
Mezey László Miklós: Jegyzetek az örök tanuló, teremtő költőről. = Esztergom és Vidéke, 2016. 3. sz. 14–16. old.

Mezey László Miklós: Emlékek ereje. Czirok Ferenc verseiről. = Szél-járás, 2020. 1. sz. 80–84. old.

Mezey László Miklós: Kétkötetnyi szerelmes vers a Kráter Műhelytől. Az Örök útitársak című antológia.

Korom és csillagpor – Czirok Ferenc szerelmes versei. = Szél-járás, 2021. 1. sz. 67–70. old.

Lélekbogáncs – Feller Károly versei

A felvidéki Feller Károllyal kapcsolatban a recenzens nemrég azt próbálta sugallni, hogy itt lenne az ideje egy részösszegző kötet megjelentetésének. S lám: ahogy azok a sorok megjelentek, költőnk is útjára bocsátotta válogatott verseit, *Lélekbogáncs* címmel. A közel kettőszáz oldalnyi könyv kiadója ezúttal a székesfehérvári Vörösmarty Társaság. A társaság elnöke, a kiadó vezetője, Bobory Zoltán írja *Vadvirágcsokor tisztaszobában* című előszavában a költőről: „Ebben a 'vers-párlatban' [...] az emberi értékeket Szentháromságként magasba emelő és olyan fénnel övezett megnyilvánulások vannak, hogy az olvasót legalábbis meghajlásra készítetik. Feller hitvallásának lebilincselő ereje éppen a sokszínűség: Múltról, jelenről, életről-halálról, földi és égi szeretetről vallott valamennyi költői megnyilvánulása factum – olyan élettapasztalat, aminek háttérében jó és rossz megélésének tanulságai állnak. [...]”

A létkérdésekkel, élet-halál, idő-elmúlás, szerelem-szeretet, és az istentapasztalat témáit érintő versek jelentenek igazi élményt az olvasó számára. Továbbá az a bátorság, ami a kisebbségi lét kemény küzdelmeit büszkén megvívni hősies, isteni erősítéssel. [...] Az aján-

dékba kapott gyönyörű vers-bokrétát Feller Károly négy kisebb csokorból állította össze: *Szarvasének*, *Kirakókockák*, *Megáll az idő*, *Kulcstartó*. Ugyanolyan beszédes címek, mint a kötet mélytartalmú címe: **LÉLEKBOGÁNCs...**”

Maga a könyv kereszt- és hosszsmetszete Feller eddigi költői „pályaképének”. A többnyire félhosszú, szabad- és rövid versek gyűjteménye bepillantást enged az olvasónak a költő „írószobájába” is. „Tamás, a hitetlen, / bízott a felejtésben, / hagyta magát megvezetni, / a négy évszakos / labirintusban...” (*Párnák közt*). Ilyen, egyszerű felütéssel indítja könyvét költőnk. Az idő-képről, -fogalomról egy remek miniatűrben így „értekezik”, *Advent* címmel: „A lombjukat vesztett fákat / nem sürgeti a múltjuk, / engedelmesen / bevárják az időt.” (*Fáskamra*).

Kötődéséről vallanak azok a versek, amelyeket többnyire elődeinek – s nemcsak irodalmárok – emlékére vagy élő kortársainak ír: *Túl mögött* (Zalán Tibornak), *Szarvasének* (Csoóri Sándor 90. születésnapjára), *Váltófutás* (Térey János halálára; Térey János emlékére), *Babalélekmentés* (Fodor Ákos emlékére), *Fény a sötétségben I.* (Jean-Paul Belmondó halálára), *Fény a sötétségben II.* (Jean-Paul Belmondó hallgatóság), *Bogáncs* (Kalász Márton halálára), *Műterem* (Pilinszky az órájára néz), *Nagyjelenet* (Grendel Lajos emlékére) ...stb. S íme egy imavers, négy sorban Fellingertől: „Mindenütt jelen vagy, Uram, / mégis hagyod, hogy keresselek. / Bújócskázol velem, fogócskázol, / pedig nincs hova elbújni előlem.” (*Hazafelé*). Majd egy axióma értékű kétsorosos költőnknek: „Ahol nem lehet megállni, / oda születni kell.” (*Paradicsom*).

S remek életképek sorjázna a kötetben anyja és apja megjelentetésével: „Apám szerint / maga az úr is vétkezik. / Magányom kukoricásában / csószként járöröz éppen. // miközben, / akár a dögeselyű, / köröz fölötté az öröklét.” (*Fedél*). S további apavers-sorok: „Apámnak a sírban / egy ideig még nőtt a körme, / mint általában a halottaknak – / ha most három év után / le tudná vágni, / le tudná rágni, / a levágott köröm / lenne az élete, / a múltja.” (*Reflex*). Föl-föl bukkan a lapokon János(!) is: „János vagy vár rád, / vagy hiánya pótolja jelenlétét, / de ha mindenhol jelen van, / időbe kerül az idő. //

Vesztenivalóval tömőd / be a lyukat a zsákon. (*Hagyaték*). – Micsoda költői paradoxon! S végül egy önvallomása költőnknek: „Menthetetlen vagyok. / Már gyerekkoromban / az idősök voltak a barátaim / a halál rám bízta titkát, / összeadni tanított, hogy a / belém temetett halottaim / visszajárnak kísérteni otthonaikba...” (*Leltár*)

A becses kötet borítóját Baranyai Ferenc grafikusművész, Radó Andrásnak készített ex librise felhasználásával készítette. Az egyes ciklusok további illusztrátorai: Kerékgyártó László festőművész, grafikus; Vén Zoltán, Baranyai Ferenc és Kőhegyi Gyula grafikusművészek.

Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2022.

Saitos Lajos

Bóklászó

A közelmúltban, jelent meg Fellingner Károly költő falujáró verseinek, a *Bóklászó* címet viselő negyedik kötete, melynek versei a Felvidék keleti tájegységeibe: Királyhelmec, Nagymihály, Tőketerebes, Jászó, Kassa és a Rozsnyói járás magyarlakta falvaiba és városaiba viszik el az olvasót, hogy megismerjük megőrzésre méltó értékeiket, jellegzetességeiket, történelmüket, műemlékeiket, mondáikat, valamint híres-nevezetes hajdani és kortárs szülőiteiket.

Ezt a kötetet is, akárcsak az ezt megelőző hármat: a *Csatangolót*, (melyben a Csallóköz és a Mátyusföld: a Dunaszerdahelyi, a Szenci, a Galántai és a Vágsellyei járások, valamint a mára már Pozsonyhoz tartozó, egykori magyar falvak mese-, monda- és hiedelemvilágát foglalta játékos rímekbe a költő) a *Barangolót*, (melyben a Komáromi, Érsekújvári, Nyitrai, Aranyosmaróti és Lévai járások településeit bővílte versekké a szerző) és a *Lófrólót*, (melynek versei a Felvidék Korponai, nagykürtösi, losonci, rimaszombati, nagyrőcei, zólyomi és rozsnyói járások magyarlakta településeire csalogatnak el tájalogni bennünket), Z. Németh István szerkesztette, Balázs Gyéza rajzolta és a dunaszerdahelyi Lilium Aurum Könyv- és Lapkiadó gondozásában jelent meg.

A sorozat negyedik darabja, a *Bóklászó* is ugyanolyan tetszetős külsővel, derűsen színes rajzokkal és a belső borítón tájékozódást segítő térképpel, valamint a kötet végén található helységnévmutatóval, amelyben a magyar mellett szlovákul is szerepelnek a települések nevei- került az olvasók kezébe, akárcsak a Csatangoló, a Barangoló és a Lófráló.

A Bóklászónak is elsődleges ihletforrása a falusi élet, a vidéki táj és a vidéki ember, mindezt azonban poétikailag magas színvonalon szublimálva, veretes, szikár, lényegre törő nyelvezeten emeli versekbe a költő.

A Bóklászó verseinek nagy része ütemhangsúlyos magyar verselésű. Fellingner Károly nemcsak ritmusában hű a hagyományokhoz, hanem gondolati síkon is visszarepít az ősi magyar hitvilágba, a népmesei varázslatokba. A kísértetek, manók, ördögök, tündérek, suhanó szellemek és az állatok is szervesen lakják be ezt a magával ragadó, lendületbe sodró versvilágot. Friss képzettársítások, képszerűség, humor, derű, zeneiség, könnyedség, gyermeki szemlélet, értéktelítettség, hangulatosság, természetszeretet, életszerűség, játékoság, a gyermeki szókincs elemeinek beépítése, a hely szellemének érvényesítése tájszavak által, a Lófráló verseinek olyan jellemzői, amelyek által az olvasók szívébe lopják magukat. Egyszerre van jelen itt a hagyománytisztelet és a költői invenció, az alkotói fegyelem és a felszabadult játék, az egyéni megoldások és a lírai improvizációk. A szerző bravúros poétikai-retorikai megoldásai nem idegenek tehát a falucsúfoló műfajától, szervesen épülnek bele és harmonikusan illeszkednek hozzá.

Mindegyik versből kiérződik a települések és lakóik iránti építő szeretet, erősítik a lokálpatriotizmust, a közösséghez tartozás nemes érzését és, felmutatják a sajátosban az általánost és az egyediben az egyetemet.

A verseket izlelgetve arra a következtetésre jutottam, - s ez nagy örömet jelentett számomra – hogy szerzőjük a falujáró verseit nem a gyerekek és a felnőtt olvasók pedagógiai-erkölcsi okítására szervezte köteté. Nem mindenáron oktatni-nevelni akarja olvasóit, hanem játszani bátorítja őket gyermeki lelkesülettel és hevülettel, megidézve egy-egy település hangulatait, színeit, hagyományait, ízes, zamatos nyelvét. Sikerült elhitetnie, hogy a játék nem életkorhoz kötött, hanem varázslat, mely olyan világot hevít körénk, amelyben jó otthon lenni, jó önfeledten rácsodálkozni a világ apróságaira, újdonságaira. Fellinger érdeme, hogy sikerült gyermeki szemlélettel és a gyerekek remélt szókincsével rákérdeznie egy-egy település megismerésre érdemes titkaira. Éreztetni tudja, hogy a verseiben megjelenő költő harmóniában él a természettel, az őt körülölelő világgal és a képzeletet is gazdagító mesés lényével. Alapvető magatartása a világra csodálkozás, az életöröm megvallása és a szerető gondoskodás. E kötet bizonyíték, hogy mai rohanó világunkban is van értelme a szépre vágyó igénynek és a szépen szóló beszédnek, ha azt belengi és áthívja a színes derű és az árnyalt komolyság világossága.

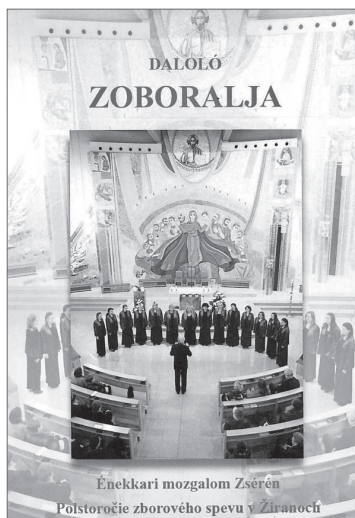
A költő szülőföld vonzásában született falujáró verseinek a zenéje, játékossága és gondolatisága értékes szókincsgyarapító és szókincsgazdagító versekben tükröződik. Sikerült elhitetnie velem, de remélem sikerül minden olvasójával is, hogy lelkünkben él egy játszani szerető gyermek, még ha időnként meg is feledkezünk róla, de meggyőződött arról is, hogy a világ, az élet csupa titok, mely mindennap megfejtésre vár.

Balázs Gyéza illusztrációi is ezt az érzést erősítették bennem. Örültem, hogy a kötetet díszítik rajzaival nemcsak megjelenítette a versek világát, hangulatát, hanem gazdagítva azt továbbgondolásokra is ösztönzi a kötetre rácsodálkozó olvasót.

Fellinger Károly: Bóklászó, Lilium Aurum Könyv- és Lapkiadó kft, Dunaszerdahely, 2021.

Mészely József

Daloló Zoboralja

A közelmúltban jelent meg a „Daloló Zoboralja“, avagy „Énekkari mozgalom Zserén, Polstorocie zborového spevu v Ziranoch“, című kétnyelvű könyv, amely a kórusmozgalom egyik élenjáró csoportjának múltjával foglalkozik. A kötet, amely a zsérei énekkari mozgalom félévszázados tevékenységét mutatja be gazdag, dokumentációs értékű fényképanyaggal egészül ki.

Micsoda idő? Ötven év! Az ember csak áll és bámul, és nem hisz a naptárnak. Már ennyi év telt el azóta? A nagykeri alapiskolában engem is tanított a Simek házaspár. Az iskola zenekarában, még én is harmonikáztam – Simek Viktor irányításával.

Igen, az emlékezet furcsa valami. Erősen szubjektív, a tények viszont makacs dolgok. Visszacsapnak, mint a lehajlított ágak. Az egyik ilyen fontos tényező, hogy Simek Viktor és Veronika több, mint ötven évvel ezelőtt visszatértek a Zoboraljára. És azóta íródik az „énekkari mozgalom” Zserén.

„A kórusmozgalom Zsérén 1971-ben kezdődött, amikor egy sikeres szereplés után (a Csemadok nagykéri vegyeskarával) elindult az énekkar szervezése” – írja Simek Viktor, karnagy, a Magyar Kultúra Lovagja a könyv előszavában, amely Visszapillantás címet kapta.

Még sokan élnek, akik 50 évvel ezelőtt elindították a zsérei kórusmozgalmat. Alapítói és hosszú éveken át tagjai voltak a Csemadok helyi szervezete (hajdani) vegyeskarának, a Zoboralja Női Kar elődjének, amely immár szintén harmincéves múlttal rendelkezik.

Fellépéseiken, a különböző hangversenyeken Kodály Zoltán, Szíjjártó Jenő, és más mesterek műveit mindig stílusosan szólaltatják meg.

A szép kivitelű könyv jelentősége túlnő Zsére község határain. A munka oroszlánrészét a szerző, Simek Veronika vállalta magára, aki elérte célját, hírül adni a világnak, hogy a magyar nyelvhatár peremvidékén még ma is gyakran felhangzik a magyar dal.

A kötet kiadója a Zserei Zoboralja Női Kar, s megjelenését Nyitra Megye és Zsére Község Önkormányzata támogatta.

A Zoboralja album több mint 128 oldalon nemcsak a két kórus munkásságát, sikereinek állomásait mutatja be, de a volt és jelenlegi tagok vallomásai alapján hiteles képet ad az énekkar tagjainak mindennapjairól és arról is, hogy mit adott nekik a kórusban való tevékenység. A szerző, Simek Veronika munkája mindenképpen nyereség a kórusmozgalom és helytörténetírás számára. A könyv nemcsak színvonalas, hanem egyre erősödő honismereti irodalmunk példamutató helytörténeti dokumentuma is.

Kívánom a zséreieknek, a kórustagoknak, akik professzionális szinten művelik a csodát, hogy folytassák azt, amit ötven évvel ezelőtt útnak indítottak, terjesszék továbbra is a kultúrát, az éneklést, a zenét, amiért érdemes lelkesedni és áldozatot hozni!

Száraz Pál

Élethosszig tartó szerelem

Szakály Sándor új könyvéről

Erős jelentéssel bír a TALPRA állás Trianon UTÁN cím, hiszen a trianoni országcsonkolás után az ország újjáépülése, újjászervezése maga volt a csoda. Csoda volt, mert a gazdaságilag kivézett Magyarország megsemmisítése volt az igazi cél. De alig egy évtized múlva bebizonyosodott, a maradék ország valóban talpra tudott állni.

De a cím Szakály Sándorra is vonatkoztatható, súlyos betegség után állt talpra, s folytatja azt a munkát, amely segíti történelmünk tisztánlátását, próbálja az avitt történelemszemléletet sutba dobni, s megtanít bennünket arra, hogy nem úgy kell kiragadni a múlt egy szeletét, hogy a mai viszonyok közé helyezzük, s vizsgáljuk, hanem az adott kortól el nem szakítva kell akár ítéletet is mondani róla.

Fontos gondolatnak tartom egy 2021-es interjúban mondottakat. Szakály imígyen summáz: „Elsősorban legyünk büszkéek arra, hogy ez a nép ennyi viszontagság közepette képes volt több mint ezeregyszáz évig fennmaradni a Kárpát-medencében.”

Nem szoktunk büszkéek lenni, tegyük hozzá, pedig a kollektív pesszimizmusról el lehetne mozdulni ebbe az irányba. Nem eljutva az önteltségig, habár néha erre is hajlamosak vagyunk.

Interjúk, esszék és tanulmányok gyűjteménye a kötet. Az interjúk a történész felépülte után keletkeztek, s személyes indíttatásúak, ezekből kirajzolódik a szakma iránti vonzódás, a kezdetekre való emlékezést beragyogja Somogy szeretete, ahova szívesen visszaköltözne Szakály Sándor. De ez még

később lesz, hisz az általa felépített VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár ideje nagy részét leköti. Az ott folyó munka eredményeként, már tucatnyi kötet megjelent, köztük olyan fontos dokumentum, mint Mindszenty levelezését tartalmazó vaskos kötet, amely a budapesti amerikai követségen keletkezett leveleket tartalmazza.

Szakály esszéi a műfaj legjobbjai közé tartoznak. Beszédes címei a magyar történelem egy-egy neuralgikus pontjára világítanak rá, olvasmányos szellemes okfejtése meggyőzi az olvasót, hogy egy színvonalas újságcikket olvas, amely mögött hatalmas tudás rejtezik. De az írásokat nem húzzák le hivatkozások, olvasásukat nem nehezíti lábjegyzet. (Az igazságtalan békék igazsága, Hadba lépés a Szovjetunió ellen, A kommunizmus kísértete.)

Tanulmányai saját szakterületének kérdéseivel foglalkonak, Szakály ugyanis hadtörténész, itt mozog a legotthonosabban. Katonai összeomlás és az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása című írás vezeti be ezt a fejezetet, de szól Szakály a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének létrehozásáról, Horthy Miklósról, az önálló magyar haderő megszervezéséről, Róder Vilmosról és Vitéz Vattay Antal altábornagyról is. Ezek a dolgozatok szaklapokban, évkönyvekben megjelentek már, mostani újaközlésük azonban mégis fontosnak mondható annak a tükrében, hogy a múlt ismerete mindekit foglalkoztat. S mert a történész stílusa ezekben az írásművekben is mentes a szakkifejezések halmozásától, fogalmazása világos, egyszerű, okfejtése könnyen követhető. Mondhatni, írásművészete közel áll a szépirodalmi stílushoz.

Vallomása világos, s aki azt gondolta volna, hogy véleménye a történelmi közelmúltról változott volna netán a betegség következtében, azt ajánlásában eligazítja: “Ezekben az interjúkban, írásokban ugyanúgy vélekedem a múltunkról, mint egykoron. A korábbi, mintegy négy évtized alatt megjelent írásaim esetében is a legjobb ismereteim és tudásom szerint fogalmaztam meg gondolataimat, s tettem ezt most is.”

Böröndi Lajos

(Szakály Sándor: *Talpra állás Trianon után, Facultus Humán Gimnázium – Magyar Napló, Budapest, 2021.*)

SZERZŐINK

Böröndi Lajos tanár (Feketeerdő) • **Czirok Ferenc** költő (Zell am See) • **Döme Zsuzsa** (író, Szombathely) • **Duba Ernő** művelődésszervező (Hontfüzesgyarmat/Hontianska Vrbica) • **Gál Sándor**⁺ költő, író (Buzita/Buzica) • **Garamvölgyi György** ny. rendőrkapitány (Mosonmagyaróvár) • **Görföl Jenő** helytörténész (Jóka/Jelka) • **Marafkó Mónika** építész, Vízkelet (Cierny Brod) • **Mészely József** költő (Mosonmagyaróvár) • **Mezey László Miklós** irodalomtörténész (Budapest) • **Oros László** helytörténész (Felsőszeli/Horné Saliby) • **Pállfy Lajos** újságíró (Budapest) • **Saitos Lajos** költő (Székesfehérvár) • **Szabó Ferenc László** író (Bécs/Wien) • **Szabó Jolán** újságíró (Szenc/Senec) • **Száraz Pál** író, költő (Nagyfödésmez/Velke Ulan) • **Varga Sándor** író, (Pozsony/Bratislava)